

**Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus, tieto
ja tunnettyö adoptioeuvonnassa**

Jenni Matilainen, Y26008470

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Lapin yliopisto

2024

Lapin yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus, tieto ja tunnettyö adoptioeuvonnassa

Tekijä: Jenni Matilainen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työnlaji: Pro gradu -tutkielma x Lisensiaatintutkimus __

Sivumäärä: 85 + 3 liitettä

Vuosi: Kevät 2024

Tiivistelmä

Adoptioeuvonnan sosiaalityöllä vaikutetaan hyvin marginaalisen ryhmän elämiin, ja tämän vuoksi sen toimijat, asiantuntijuus ja tieto ovat palvelujärjestelmämme osalta jopa piilossa. Adoptioeuvontaa ohjaa oma lainsäädäntönsä ja ohjeistuksensa, eikä se ole osa lastensuojelun keinovalikoimaa suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Adoptioeuvonnalla pureudutaan kuitenkin lastensuojelullisista lähtökohdista heikoimmissa asemissa olevien lapsien elämään. Tämä pro gradu -tutkielma tarkastelee sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta, tietoa ja tunnettyötä adoptioeuvonnassa. Tutkielma muodostaa kokonaisuuden niistä asiantuntijuuden, tiedon ja tunnettyön osa-alueista, jotka ovat adoptioeuvontatyön kannalta merkityksellisiä. Adoptioeuvonnan asiantuntijuudesta ja tunteista on tehty aiempaa tutkimusta, mutta näitä on tarkasteltu pitkälti omina kokonaisuuksinaan. Tutkimus on laadullinen tutkimus, jonka aineisto on kerätty haastattelemalla kolmea adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijää yksilöhaastatteluin. Kaikki haastateltavat ovat samasta adoptioeuvontatyöhön keskittyneestä organisaatiosta. Aineisto on analysoitu aineistolähtöistä sisällönanalyysiä käyttäen.

Tutkimusaineistosta oli adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden osa-alueiksi nostettavissa esiin vuorovaikutus ja kohtaaminen, työ- ja elämäkokemus, arviointi ja valta sekä prosessin johtamisen ja terapeuttisen lähestymistavan työotteet. Adoptioeuvonnan tieto jakaantui kokemukselliseen tietoon, lapseen liittyvään ja konkreettiseen tietoon sekä tiedon lisäämisen tarpeisiin. Tutkimuksessa esitellään myös asiakkaan ja sosiaalityöntekijän tunteet adoptioeuvonnassa. Adoptioeuvonnan tunnettyö oli tutkimusaineiston perusteella jaoteltavissa adoptioeuvonnan ilmapiiriin, arvioinnin kohteena olemisen vaikutuksiin, tunteisiin työvälleinä, asiakkaan strategiaan adoptioeuvonnassa ja työparityön sekä reflektion merkitykseen sosiaalityöntekijän tunnettyölle. Tutkielman merkittävimmät löydökset liittyvät siihen, kuinka laajalti tunteet ja niiden kanssa työskentely eli tunnettyö ovat osa adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta sekä adoptioeuvontaa. Tutkielma osoittaa hiljaisen tiedon läsnäolon adoptioeuvonnan asiantuntijuudessa ja sanoittaa, millaisia tiedon lisäämisen tarpeita sosiaalityöntekijät oman työnsä tekemisen kannalta korostavat.

Avainsanat: adoptioeuvonta, sosiaalityöntekijä, asiantuntijuus, tieto, hiljainen tieto, tunteet, tunnettyö

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi x Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi x

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Adoptio prosessina	4
2.1 Adoptio	4
2.2 Adoptioneuvonta	8
3 Asiantuntijuuden ulottuvuuksia	11
3.1 Sosiaalityön ja adoptioneuvonnan asiantuntijuus	11
3.2 Tieto ja hiljainen tieto	15
3.3 Tunteet ja tunnytyö adoptioneuvonnassa	18
4 Tutkimuksen toteutus	25
4.1 Tutkimustehtävä	25
4.2 Aineiston kuvaus ja kerääminen	26
4.3 Aineiston analyysi ja metodologia	28
4.4 Tutkimusetiikka	32
5 Adoptioneuvonnan asiantuntijuus	35
5.1 Vuorovaikutus ja kohtaaminen	35
5.2 Työ- ja elämäkokemus	37
5.3 Arviointi ja valta	40
5.4 Prosessin johtamisen ja terapeutin lähestymistavan työotteet	42
6 Adoptioneuvonnan tieto	47
6.1 Kokemuksellinen tieto	47
6.2 Lapseen liittyvä ja konkreettinen tieto	50
6.3 Tiedon lisäämisen tarpeet	52
7 Adoptioneuvonnan tunteet	55
7.1 Asiakkaiden tunteet	55
7.2 Sosiaalityöntekijän tunteet	59
8 Adoptioneuvonnan tunnytyö	64
8.1 Adoptioneuvonnan ilmapiiri	64
8.2 Arvioinnin kohteena olemisen vaikutukset	67
8.3 Tunteet työvälineenä adoptioneuvonnassa	71
8.4 Asiakkaan strategia adoptioneuvonnassa	74
8.5 Työparityön ja reflektion merkitys sosiaalityöntekijän tunnytyölle	76
9 Johtopäätökset ja pohdinta	79
Lähteet	86
Liitteet	91
Liite 1 Haastattelukutsu	91

<i>Liite 2 Informoitu suostumus.....</i>	<i>93</i>
<i>Liite 3 Haastattelurunko .....</i>	<i>95</i>

1 Johdanto

Adoptioprosessia edeltää usein adoptioita toivovien tahaton lapsettomuus (STM 2013, 44). Tämä on itsessään herkkä lähtökohta adoption parissa tehtävälle työskentelylle. Perheen perustaminenhan on useiden ihmisten suurimpia haaveita heidän elämässään. Adoptionhakijoilla on erilaisia taustoja, motiiveja, odotuksia ja toiveita. Yhteistä heille kaikille on toive adoptiovanhemmuudesta. (Eriksson 2015, 72.) Adoptoiminen on kuitenkin suomalaisessa yhteiskunnassa marginaalissa, ellei jopa harvinaista (Pietarila 2021, 13). Suomessa adoptioneuvonnan saaminen ja antaminen ovat edellytyksiä adoption vahvistamiselle, ja tämän toteutumisesta huolehtii henkilö, jolla on sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (26.6.2015/817) 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus (Adoptiolaki 22/2012 22 §; STM 2013, 29).

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta, tietoa ja tunnettyä adoptioneuvonnassa. Tunnettyön yhteydessä esittelen myös adoptioneuvonnan aikana ilmeneviä tunteita niin asiakkaan kuin sosiaalityöntekijän näkökulmista. Adoptio on kiinnostanut minua opintojeni varhaisesta vaiheesta alkaen, ja olenkin perehtynyt adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuteen myös kandidaatintutkielmassani. Adoptioneuvonta on vaativaa sosiaalityötä, ja sillä vaikutetaan monen henkilön tulevaisuuteen kokonaisvaltaisesti (STM 2013, 29). Adoptioneuvonnan asiakkaat, eli adoptionhakijat, adoptiovanhemmat ja adoptiolapset, tulevat sosiaalityölle muuten poikkeuksellisista lähtökohdista. Myös lapsen adoptoimiseen päätyvä biologinen vanhempi tai sitä harkitseva vanhempi on adoptioneuvonnan sosiaalityön tiedon erityisessä tarpeessa.

Ensimmäinen adoptiota käsittelevä sosiaalityön opintokokonaisuus on julkaistu kesällä 2020. Adoptio ja sosiaalityö -kurssia tarjotaan SOSNET:in eli sosiaalityön yliopistokoulutuksen muodostaman yhteistyöverkoston verkkokurssina sosiaalityön pääaineopiskelijoille valtakunnallisesti. (Adoptioerheet ry 2020.) Havahduin itse sosiaalityön opiskelijana siihen, että adoptioneuvonnan antaminen on osa sosiaalityön asiantuntijuutta etsiessäni oman henkilökohtaisen kiinnostukseni vuoksi tietoa suomalaisesta adoptioprosessista. Adoption noteeraaminen osana sosiaalityön koulutusta on tapahtunut aivan lähivuosina, joten ei ole ihme, etteivät sosiaalityön opiskelijat tai jo valmistuneet sosiaalityöntekijät ole olleet tietoisia adoption roolista osana sosiaalityötä.

Adoptiotutkimuksen ja tiedon levittämisen tarpeita voidaan tarkastella myös palvelujärjestelmämme näkökulmasta. Koska adoptio koskettaa yhteiskunnassamme marginaalista joukkoa, adoptioon liittyvä osaaminen ei ole vankka osa palvelujärjestelmäämme. Tämän vuoksi adoptio-osaamista tulisi turvata edelleen esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä opetuslalla, sillä adoptioerheet käyttävät ja tarvitsevat näitä palveluita (Brantberg & Eriksson & Haimi-Kaikkonen & Montonen & Mäkipää & Uimonen 2009, 71).

Huomasin kandidaatintutkielmani aikana, perehtyessäni adoptioon liittyvään tutkimuskirjallisuuteen, kuinka merkittävässä roolissa tunteet ja niiden kanssa työskentely on adoptio- ja adoptioneuvonnassa. Adoptiota edeltävässä prosessissa luodaan perusta perhe-elämälle sosiaalityöntekijän ja adoptionhakijoiden yhteistyössä. Riippuvuus ammattilaisesta tällaisen aiheen äärellä tekee adoptioprosessin osapuolista haavoittuvaisia (Eriksson 2015, 82). Ennakkokäsitykseni on, että adoptio- ja adoptioneuvontaan liittyy paljon hiljaista tietoa, joka liittyy erityisesti neuvonnan tunnetyöhön liittyvään puoleen. Tunnetyö on esimerkiksi työntekijän tekemiä valintoja siitä, näyttääkö vai peittääkö hän kokemiaan sisäisiä tunteita. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän ammatillinen asiantuntijuus ja kokemuksen kautta kerrytetty muu tietotaito adoptioneuvonnan asiakkaiden kohtaamisessa on tutkimukseni kohteena. Pyrin tuomaan esiin adoptioneuvonnan asiantuntijuuden elementtejä, mutta erityisesti tunteiden merkitystä, niiden kanssa työskentelyä ja niihin liittyvää tietoa suhteessa kyseiseen asiantuntijuuteen. Ajattelen, että tällainen tieto on vielä pitkälti hiljaisen tiedon varassa, jota on vaikea saattaa eteenpäin uusille osaajille. Siksi koen tutkimukseni olennaiseksi ja adoptio-osaamisen kerryttämisen kannalta tärkeäksi.

Tutkimukseni keskittyy adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän ja adoptioneuvonnan kohteen, adoptionhakijan, adoptiovanhemman, adoptiolapsen, lapsen tai biologisen vanhemman, väliseen suhteeseen. Sosiaalityöntekijät kontrolloivat muuten resursseja omaavia adoptionhakijoita, mutta neuvonta ja toive adoptiolapsesta ovat asettaneet heidät asiakkaan rooliin. Kontrollista irti päästäminen, muiden sanelemien ehtojen kohteena oleminen ja oman elämän asioiden kohtaaminen nostaa esiin eritasoisia vihan sekä pelon tunteita. Asiakkaan haavoittuvaisella roolilla ja siitä nousevilla tunteilla voi olla seurauksensa niin ennen adoptiota tehtävälle adoptioneuvonnalle, kuin myös adoptioerheen hyvinvoinnille, adoption jälkeisessä vaiheessa. Mikäli adoptionhakija putoaa pois adoptioneuvonnasta, menettää hän samalla toivotun lapsen. Tämä on muuhun

sosiaalityöhön verrattuna erityinen lähtökohta palvelussa pysymiselle. Adoptioneuvonnassa ei pyritä ratkaisemaan asiakkaan ongelmaa, vaan jonkun, ennalta tuntemattoman, lapsen tilanne. Adoptionhakijat ovat kaksoisroolissa, niin yleisesti sosiaalipalveluiden asiakkaan roolissa kuin ei-asiakkaan roolissa, jolla ei ole oikeuksia palvelun lopputulokseen eli lapsen saamiseen. (Eriksson 2016b, 11–12.)

Tutkielmani etenee johdannon jälkeen tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen tarkasteluun, joka muodostuu käyttämistäni käsitteistä: sosiaalityön ja adoptioneuvonnan asiantuntijuudesta, tiedosta ja hiljaisesta tiedosta, adoptioneuvonnan tunnetyöstä sekä tunteista. Määrittelen niin sosiaalityön asiantuntijuutta kuin tarkemmin adoptioerityistä sosiaalityön asiantuntijuutta. Tämän jälkeen avaan tiedon ja hiljaisen tiedon käsitteen, joka on merkityksellinen tutkimukselleni, sillä haluan sanoittaa auki adoptioneuvonnan hiljaista tietopohjaa, joka liittyvät tunteisiin sekä tunnetyöhön. Tutkielmani teoriaosuuden päätän hahmottamalla niin tunnetyön kuin adoptioneuvonnan tunteiden aiempaa tutkimusta, omaa tutkimustani tukevista lähtökohdista.

Tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen jälkeen jäsenän tutkimukseni toteutusta tutkimustehtävästä tutkimuksen eettisyyteen. Näiden välillä käsittelen aineiston keräämisen ja sen kuvailun sekä aineiston analyysin sekä valitsemani tutkimusmetodologian. Tämän jälkeen käsittelen pääluvussa 5–8 tutkimustuloksiani liittyen adoptioneuvonnan asiantuntijuuteen, adoptioneuvonnan tietoon, adoptioneuvonnan tunteisiin ja adoptioneuvonnan tunnetyöhön. Olen analysoinut tutkimusaineistoani aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin, ja aineistoni tuotti minulle tuloksia kolmeen tutkimuskysymykseen. Pääluvussa 9 esittelen tutkimukseni kannalta merkittävät johtopäätökset, reflektoin tuloksia ja pohdin jatkotutkimuksen tarpeita.

2 Adoptio prosessina

2.1 Adoptio

Suomessa säädettiin ensimmäistä kertaa adoptioon liittyvä laki vuonna 1925, laki lapseksiottamisesta. Kyseistä lakia tarkennettiin vuosina 1980 ja 1985, jolloin lakiin lisättiin esimerkiksi ohjeistus adoptioeuvonnasta, adoptioluvasta ja adoptiopalvelusta sekä vahvan adoption käsite, joka tarkoittaa adoption vahvistamisen kautta adoptiolapsen olevan juridisesti samassa asemassa kuin biologinen lapsi. Nykyinen adoptiolaki on astunut voimaan 1.7.2012. (Interpedia 2023.) Länsimaissa adoptioiden tarkoituksena on alun perin ollut suvun nimen jatkajan ja omaisuuden perijän hankkiminen tilanteissa, joissa perillisiä ei ole muuten ollut mahdollista saada. Vasta myöhemmin adoption keskiöön on noussut lapsen edun periaate, ja se ilmenee myös nykyisessä adoptiolaissa sekä kansainvälisissä sopimuksissa. Adoptiossa lapsen edun mukaisesti kotia tarvitsevalle lapselle haetaan kotia ja vanhempia, ei toisin päin. (STM 2013, 10.)

Adoptiolaki (20.1.2012/22) 1 § säätelee adoption tarkoituksena olevan edistää lapsen parasta vahvistamalla lapsen ja vanhemman suhde adoptoitavan ja adoptionhakijan välille. Kaikissa alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä ja muissa toimenpiteissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu, ja sitä arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten parhaiten voidaan turvata pysyvä perhe ja tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapselle, joka ei voi kasvaa omassa perheessään.

Adoptiolain (AdL) 2 luvussa määritellään, millainen perhe- ja ikätilanne adoption toteutumiseksi on oltava. Yleisesti avioliiton aikana puoliset voivat adoptoida alaikäisen lapsen vain yhdessä, eivätkä muut kuin aviopuolisot voi adoptoida yhdessä. Laki sallii kuitenkin poikkeuksia yksittäisen aviopuolison tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolen yksin adoptoimisen osalta esimerkiksi tilanteissa, joissa halutaan adoptoida puolison lapsi tai jos toinen aviopuoliso on estynyt sairautensa tai vammansa vuoksi ilmaisemaan tahtoaan. Vuonna 2022 ulkomailla syntyneiden lasten adoptioista 52 prosenttia ja Suomessa syntyneiden lasten adoptioista vain 17 prosenttia oli kahden vanhemman adoptioita. Yhden vanhemman adoptiot olivat yleisimpiä, ja näissä tilanteissa suurimmalla osalla adoptoitavista oli olemassa toinen juridinen, yleensä biologinen vanhempi. (Tilastokeskus 2023.)

Iän puolesta adoptionhakijan tulee olla täyttänyt 25 vuotta adoptoidessaan. Mikäli adoptoitava on alaikäinen, adoptionhakija ei voi olla yli 50 vuotta vanha. Adoptoitavan ollessa alaikäinen adoptionhakijan ja adoptoitavan ikäeron on oltava vähintään 18 vuotta ja enintään 45 vuotta. Laissa huomioidaan myös iän suhteen poikkeuksellisia tilanteita, jotka mahdollistavat adoptionhakijaan liittyvien ikärajojen joustamisen. Tällaisia ovat tilanteet, joissa adoptoitava on adoptionhakijan puolison lapsi tai hänen oma lapsensa, joka on aikaisemmin annettu adoptiolapseksi. Adoption vahvistaminen voidaan tehdä myös, mikäli adoptoitavan ja hakijan välille on muodostunut vakiintunut lapsen ja vanhemman välinen suhde tai mikäli adoptio on muutoin lapsen edun kannalta perusteltu. (AdL.)

Adoptiossa olennaista on sen perustuminen suostumukseen antamiseen, ja sen edellytyksistä säädetään adoptiolaissa. Adoptioprosessi voi alkaa adoptoitavan itsensä ja hänen vanhempiansa suostumuksesta. Adoptoitavan suostumus vaaditaan, kun hän on täyttänyt 12 vuotta tai, mikäli lapsen arvioidaan olevan kehittynyt jo ennen 12. ikävuotta, hänen tahtoonsa tulee kiinnittää päätöksenteossa huomiota. Alaikäisen adoptiota ei voida vahvistaa ilman hänen vanhempiansa suostumusta. Adoptio voidaan kuitenkin joissain tapauksissa vahvistaa ilman vanhempien suostumusta, kun huomioidaan lapsen edun voimakkaasti puoltavan adoptiota, suostumukseen antamisesta kieltäytymiseen tai annetun suostumuksen peruuttamiseen ei ole riittävää perustetta huomioiden lapsen ja vanhemman välinen yhteydenpito sekä heidän välisensä suhteen laatu. Suostumus adoptioon annetaan kunnan määräämälle adoptiosta vastaavalle sosiaalihuollon toimielimelle tai adoptiotoimistolle. Kyseisten tahojen on tarjottava suostumuksen antajalle adoptioneuvontaa. (AdL.)

Adoptioprosessit jaetaan kotimaisiin ja kansainvälisiin adoptioihin. Kotimaisia adoptioita ovat 1) vauva-adoptiot, joissa biologiset vanhemmat haluavat omasta toiveestaan luopua lapsesta, 2) tilanteet, joissa lapsen adoptio tulee ajankohtaiseksi perhehoitoon sijoittamisen jälkeen ja 3) tilanteet, joissa lapsi adoptoidaan lastensuojelun arvioin jälkeen perhehoidon vaihtoehtona. Aikuisadoptiot ja perheen sisäiset adoptiot ovat myös kotimaisia adoptioita. (STM 2013, 20.) Suomessa tehtiin vuonna 2022 269 adoptiota, joista Suomessa syntyneiden lasten adoptioita oli 173 ja ulkomailla syntyneiden lasten adoptioita 96. Ulkomailta syntyneistä adoptoiduista 89 prosenttia oli alle 18-vuotiaita, kun taas Suomessa samainen luku oli 45 prosenttia. Adoptioista 47 prosenttia oli perheen ulkopuolisia ja 53 prosenttia perheen sisäisiä adoptioita. Perheen sisäisissä adoptioista 57 prosenttia adoptoitavista oli alaikäisiä. Viimeisten vuosien aikana perheen sisäisten

adoptioiden vähentyminen on laskenut adoptioiden kokonaismäärää merkittävästi. Adoptioiden määrä on laskenut 45 prosenttia vuodesta 2010. Kansainvälisesti adoptoiduista vuonna 2022 suurin osa oli syntynyt Thaimaassa, ja seuraavaksi yleisimmät syntymämaat olivat Intia ja Etelä-Afrikka. (Tilastokeskus 2023.)

Kokonaisvaltainen adoptioprosessi voidaan jakaa kolmeen tasoon, institutionaaliseen, vuorovaikutukselliseen ja adoptiovanhemmuuteen kasvamisen tasoihin. Ylin eli institutionaalinen taso kuvaa lainsäädäntöä ja kansainvälisiä sopimuksia sekä sosiaalityöntekijöitä, adoptiolautakuntaa ja muita adoptiopalvelunantajia. Toisella eli vuorovaikutuksellisella tasolla kohtaavat adoptionhakija ja sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä edustaa institutionaalista tasoa. Kolmas taso eli adoptiovanhemmuuteen kasvamisen taso edustaa adoptionhakijan omaa prosessia, joka on yhteydessä toisiin ihmisiin ja ammattilaisiin vuorovaikutuksen sekä sen laadun kautta. (Eriksson 2009, 17.)

Adoptionhakijoiden halutessa adoptoida vieras lapsi kotimaasta, adoptioeuvonnan jälkeen adoptiolautakunta antaa luvan adoptoida adoptionhakijoille, lapsi sijoitetaan perheeseen ja sijoitusta seurataan. Lopuksi adoptio vahvistetaan, jonka jälkeen annetaan adoption jälkeistä adoptioeuvontaa. Perheensisäisissä adoptioissa tai perhehoidossa olevaa lasta adoptoidessa adoptioeuvonnan jälkeen adoptio vahvistetaan ja annetaan adoption jälkeistä adoptioeuvontaa ilman adoptiolautakunnan lupamenettelyä tai lapsen sijoittamistoimenpiteitä. Kansainväliset adoptioprosessit alkavat Suomessa tehtävällä adoptioeuvonnalla, jonka jälkeen adoptioeuvontaa antavan tuella hakeudutaan kansainväliseen adoptiopalveluun ja saadaan adoptiolautakunnan adoptiolupa. Kansainvälinen adoptiopalvelu hoitaa yhteydenpidon ulkomaiseen palvelunantajaan, ja adoptoitavan lapsen valikoiduttua hänet noudetaan alkuperävaltiostaan Suomeen. Suomessa adoptio vahvistetaan, seurataan ja annetaan adoption jälkeistä adoptioeuvontaa. (STM 2013, 20–23.) Kansainväliset adoptiot vahvistetaan lapsen syntymämaassa ja kotimaiset adoptiot käräjäoikeuden toimesta (Sinkkonen & Tervonen-Arnkil 2015, 44).

Adoptiolain (AdL) 8 luvussa säädetään adoptiolapsen oikeudesta pitää yhteyttä aikaisempaan vanhempaansa. Yhteydenpito-oikeus voidaan vahvistaa adoption vahvistamisen yhteydessä, tuomioistuimen toimesta. Yhteydenpito edellyttää, ettei ole syytä olettaa yhteydenpidon olevan lapsen edun vastaista ja, että lapsen aikaisemmat vanhemmat ja adoptiovanhemmat ovat sopineet yhteydenpidosta. Myös lapsen toivomukset ja mielipide on selvitettävä hänen ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti

yhteydenpidosta päätettäessä. Suomessa edelleen läsnä oleva käsitys siitä, että lapsen yhteydet biologisiin vanhempiin katkeavat, ei vastaa nykytodellisuutta (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013, 53).

Adoptioita on avoimia, puoliavoimia ja salattuja. Avoin adoptio (*open adoption*) mahdollistaa adoptioperheen ja lapsen biologisen perheen eriateisen yhteydenpidon suoraan, koska adoption osapuolilla on toistensa yhteys- ja henkilötiedot. Adoptio on puoliavoin, mikäli biologisen perheen ja adoptioperheen välinen yhteydenpito on välitettyä adoptiotoimiston tai kunnan sosiaalitoimen kautta esimerkiksi kuulumisten, valokuvien ja kirjeiden välittämisen keinoin. (Tervonen-Arnkil 2015, 58.) Suomessa ei ole ollut lainkaan suljettuja adoptioita (*closed* tai *confidential adoption*), sillä tieto lapsen alkuperästä löytyy laadituista asiakirjoista. Suomessa on sen sijaan niin sanottuja vaiettuja adoptioita, joissa tieto adoptiosta on jätetty kertomatta, ja näin ollen se on voinut tulla ilmi vasta esimerkiksi adoptiovanhemman kuoltua. (Pasanen & Tervonen-Arnkil 2013, 53.)

Adoptioprosessi on tehtävä huolellisesti osapuolten hyvinvointi ja oikeusturva taaten, sillä adoptio on lopullinen, peruuttamaton oikeustoimi. Adoptiokeskusviranomaisena toimii Suomessa adoptiolautakunta. Adoptiolautakunnan tehtävänä on turvata adoptiolapselle turvalliset vanhemmat ja varmistaa adoptioprosessin oikeellisuus nojaten kansainvälisiin sopimuksiin ja lakiin. Riskinarvion ja riskien hallinnan näkökulmasta tärkeä osa adoptioprosessia on lautakunnan adoptiolupajaoston arviointi luvanhakijan kelpoisuudesta ja sopivuudesta adoptiovanhemmaksi. Sosiaalityöntekijän adoptioneuvonnan aikana laatima, niin sanottu, kotiselvitys toimii lautakunnan päätöksenteon pohjana. Lautakunta ottaa huomioon kotiselvityksen kautta, halutaanko lapsi adoptoida kotimaasta vai kansainvälisesti, onko kyseessä yksinhakija vai kahden vanhemman perhe, onko perheessä lapsia, monenko lapsen adoptioon lupaa haetaan, minkä ikäisen lapsen adoptiota haetaan ja halutaanko adoptoida tietyiltä ominaisuuksiltaan erityistarpeinen lapsi. Lähtökohtaisesti kotimaisen ja kansainvälisen adoption arviointiperusteet ovat samat, mutta päätöksenteossa annetaan erilaista painoarvoa tietyille perusteille sen pohjalta, mistä lapsi adoptoidaan. Ulkomailta adoptoidun ja kotimaasta adoptoidun lapsen vanhemmuus ja vastaanottaminen eroavat hieman toisistaan. (Vuori 2018, 6–7.)

Adoptio mielletään usein pitkäksi ja kalliiksi prosessiksi, johon vain hyvätuloiset ja korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat ihmiset hakeutuvat. Todellisuus on kuitenkin, että adoptioluvan voi saada, vaikka hakija ei olisi hyvätuloinen tai asuisi

suureassa asunnossa. Adoptioluvan voi saada myös hakija, joka on kykenevä saamaan biologisen lapsen. Mahdolliset lapsettomuushoidot tulee olla käyty loppuun ennen luvan hakemista, koska kahta lasta ei voi odottaa samaan aikaan. Adoptioluvan myöntämisen hetkellä olleiden edellytyksien tulee olla voimassa adoption vahvistamiseen saakka adoptionhakijoiden osalta. (Mt. 2018, 7.)

2.2 Adoptioneuvonta

Adoptiolain (AdL) 21 § säättää adoptioneuvontaa pyydetävän kotikunnan sosiaalihuollon toimielimeltä tai sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontaviraston (Valvira) luvan saaneelta adoptiotoimistolta. Adoptioneuvontaa tarjoavalla viranhaltijalla tai työntekijällä tulee olla lain sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (26.6.2015/817) 3 §:n ja 7 §:n mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus. Adoptiolain (AdL) 22 §:n mukaan adoptioneuvonnasta vastaavan sosiaalityöntekijän tulee myös olla perehtynyt adoptioasioihin. Adoptioasioihin perehtyneisyys tarkoittaa sosiaalityöntekijän omaamaa tietoa lasten kehityksestä, perheen elämänkaaresta, lapsettomuudesta ja lapsen sijoittamisesta. Adoptioneuvonnan vaiheet ovat 1) selvitysvaihe, 2) sijoitusvaihe, 3) tuki ja seuranta, 4) adoption vahvistamisesta huolehtiminen ja 5) adoptioneuvonta adoption vahvistamisen jälkeen. Adoptioprosessiin hakeutuvan asuinkunta järjestää adoptioneuvonnan asiakkaalle maksuttomana palveluna. Adoptioneuvontaa annetaan adoptioprosessin kaikille osapuolille, mukaan lukien perheensisäiset adoptiot sekä tilanteet, joissa lapsi on jo sijoitettuna adoptionhakijoille perhehoitoon. Adoptio edellyttää adoptioneuvonnan läpikäymistä kaikilta adoptiolasta toivovilta. (STM 2013, 28–29, 34.)

Adoptiolain (AdL) 24 § säättää adoptioneuvonnan antajan tehtäväksi tiedon antamisen adoption tarkoituksesta, edellytyksistä ja oikeusvaikutuksista adoptioneuvontaa pyytäneille. Adoptioneuvontaa antava sosiaalityöntekijä antaa tietoa lapsen biologisille vanhemmille heidän ja lapsen käytettävissä olevista sosiaalipalveluista ja taloudellisista tukitoimista. Tiedon pohjalta adoptioneuvontaa antava tukee lapsen vanhempia tekemään asiassa perusteellisesti harkittu ratkaisu. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän on arvioitava ja selvitettävä, ovatko adoption edellytykset voimassa. Tilanteessa on myös

selvitettävä, onko lapsen ja biologisten vanhempien välisestä yhteydenpidosta edellytyksiä sopia, ja tarvittaessa autettava sopimuksen laatimisessa.

Adoptioeuvonnan selvitysvaiheessa, joka kohdistuu adoptionhakijoihin, perehdytään kolmeen osa-alueeseen, 1) adoptiovanhemman tai -vanhempien soveltuvuuden arviointiin, 2) adoptiolapsen vanhemmuuteen valmentamiseen ja 3) adoptiovanhempien omaan henkiseen prosessiin ja sen itsearvioimiseen (Eriksson 2014a, 48). Nämä kolme osa-aluetta limittyvät toisiinsa, kun adoptionhakija suhteuttaa tiedon adoptiolapsesta ja -vanhemmuudesta (valmennus) omaan tilanteeseensa (itsearviointi). Sosiaalityöntekijä luo käsityksensä adoptionhakijan prosessin kautta adoptionhakijan tilanteesta ja valmiuksista adoptiovanhemmuuteen (arviointi). (Eriksson 2007, 49.) Adoptioeuvonta on kaikille adoptionhakijoille yksilöllinen prosessi, jonka kesto on vaikea arvioida ennakkoon (STM 2013, 37).

Sosiaalityöntekijän adoptioeuvonnan aikana tekemästä kotiselvityksestä selviää, täyttyykö adoption edellytykset sosiaalityöntekijän näkemyksen pohjalta. Kotiselvityksessä avataan adoptionhakijoiden olosuhteita, joiden tulee olla sellaiset, etteivät ne haittaa lapsen turvallista kasvua tai kehitystä. Adoptionhakijalta edellytetään myös riittävää psyykkistä ja fyysistä terveyttä sekä toimintakykyä. Kotiselvityksessä avataan sosiaalityöntekijän näkemys adoptionhakijan adoptiomotiivista ja kypsyydestä olla adoptiovanhempi. Adoptiovanhemman tulee ymmärtää adoptiolapsen erityisyys. Kotiselvityksessä tulee ilmi myös mahdollisten perheessä olevien lasten ja muiden läheisten valmistautuminen ja mielipide adoptiolapsen saapumiseen. Läheisverkoston ja sen mahdollisuuksien tukea adoptioperhettä selvittäminen on tärkeää erityisesti yksinhakijan tilanteessa ja kahden hakijan tapauksessa silloin, kun lupaa haetaan useamman lapsen adoptoimiseen. (Vuori 2018, 7.) Selvityksessä tulee esittää arvio sopivan lapsen iästä ja muista ominaisuuksista (STM 2013, 41).

Sosiaalityöntekijä edustaa ennen kaikkea adoptioprosessin kaikkein haavoittuvinta ja vähiten valtaa omaavaa osapuolta, adoptiolasta, arvioidessaan adoptionhakijoita. Adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijän on taattava myös lapsen biologisille vanhemmille, jotka luovuttavat lapsensa adoptioon, että prosessissa etusijalla on lapsen paras. Sosiaalityöntekijä on velvollisuudessa myös adoptionhakijoille, lopulta adoptoijille, jotka ovat hekin prosessissa haavoittuvaisessa asemassa, kun perheen perustaminen tapahtuu yhteiskunnan määrittelemän ja arviointia sisältämän prosessin kautta. (Eriksson 2007, 22.)

Adoptioneuvonta poikkeaa muista sosiaalihuollon palveluprosesseista, koska adoptioneuvonnassa ei tehdä päätöstä lapsen adoptiosta, vaan sen tekee oikeuslaitos joko Suomessa tai ulkomailla. Sosiaalityöntekijä tekee näin ollen lausunnon kolmatta osapuolta varten, ja ottaa kantaa sosiaalityön asiantuntijuuden kautta siihen, sopivatko adoptionhakijat selvityksen perusteella adoptiovanhemmiksi. (Kärki & Väinälä & Räsänen & Väyrynen 2008, 133.) Sosiaalityöntekijän laatima kotiselvitys on tärkeä myös kansainvälisten adoptioiden luovuttavien maiden viranomaisille, sillä se kuvaa tarkimmin adoptionhakijoiden elämäntilannetta ja heille annetun adoptioneuvonnan sisältöä (STM 2013, 41). Adoptioneuvontaa antava sosiaalityöntekijä ei muihin sosiaalihuollon palveluihin verraten kohtaa hädässä tai akuutissa tilanteessa olevia, autettavia ihmisiä. Sen sijaan adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijä tapaa adoptionhakijoita, jotka toivovat perheen perustamista. (Eriksson 2007, 5.)

Adoption jälkeen adoptioneuvontaa antaneen sosiaalityöntekijän on viivytyksettä ryhdyttävä toimenpiteisiin, jotka tukevat ja seuraavat adoptiosijoituksen onnistumista lapsen etua tarkastellen (AdL). Käytännössä adoptioiperheiden ja sosiaalityöntekijän adoption jälkeisiä tapaamisia säätelevät adoptiolapsen luovuttaneen maan viranomaisten vaatimukset adoptiolapsen seurannasta. Seurantaraporteissa kuvataan lapsen ja vanhempien välisen kiintymyssuhteen kehittymistä, lapsen kasvua ja kehitystä sekä lapsen terveydentilaa. (Pietarila 2021, 142.) Adoptioneuvontaa antava sosiaalityöntekijä auttaa hakijoita hakemaan viivytyksettä adoption vahvistamista ja avustaa tarvittaessa hakemuksen tekemisessä. Jos adoptioneuvontaa on antanut adoptiotoimisto kotikunnan sosiaalihuollon toimielimen sijaan, on sen hankittava lapsen ja hakijoiden kotikunnan sosiaalihuollon toimielimeltä lausunto heidän olosuhteistaan. (AdL.)

Adoption jälkeisestä tuesta säädetään adoptiolain (AdL) 25 §:ssä. Adoption jälkeisen tuen osalta adoptioneuvontaa antavan sosiaalityöntekijän on selvitettävä perheen erityisen tuen tarve ja tarvittaessa ohjattava heidät sosiaali- ja terveystalvelujen tai muun mahdollisen tuen äärelle. On kuitenkin huomattu, ettei tällainen ohjaaminen ole ollut riittävää, sillä kokonaisvaltaista tietoa esimerkiksi adoptiolasten lastensuojelun asiakkuuksista ja niiden syistä ei ole saatavilla. (Vuori 2018, 8.)

3 Asiantuntijuuden ulottuvuuksia

3.1 Sosiaalityön ja adoptioneuvonnan asiantuntijuus

Sosiaalityön asiantuntijuus koostuu ammattitiedosta, -taidosta ja eettisistä toimintaperiaatteista (Sipilä 2011, 5). Sosiaalityön asiantuntijuuteen kuuluu lainsäädännön tuntemuksen lisäksi myös vahva ammattietiikka, joka edistää ihmisen hyvän elämän toteutumista. Sosiaalialan ammatillinen työ perustuu ihmisarvon, ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden eettisiin periaatteisiin. Ammattieettinen valmius ja harkinta kuuluvat oleellisesti sosiaalityön ammattitaitoon. (Talentia ry 2017, 6–7.) Sosiaalityön eettiset toimintaperiaatteet ovat 1) asiakkaan ihmisarvoinen kohtaaminen, 2) yhteiskuntakriittisyys asiakkaan puolesta, 3) velvollisuus toimia yhteiskunnassa päätettyjen sääntöjen mukaan ja 5) yleishumaaneihin kulttuureihin ja kohteluun suhtautuminen oikeudenmukaisesti ja tasa-arvoisesti (Sipilä 2011, 102–106).

Sosiaalityön asiantuntijuus näyttäytyy heikoimmissa asemissa olevien kanssa tehtävänä työnä, mihin vaikuttaa yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutos. Tämän vuosikymmenen aikainen muutos aiheuttaa huolta siitä, miten heikoimmissa asemissa olevat ihmiset otetaan huomioon yhteiskunnallisessa toiminnassa. On pohdittu, miten heikoimmissa asemissa olevien ihmisten tarpeisiin vastataan, ja miten moraalisesti arvotettuihin ongelmiin, kuten päihteiden käyttäjiin ja rikosten tekijöihin, suhtaudutaan. Yhteiskunnallista muutosta ovat värittäneet myös globaalit kriisit, sodat ja luonnon mullistukset. Näiden muutosten vuoksi yksittäiseltä sosiaalityöntekijältä vaaditaan yksilökohtaisen työn lisäksi ongelmien rakenteellisiin syihin pureutumista ja niihin vaikuttamista. Sosiaalityöntekijät ajavat sosiaalisia oikeuksia ja käyttävät inklusiivista työtettä. Sosiaalityössä toimitaan välillä ristiriitaisissakin tiedollisissa ja toiminnallisissa kehyksissä monialaisen asiantuntijuuden turvin. (Lindh, Hautala & Romakkaniemi 2018, 59–62.) Yhteiskunnallinen muutos on sysännyt sosiaalityötä kohti hyvinvointityötä, johon ei enää sisälly ainoastaan asiakkaiden huono-osaisuus, vaan koko yhteiskuntaa tukeva hyvinvoinnin edistäminen (Sipilä 2011, 137).

Sosiaalityön asiantuntijuuden lähtökohdat ja toimintaroolit ovat moninaistuneet 2000-luvulla, jonka vuoksi sosiaalityöntekijät toimivat yhä vahvemmin sosiaalisen

ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöillä on moniulotteinen identiteetti sosiaalityössä vallitsevien käytäntömallien ja toimintaroolien soveltamisen vuoksi. Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti jakautuu kuuteen erilaiseen alaidentiteettiin työssä orientoitumisen mukaan, jotka ovat: 1) perhe- ja asiakasneuvojan identiteetti, 2) hyvinvoinnin katalysaattorin identiteetti, 3) sosiaalisen resursoijan identiteetti, 4) erityisasiantuntijan identiteetti, 5) sosiaalisen kriisityön identiteetti ja 6) kehittäjän identiteetti. (Vaininen 2011, 7, 245.)

Sosiaalityöntekijän toimintaroolit jakautuvat asiakastyön ja kehittämistyön toimintarooleihin. Asiakastyön toimintarooli jakaantuu edelleen sosiaalisiin oikeuksiin ja sosiaalisen suojeluun, sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja verkostoihin, kuntoutumiseen ja valtaistumiseen sekä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden turvaamiseen suuntautuneisiin toimintarooleihin. Kehittämistyön toimintarooli jakaantuu asiakastyötä ja kehittämistyötä tukeviin toimintarooleihin. Toimintaroolit tarkentuvat sosiaalisissa ja toiminnallisissa tiloissa, eli käytäntömalleissa. Käytäntömalli on myös toimintaa, mikä voi muodostua esimerkiksi moniammatillisesti yhteistyön ja siihen liittyvän neuvottelun tuloksena. Sosiaalityön käytäntömalleja ovat esimerkiksi parityömalli ja moniammatillinen tiimimalli. (Vaininen 2011, 48, 113–114, 117.)

Sosiaalityön asiantuntijuuteen liittyy tietoa eri osa-alueista, kuten psykososiaalisesta, teoreettisesta ja tutkimusta korostavasta, managerialistis-ekonomisesta, oikeudellista, kunnallispoliittista ja yhteiskunnallista tiedosta sekä tiedosta psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen vaikuttavista tekijöistä. Sosiaalityön ammattitaidon osa-alueet jaetaan taitoon kohdata asiakas, taitoon tunnistaa, mistä on kysymys sekä taitoon toimia, kehittää ja arvioida. Sosiaalityön tiedon ja taidon ulottuvuudet ovat moninaiset. (Sipilä 2011, 39, 136–137.) Adoptioneuvontaerityiseen asiantuntijuuteen liittyy laintietämys, mutta myös erityisen laaja tietotaito, joka liittyy adoption psykososiaalisiin ja tunneperäisiin аспекteihin (Eriksson & Pösö 2021, 112).

Laki velvoittaa, että adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän tulee olla perehtynyt adoptioasioihin. Tämän perehtyneisyyden lisäksi adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän olisi hyvä ymmärtää laajasti lainsäädäntöä, olla perehtynyt kiintymyssuhdeteoriaan ja lasten psykologiseen ja psykiatriseen tietopohjaan, pari- ja perhedynamiikkaan sekä tietoon traumataustaisen lapsen kehityksestä. Adoptioneuvonnan toteuttaminen vaatii sosiaalityöntekijältä myös rasismiin ja identiteettiin sekä menetyksiin, suruprosessiin ja

lapsettomuuteen liittyvää tietoa. Sosiaalityöntekijän tulee myös hahmottaa adoption merkitys globaalina lastensuojelutyönä. Sosiaalityöntekijän tulee ymmärtää koko adoptioprosessi ja osata kertoa sekä antaa siitä tarkka kuvaus adoptionhakijoille. Adoptionhakijoiden on erityisen tärkeää saada tietoa adoptioeuvonnan tavoitteista, tarkoituksesta, keskeisistä sisällöistä ja siitä, mitä sen eri osapuolilta odotetaan. Adoptioeuvontaa antavan sosiaalityöntekijän asiantuntijuus perustuu pitkälti hänen koulutukseensa ja työkokemukseensa. (STM 2013, 36; Eriksson 2007, 76–77.)

Adoptioeuvonnan sosiaalityö läpi leikkaa lastensuojelun, lapsiperhepalveluiden ja lastenpsykiatrian rajapintoja. Adoptiota saattaa kuitenkin olla vaikea mieltää sosiaalityöksi, sillä lapsi adoptoidaan usein pärjäävään ja hyvinvoivaan perheeseen. (Pietarila 2021, 168.) Tästä huolimatta adoptioeuvonta on vaativaa sosiaalityötä, jolla vaikutetaan kokonaisvaltaisesti monen henkilön tulevaisuuteen (STM 2013, 29). Adoptioeuvonnan tietopohja perustuu samaan kuin muun sosiaalityön, jota tehdään lasten, nuorten ja perheiden parissa. Adoptio on lastensuojelua ja kansainväliset adoptiot ovat osa globaalia lastensuojelutyötä. Adoption kautta sijoitettavat lapset tulevat usein samankaltaisista lähtökohdista kuin sijaishuoltoon ja sen perhehoitoon sijoitettavat lapset. Adoptiossa vain lapsen vastaanottavat aikuiset ovat erilaisia. (Eriksson 2009, 78.)

Adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijän liikkumavara institutionaalisella tasolla on melko pientä, sillä hänen tehtävänsä on edustaa instituutiota ja lakia sekä toimeenpanna kansainvälistä ja kansallista lainsäädäntöä. Liikkumavara sisältyy pääosin asiakkaiden kohtaamiseen, mutta näissäkin kohtaamisissa adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijä on kaksoisroolissa. Sosiaalityöntekijä valvoo eli arvioi adoptionhakijoiden soveltuvuutta samalla, kun hän tukee adoptionhakijoita adoptiovanhemmuuteen. (Eriksson 2009, 62, 65.) Adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden perusolottuvuuksien lisäksi sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudessa arvostetaan erilaisia luonteenpiirteitä, arvomaailmoja ja toimintatapoja. Erityisesti oikeudenmukaisuus, avoimuus, rehellisyys ja ennakkoluulottomuus ovat piirteitä, joita peräänkuulutetaan. Sosiaalityöntekijän tulisi näin ollen olla läpi käynyt adoptioon liittyvät arvonsa ja ajatuksensa ja sen myötä pystyä ottamaan puheeksi eettisesti haastavia asioita. Myös sosiaalityöntekijän oman taustan ja itsensä työstäminen on merkittävää adoptioeuvonnan toteutumisen kannalta. (STM 2013, 36–37.)

Reflektiivinen työtapa on adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijälle tärkeä väline, sillä hänen tulee arvioida oman työnsä sisältöä, sen menetelmiä ja omia asenteitaan sekä arvojaan, kriittisesti ja avoimesti (Mt. 2013, 36). Reflektiivinen työtapa on myös keino kehittää omaa asiantuntijuutta. Reflektiivinen työtapa on omien henkilökohtaisten kokemusten tarkkailun lisäksi kollegoiden ja muiden asiantuntijoiden kanssa tehtyä toimintaa. Reflektiivisen työtavan keskiössä on keskustelu ja perehtyminen ajankohtaiseen ammatilliseen kirjallisuuteen sekä tutkimukseen. Kollegiaalinen tuki on adoptioneuvonnan edellytys, mutta keskeistä on myös sosiaalityöntekijän kyky sietää epävarmuutta. Epävarmuuden kokemuksen adoptioneuvonnassa luo se, että sosiaalityöntekijä pyrkii arvioimaan tulevaisuuden tilanteen tämänhetkisten tietojen pohjalta. Kyseinen tilanne on adoptioneuvonnalle luonteen omaista, jonka vuoksi sosiaalityöntekijä ei tule pyrkiä pois epävarmuudesta. Sosiaalityöntekijän tulee rakentaakin identiteettinsä ja varmuutensa adoptioneuvonnan tekemiseen reflektiivisesti. (Eriksson 2007, 86, 90–91.)

Olennaista adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuudessa on otollisen ja oikeanlaisen tunneilmapiirin luomisessa onnistuminen. Tämä mahdollistaa adoptioneuvonnan toteutumisen ja erityisesti arvioinnin tekemisen. Ilmapiirin luominen on tärkeää jo adoptioneuvonnan alussa, sillä avoin ja luottamuksellinen suhde neuvojan ja neuvottavien välillä mahdollistaa yhteistyön. (STM 2013, 37.) Psykososiaalinen lähestymistapa ja positiivinen suhde asiakkaan ja ammattilaisen välillä on tärkeä osa hyvän lopputuloksen saavuttamista (Eriksson 2016c, 96).

Psykososiaalinen työskentely adoptioneuvonnassa on asiakkaan ja sosiaalityöntekijän vuorovaikutusta sekä eri syvyysasteisia keskusteluja, jotka toimivat tiedon keruun välineinä asiakkaista ja heidän elämistään. Sosiaalityöntekijän tulee saavuttaa adoptionhakijan luottamus, sillä se on neuvonnan perusta. Luottamus on saavutettavissa, kun sosiaalityöntekijä osoittaa asiakkaalleen samanlaista avoimuutta, kuin mitä hän odottaa heiltä. Sosiaalityöntekijän tulee myös olla hyvä kuuntelija, ja hänen tulee kuunnella sekä keskustella ennakkoluulottomasti sekä tuomitsematta. Aidompi vuorovaikutus on saavutettavissa, mikäli sosiaalityöntekijä pystyy siirtymään tiukasta viranomaisroolista kohti omalla persoonallaan työskentelyä. Toisaalta sosiaalityöntekijältä kaivataan myös tämän asiantuntijuutta, koska adoptionhakijat saattavat esimerkiksi haluta sosiaalityöntekijän perustelevan kantansa tutkimustulosten perusteella. (Eriksson 2007, 74–76, 79.)

3.2 Tieto ja hiljainen tieto

Sosiaalityön ammatillisuus ja osaaminen liittyy tietoon ja tietämiseen, ja oletamus on, että käytännön työn prosessit, muodot ja tulokset heijastavat tietoperustaa. Sosiaalityön tietoperusta on merkityksellinen sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteetille ja sosiaalityön professionille. Tutkimustietoa hyödynnetään systemaattisesti osana muuta tietoa ja tietämistä, ja tätä tarvitaan sosiaalityön kehittymiselle ammattina sekä sosiaalityön aseman vahvistamiselle. Tutkimustiedon merkitys korostuu yhä haasteellisemmaksi muodostuvassa sosiaalityön toimintaympäristössä. Sosiaalityön tiedossa olennaista on, miten sosiaalityön kohde ja tehtävä ymmärretään sekä miten tämä ymmärrys heijastuu tiedollisiin tarpeisiin. (Karttunen & Hietamäki 2014, 320, 322.)

Sosiaalityöntekijän asiakastyössä tarvitsemat tiedot ja taidot sisältävät tiedot sosiaalisista ongelmista, arviointi- ja reflektointitaidot, tiedot työmenetelmistä ja vuorovaikutustaidot. Sosiaalisten ongelmien osalta sosiaalityöntekijällä tulee olla riittävät tiedot niiden olemuksesta ja dynamiikasta niin yksilön ja perheen kuin sukupolvien ja yhteiskunnan konteksteissa. Yhteiskuntatieteellinen tietopohja on olennainen osa sosiaalityön tietopohjaa, mutta sen rinnalle asettuu myös esimerkiksi lainsäädännöllinen ja psykologisten teorioiden sekä tutkimustulosten tuntemus. (Mt. 2014, 328.) Sosiaalialan käytäntö tarvitsee ja hyödyntää eri tieteenalojen tuottamaa tietoa. Toisaalta käytäntö tuottaa havaintoja ja kokemuksia ihmisten elämästä, yhteiskunnan ja yhteisöjen toiminnasta sekä työn vaikutuksista ihmisten elämään. Näistä voidaan koota ja jäsentää havaintoja yleisempää ja siirrettävää tietoa. Sosiaalityön tiedontuotanto voidaan nähdä kaksisuuntaisena käytännön ja tutkimuksen välillä. (Kananaja & Lähteinen 2017.)

Tieto työmenetelmistä ohjaa sosiaalityöntekijää ongelman ratkaisussa ja muutoksen edistämisessä. Vuorovaikutustaitojen merkitys on sosiaalityössä yhteisesti ymmärretty, ja niiden syntymisessä auttaa työntekijän henkilökohtaiset taidot ja ominaisuudet. Vuorovaikutustaidot mahdollistavat suhteen luomisen asiakkaaseen, tämän kannattelun ja luottamuksen syntymisen. Tutkimustiedon hyödyntäminen vaatii rinnalleen sosiaalityöntekijän reflektiivisyyden. Arviointi- ja reflektiotaidot mahdollistavat sosiaalityöntekijän kriittisen tarkastelun niin työntekijän omia tietoja, asiakkaan tietoja, tutkimustietoa, työmenetelmiä koskevia tietoja ja asiakkaan kanssa työskentelyä kohtaan. Sosiaalityössä käytetään laaja-alaisesti tutkimus- ja teorian tietoa, työntekijän kokemustietoa, asiakkaan tietoa ja käytännön ohjeita, kuten lainsäädäntöä. Sosiaalityön

tiedonlähteitä ovat: 1) tutkimus- ja teorian tieto, 2) asiantuntijainto, 3) formaali tieto, 4) asiakkaan tieto ja 5) ammattietiikka. (Karttunen & Hietamäki 2014, 329, 331–332.)

Hiljainen tieto voidaan nähdä ajattelun ja toiminnan tuotteena sekä kasaantuneena, hiljaisena tietopohjana. Toisaalta se voidaan myös määritellä toiminnassa ilmeneväksi aktiiviseksi prosessiksi. Hiljainen tieto organisaatiossa voidaan nähdä siellä työskentelevien henkilöiden yhteisöllisenä ja jaettuna omaisuutena. Michael Polanyi (1958) esitteli teoksessaan hiljaisen tiedon käsitteen ja idean tiedosta hiljaisena. Hänen perusajatuksensa ihmisen omaamasta tiedosta on, että ”*voimme tietää enemmän kuin osaamme kertoa*”. Bertil Rolfin (1991) mukaan käsityksiä hiljaisesta tiedosta voidaan jäsentää: 1) tiedon alkuperään, 2) tiedon sisältöön ja 3) tiedon funktioon. Rolf on myös määritellyt hiljaisen tiedon olevan kokemusta, itse koettua, epämääräistä, mutta relevanttia ja ymmärtämistä, ei-hiljaisen tiedon taas ollessa teoriaa ja formaaleja malleja, selitettyä, johdonmukaista ja kontekstivapaata. (Toom 2008, 33–34, 36.)

Hiljainen tieto on taitavan yksilön henkilökohtainen, mielensisäinen prosessi. Kontekstisidonnainen hiljainen tieto ei ole reflektiivistä, vaan välitöntä reagointia yllättävään professionaaliseen tilanteeseen. Kyseisissä tilanteissa on olennaista, että ammattilainen pystyy samalla pohtimaan käsillä olevaa tapahtumaa, sen vaikutuksia ja tulevaisuutta sekä toimimaan niin, että lopputulos on näiden kaikkien suhteen optimaalinen. Tällaista tietoa ei voi oppia ainoastaan tieteellistä kirjallisuutta lukemalla, vaan se karttuu oman toiminnan ja sen reflektoinnin myötä. Organisaation omaama hiljainen tieto on yhteisöllisesti muotoutuneita toimintatapoja ja yhdessä konstruoitua osaamista. Se voidaan mieltää asiantuntijayhteisön selkeäksi voimavaraksi, joka sijoittuu sekä fyysisesti tiettyyn paikkaan että psyykkisesti tiettyjen yhdessä sujuvasti toimivien yksilöiden yhteisölliseen toimintaan. (Mt. 2008, 52.)

Asiantuntijan hiljainen tietopohja on implisiittistä eli jostakin epäsuorasti pääteltävää, ja siihen ja sen pohjalta tehtävään toimintaan vaikuttaa erilaiset uskomukset, asenteet ja arvot. Hiljainen tieto on usein vain osittain yksilöiden ja yhteisöjen tiedossa, jonka vuoksi sen täydellinen sanoittaminen on hankalaa. (Toom 2016, 262, 264.) Harry Collins (2010) jakaa hiljaisen tiedon kollektiiviseen hiljaiseen tietoon (*collective tacit knowledge, CTK*), somaattiseen hiljaiseen tietoon (*somatic tacit knowledge, STK*) ja relationaaliseen hiljaiseen tietoon (*relational tacit knowledge, RTK*). Kollektiivinen hiljainen tieto on tietoa, jota ei ole saatettavissa eksplisiittiseksi, vaan se on paikannettavissa

yhteiskunnassamme vallallaan olevaksi tiedoksi. Somaattinen hiljainen tieto paikantuu keholliseksi tiedoksi, jota nähdään niin ihmisten kuin eläinten välillä. On mahdollista, että jonain päivänä kyseistä tietoa on toistettavissa koneellisesti, jolloin hiljainen tieto saatetaan eksplisiittiseksi. Relationaalinen hiljainen tieto on tietoa, joka on myös saatettavissa eksplisiittiseksi, mutta toisenlaisella tavalla kuin somaattinen hiljainen tieto. Relationaalista hiljaista tietoa ei voida koneellistaa. Relationaalinen hiljainen tieto liittyy siihen, kuinka yhteiskunnassamme vallallaan olevat sosiaaliset käyttäytymismekanismit näyttävät yhteisöissämme. (Collins 2010, 85–86.)

Pia Eriksson (2007) toteaa raportissaan, että teoriaan ja kokemukseen perustuva hiljainen tieto on vahvasti juurtunut ja muodostanut perustan adoptioneuvonnan parissa työskentelevän sosiaalityöntekijän ammattitaidolle. Eriksson toteaa myös, että mikäli hiljainen tieto mielletään nykyisten toimintatapojen ylläpitäjäksi ilman erityistä sisältöä, voidaan puhua itsestäänselvyyden ansasta. (Eriksson 2007, 29, 89). Sosiaalityössä tieto rakentuu asiakkaiden ja ammattilaisten yhteisestä tiedosta. Tämä tieto on olennaista saada esiin, jotta ymmärrys sosiaalityön tarjoamien palveluiden merkityksestä asiakkaiden arkeen saadaan näkyväksi. Tietoa saadaan näkyväksi reflektoimalla sitä esimerkiksi julkituodussa puheessa, sanoissa ja teksteissä. Työkulttuurin hiljainen ja jakamaton tieto tekee työnteosta hallitsematonta ja ennakoimatonta. Työn perustelevinen näkyvällä ja jäsentyneellä tavalla sekä uskallus itsereflektion kautta arvioida hiljainen tieto osaksi työtä on sosiaalityön asiantuntijuutta. On todettu, että sosiaalityön tiedonmuodostamisen prosesseja on muodostettava joustavammiksi tätä hiljaisen tiedon esiintuomista tukemaan. (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 458.)

Hiljaisen tiedon vastavoimaksi voidaan mieltää sosiaalihuoltolain (SHL 20.12.2014/1301) kirjaus rakenteellisesta sosiaalityöstä. Rakenteellisella sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittymistä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Rakenteellinen sosiaalityö on sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottamista asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä näihin tarpeisiin vastaavien sosiaalipalveluiden ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista. Rakenteellisella sosiaalityöllä pyritään tavoitteellisiin toimiin ja toimenpide-ehdotuksiin, jotka ehkäisevät ja korjaavat sosiaalisia ongelmia sekä kehittävät hyvinvointialueiden asiakkaiden asuin- ja toimintaympäristöjä. Rakenteellisella sosiaalityöllä pyritään myös tuomaan sosiaalihuollon asiantuntemus osaksi hyvinvointialueiden muiden toimialojen ja

kuntien suunnittelua sekä lisätä yhteistyötä yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittämällä. (SHL.)

3.3 Tunteet ja tunnetyö adoptio- ja adoptioneuvonnassa

Tunteita ja niiden olemusta on pyritty määrittelemään Antiikin filosofeista lähtien. 1900-luvun alusta tunteita on tarkasteltu eri tieteenaloilla, erilaisista lähtökohdista ja viitekehyksistä. Yhteiskuntatieteiden tunteita on ensimmäisenä määritellyt sosiologi ja filosofi Georg Simmel 1800- ja 1900-luvun vaihteessa. Myöhemmin läheissuhteissa ilmenevistä tunteista kiinnostuivat muun muassa sosiologit Anthony Giddens ja Arlie Hochschild. Tunteet ovat nousseet yhä olennaisemmaksi osaksi ihmisten välistä vuorovaikutusta ja viestintää. Yhteiskuntaa voidaankin luonnehtia tunteita korostavaksi, affektiiviseksi yhteiskunnaksi (*the affective society*). Tällaisessa yhteiskunnassa tunteet ovat läsnä kaikkialla, niin ihmisten henkilökohtaisessa elämänpiirissä kuin esimerkiksi taloudessa ja politiikassakin. Yhteiskunnassamme on rationaalisuuden sijaan siirrytty arvostamaan sosiaalisesta taitavuudesta kertovaa tunneälyä. (Pirskanen & Eerola 2018, 7–9.)

Yhteiskuntatieteelliset tutkimukset antavat tunteille monenlaisia käsitteellisiä määrittelyjä. Useimmat määrittelyt pohjaavat ajatukseen siitä, että tunteilla on kehollinen perusta ja vastine. Tunteet heijastavat ja muokkaavat samalla yksilölle merkityksellisiä asioita, tapahtumia ja muutoksia sosiaalisissa suhteissa ja ihmisen elämässä ylipäätään. Yhteiskuntatieteet eivät ainoastaan näe tunteita keho-aivo-systeemin sisäisenä neuropsykologiana, vaan tarkastelee niitä myös sosiaalisena ilmiönä. Yhteiskuntatieteellisen näkökulman mukaan tunneprosessit ja tiedolliset prosessit liittyvät toisiinsa, ja tämän vuoksi yksioikoinen jako järkeen ja tunteisiin ei ole perusteltu. (Mt. 2018, 9–10.)

Tunteet voidaan jakaa primaareihin ja sekundaarisiin tunteisiin. Primaareja, eli biologisesti ja neurologisesti sisäsyntyisiä sekä evoluution kautta vahvistuneita ja yleismaalaistuneita, tunteita ovat pelko, viha, suru ja onnellisuus. Sekundaariset tunteet muodostuvat primaareiden tunteiden yhdistelmästä ja ovat sosiaalisesti sekä kulttuurisesti

opittuja. Sekundaarisia tunteita ovat esimerkiksi häpeä, syyllisyys ja rakkaus. Tunteiden ajallinen kesto ja voimakkuus voivat vaihdella. (Mt. 2018, 9–10.)

Kahden toisilleen vastakkaisen sukupuolikategorian läsnäolo näyttäytyy edelleen arkielämässä kuin myös tutkimuksessa, erityisesti tunne- ja perhetutkimuksessa. Tunteisiin liittyvät odotukset, toimintatavat ja käsitykset ovat erilaiset tarkasteltaessa niitä kahden vastakkaisen sukupuolen näkökulmista käsin. Arlie Hochschild on todennut tämän näkyvän esimerkiksi tunnetyössä. Työelämässä tapahtuvaa tunnetyötä Hochschild nimeää käsitteellä *emotional labor*. (Mt. 2018, 21.) Sosiaalityössä työntekijä joutuu kohtaamaan monenlaisia, tunteita herättäviä työtilanteita, ja asiakkaita voimakkaiden tunteiden vallassa. Sosiaalityö on myös ylipäättään ammattina sellainen, jossa työntekijän tekemän tunnetyön merkitys on korostunut. (Forsman 2012, 41.)

Niin sanottujen etulinjan työntekijöiden oletetaan näyttävän tiettyjä tunteita, mutta samalla vaimentavan toisenlaisia tunteita, ei vain asiakkaiden vaan myös esihenkilöiden kanssa, vastatakseen työn vaatimukseen ja organisatorisiin odotuksiin. Tunnetyön vuoksi myös asiakkaat kamppailevat emotionaalisen hyväksytyksi tulemisen kokemuksen kanssa kokien joko mukavuutta tai epämukavuutta palveluissa. (Sang Yoo & Back & Park 2019, 4.) Tunnetyössä näyttäytyy kaksi säännönmukaisuutta: pintapuolinen näytteleminen ja syvä näytteleminen (*surface acting and deep acting*). Tunnetyön pintapuolinen näytteleminen viittaa ulospäin näkyvien tunteiden muuttamiseen sisäisten, aitojen tunteiden muuttamisen sijaan. Syvä näytteleminen taas viittaa sisäisten tunteiden muuttamiseen. Molemmat tunnetyön näyttelemisen muodot pyrkivät vastaamaan työlle asetettuihin odotuksiin. (Zhang & Zhou & Liu & Zhang 2018, 6.)

Adoptiossa pyritään perustamaan perhe, ja adoptioprosessi alkaa toiveesta saada lapsi. Tämä perusta asettaa adoptionhakijat elämän suurten kysymysten äärelle. (Pietarila 2021, 66.) Syitä adoptioprosessiin lähtemiselle ovat esimerkiksi, ettei sopivaa puolisoa ole löytynyt, ikä ja sen tuomat rajoitteet biologisen lapsen saamiselle tai, ettei halua puolisoa vaan haluaa saada lapsen yksin (Sukula 2009, 66). Kaipuu lapsesta saa ihmisen tekemään erilaisia ratkaisuja hänen elämänsä aikana (Pietarila 2021, 67). Adoptiovanhemmaksi kasvaminen alkaa aikaisemmin kuin itse adoptioprosessi. Vanhemmaksi kasvaminen on henkilökohtainen prosessi, jossa adoptioneuvontavaihe merkitsee adoptionhakijoille viranomaisen arviota heidän sopivuudestaan adoptiovanhemmiksi. Adoptioneuvonnan

paras lopputulema on sellainen, jossa neuvonta on tukenut adoptionhakijoiden henkilökohtaista prosessia. (Eriksson 2009, 21.)

Lapsettomuuden ollessa kipeä asia lasta ja perhettä toivoville, kokemus usein on, että vain adoptiolapsi voi tehdä adoptionhakijoista perheen. Lapsettomuuden syiden selvitys toimii usein porttina adoptioprosessin aloittamiselle, ja samalla tavalla kuin adoptioprosessia, myös lapsettomuushoitoja kuvataan raskaaksi prosessiksi. Usein biologisen lapsen yrittäminen nähdään ensisijaisena vaihtoehtona lapsettomuushoitojen avulla, ulkopuolisen paineen vuoksi, jonka jälkeen adoptioprosessiin lähteminen mielletään toissijaiseksi vaihtoehdoksi. (Pietarila 2021, 67–70.) Lapsettomuushoitojen ja adoptioprosessin tunteet ovat jokseenkin rinnastettavissa. Tämän vuoksi adoptionhakijat ovat saattaneet kohdata haastavia tunteita useampaan otteeseen perheenperustamiseen liittyvien pohdintojen äärellä. Lapsettomuuteen liittyvää surua tulee käydä adoptioneuvonnan aikana läpi, mikäli sitä ei ole aiemmin tehty. Tämä prosessi vie jokaiselta hakijalta oman aikansa. (STM 2013, 44.)

Pia Eriksson (2016) on narratiivisessa tutkimuksessaan tutkinut adoptioneuvonnan tunteita, ja todennut jonkin tasoisten ahdistuneisuuden ja pelon tunteiden kuuluvan osaksi adoptionhakijoiden kokemuksia adoptioneuvonnasta. Joillakin kyseiset tunteet liittyivät neuvonnan arviointivaiheeseen, kun taas toisilla ne liittyivät vahvemmin adoptioprosessin odotusaikaan. Tunteiden voimakkuus ja ajankohta vaihtelevat myös yksilöllisesti sen mukaan, kuinka todellinen ja ajankohtainen pelko halutun lapsen menetyksestä hakijalle on. Hakijat, jotka ovat emotionaalisesti enemmän mukana prosessissa, reagoivat myös vahvemmin prosessin aikana esiin tuleviin esteisiin ja kokevat odotusajan stressaavampana. Jotkut hakijoista näkevät adoptioneuvonnan osana heidän arkipäiväistä elämäänsä, kun taas toiset odottavat elämiään odottaessaan adoptioprosessin lopputulosta. (Eriksson 2016a, 211–212.)

Pelkoa adoptionhakijoille aiheutuu sen todellisuuden kohtaamisesta, että adoptio on usein adoptionhakijoiden viimeinen vaihtoehto saada lapsi. Adoptioneuvonnan ei-toivottu lopputulos ei ainoastaan tarkoita adoptionhakijoille lapsen saannin mahdottomuutta, vaan koko vanhemmuuden ja perhe-elämän kokemuksesta luopumista. Häpeä kulkee rintarinnan pelon tunteen kanssa, ja adoption osalta tämä tarkoittaa usein sosiaalista häpeää, mikä aiheutuu lapsen saannin vaikeuksista. Häpeän tunne voi aktivoitua myös adoptioneuvontaa antavaa sosiaalityöntekijää kohdatessa, sillä adoptionhakija ei tiedä, miten ammattilainen häneen suhtautuu. Nämä häpeän ja pelon tunteet osoittautuvat usein

adoptioneuvonnan etenemisen ja viimeistään adoptioprosessin päättymisen jälkeen aiheettomiksi. Pelon ja häpeän tunteen kokemukset ovat kuitenkin todellisia asiakkaiden ollessa ammattilaisten päätöksien armoilla, ja koska taustalla vaikuttaa vahvasti lapsen saamatta jäämisen tuska. (Eriksson 2014a, 39–40.)

Adoptioneuvonnan aikana koettu pelko ja häpeä voi liittyä myös kontrollin menettämisen tunteeseen. Haavoittuvaisessa asemassa oleminen ja riippuvuus adoptiojärjestelmästä perheenperustamistilanteessa voi aiheuttaa adoptionhakijoissa myös vihaa. Kontrollioiviksi koetut toimintatavat ja riippuvuus ammattilaisista aiheuttaa adoptionhakijoille turhautumista, ärsytystä ja pettymystä. Turhautumista adoptionhakijoissa kasvattaa hidas palveluiden saatavuus, ja kun adoptioprosessin lopullinen tavoite ei ole täysin selkeä tai tavoitettavissa. (Eriksson 2016c, 82.) Adoptionhakijat joutuvat perustelemaan itseään, elämäntilannettaan ja haaveitaan jatkuvasti adoptioprosessinsa aikana, joka voi aiheuttaa lisätä turhautumisen tunteita. Turhautumista adoptioprosessissa voi aiheuttaa myös esimerkiksi sosiaalityöntekijän vaihtuminen ja näin ollen samoihin asioihin uudelleen palaaminen. Adoptioprosessissa on tärkeää selvittää hakijoiden adoptiomotivaatio, minkä vuoksi hakijoilta tiedustellaan toistuvasti heidän halukkuuttaan jatkaa prosessia. (Sukula 2009, 76.)

Perheen perustaminen nähdään yleisesti yksityisenä asiana. Lastensuojelu näyttäytyy yhteiskunnallisesti taas julkisena asiana ja vallankäyttönä. Adoptioprosessissa nämä kaksi asiaa liittyvät yhteen, ja tämä saa adoptionhakijat kohtaamaan yksityisen ja julkisen välisen jännitteen ollessaan osana sosiaalipalveluita asiakkaan roolissa. (Eriksson 2016c, 16.) Lastensuojelun sosiaalityön interventio on hyväksyttävä, jos jo olemassa olevan perheen elämään puututaan tilanteissa, joissa lapsen etu on vaarassa. Adoptioprosessissa interventio on kuitenkin ennaltaehkäisevä, ja se näyttäytyy sosiaalityöntekijän tekemän arvioinnin muodossa. Tämän interventio tarve on vaikeammin ymmärrettävissä. Adoptionhakijan asiakkaan rooli tuo adoptioprosessissa esiin tilanteen, jossa yksityiset ja henkilökohtaiset asiat tulevat julkisen tarkastelun kohteeksi. (Eriksson 2014a, 31–32.)

Suurin osa asiakkaan kokemasta voimattomuudesta ja epävarmuudesta adoptioneuvonnan aikana on liitettävissä asiakkaan institutionaaliseen rooliin suhteessa sosiaalityöntekijään. Sosiaalityöntekijän työskentelytavat voivat joko lieventää tai vahvistaa näitä kokemuksia. Mikäli sosiaalityöntekijä pystyy lieventämään adoptionhakijoiden negatiivisia kokemuksia, se tukee asiakkaan henkilökohtaista

prosessia kohti adoptiovanhemmuutta. Mikäli taas sosiaalityöntekijä epäonnistuu tunnekokemusten tukemisessa ja negatiiviset kokemukset vahvistuvat, sillä voi olla kauaskantoiset seuraukset tuleville adoptiovanhemmille. (Eriksson 2009, 66.) Negatiiviset kokemukset voivat myöhemmin heijastua adoption jälkeisen tuen ja seurannan vastaanottamiseen (Eriksson 2016c, 88; Pietarila 2021, 145).

Yksittäisten tunteiden lisäksi adoptioprosessista on eriteltävissä laajempia tunneilmapiirejä. Nämä tunneilmapiirit leimaavat joko koko adoptioprosessia tai osaa siitä. Adoptioprosessin tunneilmapiirejä ovat epävarmuuden, levottomuuden, haavoittuvuuden ja kontrollin menettämisen tunneilmapiirit. Adoptioprosessin ennustamattomuus ja näin ollen prosessin epävarma luonne sen pituuteen ja lopputulokseen liittyen, aiheuttaa näitä tunneilmapiirejä institutionaaliselta tasolta. Institutionaaliselta tasolta syntyvää epävarmuutta lisää adoptiovanhemmuuden soveltuvuuden arviointi, koti- ja ulkomaisten viranomaisten antama soveltuvuuden hyväksyminen ja sen tiedon odotus, että jonkun tietyn lapsen kannalta parasta on saada koti juuri kyseisten adoptionhakijoiden luota. Epävarmuuden tunneilmapiiriä vahvistaa kokemus siitä, että tuleva lapsi on tuntematon. Epävarmuuden ilmapiiriin vaikuttaa myös se, voivatko adoptionhakijat olla täysin rehellisiä ja avoimia adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijälle. (Eriksson 2014a, 37; Eriksson 2009, 18, 20.)

Adoptioeuvonnassa tulee ottaa huomioon myös adoption jälkeiset tunteet adoptioeuvonnan jatkuessa lapsen saavuttua perheeseen. Adoptiovanhemmilla voi ilmetä adoption jälkeen adoption jälkeistä masennusta, ja tämä tila on rinnastettavissa oireiltaan ja vaikutuksiltaan synnytyksen jälkeiseen masennukseen. Adoptiovanhemmat saattavat kokea myös myötätuntouupumusta ja sijaistraumatisoitumisen adoption seurauksena. Sijaistraumatisoituminen syntyy adoptiovanhemman hoitaessa ja jakaessa adoptiolapsen traumaa. Sijaistraumatisoitunut vanhempi voi kokea hyvin samankaltaisia oireita kuin traumatisoitunut itse. Tällaisia oireita ovat esimerkiksi toimintakyvyn lasku, tunne-elämän latistuminen ja ärtymys. Myötätuntouupunut adoptiovanhempi tiedostaa autettavan lapsen moniongelmaisuuksien ja voimavarojen riittämättömyyden ja uupumuksen kokemus syntyy suhteessa tähän tiedostamiseen. Adoptiovanhemman uupuminen on erityisempää kuin esimerkiksi ammatillisissa suhteissa koettu myötätuntouupuminen, sillä vanhemmalla on erityislaatuinen suhde lapseensa. (Mäkipää 2018, 11–12.)

Adoptioneuvonnassa on läsnä myös sosiaalityöntekijän kokemat, ammatilliset tunteet. Sosiaalityöntekijältä ja adoptioneuvonnalta odotetaan paljon, sillä sosiaalityöntekijä on suurimassa vastuussa adoptionhakijoiden arvioinnista ja valmennuksesta. Työn tekemiseen on olemassa vähänlaisesti suuntaviivoja, koska jokaisen adoptionhakijan prosessi ja tarpeet ovat erilaiset. Sosiaalityöntekijän on kuitenkin otettava kantaa suuriin asioihin, jotka vaikuttavat pitkällä aikavälillä useiden henkilöiden elämään. Sosiaalityöntekijän on pyrittävä omalla toiminnallaan löytämään adoptioperheitä, joilla on mahdollisimman vähän riskitekijöitä ja paljon vahvuuksia ollakseen adoptioperhe. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulee auttaa adoptiovanhempia valmistautumaan roolinsa. (Eriksson 2007, 72.)

Adoptioneuvonnan seurantavaiheessa ja adoption jälkeisen tuen vaiheessa sosiaalityöntekijä kohtaa adoptoidun tunteita. Liisa Salmisaaren mukaan adoptoitujen tunteiden taustalla vaikuttaa kaksi tekijää: 1) adoptoidun tausta ja siihen liittyvä hyläytyksi tulemisen kokemus ja 2) suhde ympäristöön. Hylkäämisen tunne näyttäytyy usein vihana, joka kohdistuu adoptiovanhempaan ja joskus myös biologisiin vanhempiin, ystäviin tai yhteiskuntaan. Adoptoidut saattavat kokea myös ulkopuolisuuden tunteita, arvottomuutta, erilaisuutta ja häpeää. He saattavat kokea itsetunnonhaasteita, jotka vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin ja vuorovaikutukseen. Nämä kokemukset voivat saada adoptoidun vetäytymään, olemaan liiallisen kiltti, miellyttämään muita ja hakemaan hyväksyntää. (Savela 2022.) Adoptiolasten traumataustat voivat vaihdella paljon, joillain trauma näyttäytyy kehityksellisenä, kiintymyssuhteisiin ja varhaiseen hoivaan liittyvänä traumana. Toisilla adoptoiduilla trauma voi näyttäytyä vasta myöhemmällä iällä esimerkiksi identiteetin muodostamiseen liittyvien pohdintojen äärellä. (Mäkipää 2018, 12.)

Suurimmalla osalla adoptoiduista on kavereita ja riittävän vahva itsetunto, jolloin he pitävät puolensa ja osaavat suodattaa negatiivisia kommentteja. Toisaalta ympäristön reaktioilta itsensä suojaaminen voi kasvattaa adoptoidulle vihaisen suojakuoren. Adoptoitu saattaa uhmata vanhempaansa ja näin ollen aiheuttaa voimakkaita vastatunteita vanhemmassaan. Uhma- ja murrosikäaika on otollista tällaisille konflikteille, ja näissä tilanteissa vihanhallinnan ja tunnesäätelyn taidot ovat tärkeitä niin adoptoidulle kuin adoptiovanhemmalle. Adoptoidun kokema häpeä liittyy usein erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemukseen, ja tätä kokemusta voi ennaltaehkäistä ja lievittää adoptiovanhemman toimesta. Adoptoitu tarvitsee korjaavia kokemuksia rakkaudesta, läheisyydestä ja hyväksymisestä sekä avointa keskustelua adoptiovanhemman kanssa.

Esimerkiksi tieto biologisen vanhemman asemasta ja syntymämaan olosuhteista voi vähentää häpeää ja lisätä empatiaa biologisia vanhempia kohtaan. Hylätyksi tulemisen pelko on todennäköisesti läsnä adoptoidun elämässä tavalla tai toisella läpi hänen elämänkaarensa. (Savela 2022.)

Adoption jälkeinen adoptioneuvonta pohjautuu adoptioperheen tarpeisiin, ja nämä tarpeet selkeytyvät sosiaalityöntekijän ja adoptioperheen välisessä vuorovaikutuksessa (AdL; Pietarila 2021, 142). Tällä hetkellä tutkimukset osoittavat adoptioperheiden hakevan apua muualta kuin adoptioneuvonnasta, kuten lastenneuvolasta, perheneuvolasta tai kouluterveydenhuollosta, josta heitä ohjataan edelleen lastenpsykiatrian ja erilaisten terapioiden pariin (Poikonen 2018, 31). Tämä saattaa johtua siitä, ettei adoptioneuvontaa antanutta sosiaalityöntekijää koeta perheen luottamukselliseen piiriin kuuluvana, koska hänen antamansa tuki nähdään etäisenä, pinnallisena tai jopa pakollisena viranomaistukena. (Pietarila 2021, 145.)

Adoptioneuvonnassa näyttäytyvä sosiaalityöntekijän omaama valta ja asiakkaan tietty rooli tuottaa tilanteen, jossa adoptionhakija ei esimerkiksi uskalla puhua masennuksestaan, koska mielenterveyden haasteet voivat muodostua esteeksi adoptiolle. Mikäli tätä pelkoa kelpaamattomuudesta ei olisi, adoptiovanhempien kokemat haasteet voitaisiin ottaa ennaltaehkäisevien toimenpiteiden kohteiksi helpommin jo adoptioneuvonnan aikana tai myöhemmin adoption jälkeisen seurannan aikana. (Mäkipää 2014, 151.) Adoptioneuvonnan aikaisen tunnetyön onnistuminen on erittäin merkityksellisessä roolissa adoption onnistumisen kannalta. Tyytyväisyyttä adoptioneuvontaa kohtaan voidaan perustella adoptionhakijan ja sosiaalityöntekijän välisellä ihmissuhteella, sosiaalityöntekijän ihmissuhdetaidoilla, hänen yleisellä suhtautumisellaan ja adoptioneuvonnan ilmapiirillä (Eriksson 2016c, 82).

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkielmani tehtävänä on tutkia sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta, tietoa ja tunnettyötä adoptioeuvonnassa. Tutkimukselleni merkittäviä tutkimuskohteita ovat myös adoptioeuvonnan tunteet, joiden ymmärtäminen tukee tunnettyön kokonaisuutta. Tutkimukseni teorettinen viitekehys muodostuu käyttämistäni käsitteistä. Teorettinen viitekehys voidaan muodostaa tutkimukseen monella eri tavalla, riippuen siitä, millainen tutkimusaihe on. Sosiaalityön kaltaisille tieteenaloille on tyypillistä, että viitekehys nousee usein ammatillisista käytännöistä, jolloin voidaan puhua myös ammatillisesta tietoperustasta. Kyseisen tietoperustan voi rakentaa tutkimusaiheelle keskeisten käsitteiden avulla. (Vilka 2021; Vilka & Airaksinen 2004, 73.) Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijät kokevat asiantuntijuutensa?
- 2) Miten adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijät määrittelevät adoptioeuvonnan tietoa?
- 3) Miten adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijät määrittelevät adoptioeuvonnassa ilmeneviä tunteita ja millaisia kokemuksia heillä on tekemästään tunnettyöstä?

Tutkimukseni on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka aineiston olen kerännyt haastattelemalla adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijöitä. Tutkimuskysymykseni tarkentuivat aineistolähtöistä sisällönanalyysiä tehdessä, kun aineisto tuotti tietoa kyseisten tutkimuskysymyksien mukaisesti. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla hahmotan adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijöiden näkemystä siitä, mistä asioista ja kokemuksista heidän asiantuntijuutensa muodostuu. Kuvaan kyseisen tutkimuskysymyksen osalta eri adoptioprosessin osapuoliin ja vaiheisiin liittyvää tietoa asiantuntijuudesta. Seuraava tutkimuskysymys avaa adoptioeuvonnan tietoa ja sen ulottuvuuksia sosiaalityöntekijöiden kokemusten pohjalta.

Kolmas tutkimuskysymys perehtyy tutkimaan adoptioneuvonnassa ilmeneviä tunteita, sosiaalityöntekijöiden kokemusten valossa. Hahmotan tätä adoptioneuvonnan aikana yleisesti ilmenevien tunteiden osalta niin asiakkaiden kuin sosiaalityöntekijöiden näkökulmista. Samainen tutkimuskysymys on kaksiosainen, ja selvittää näin ollen myös adoptioneuvonnan aikana tehdyn tunnetyön merkitystä adoptioneuvonnalle. Adoptioneuvonnan hiljainen tieto läpi leikkaa kaikkia tutkimuskysymyksiäni ja näin ollen tuloslukuja, ja tämän vuoksi sitä on haasteellista erillistää omaksi tulosluvukseksi. Adoptioneuvonnan hiljainen tieto on erityisesti läsnä alaluvussa 6.1 Kokemuksellinen tieto.

Tutkielmani aiheen valintaan vaikutti oma henkilökohtainen kiinnostukseni adoption parissa tehtävää sosiaalityötä kohtaan. Päädyin tutkimaan adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta ensimmäisen kerran kandidaatintutkielmassani, ja löysin aiheen pariin etsimällä tietoa siitä, kenelle adoptioasioiden käsittely Suomessa kuuluu. Ilokseni sain huomata sen olevan osa sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta.

4.2 Aineiston kuvaus ja kerääminen

Keräsin tutkielmani aineiston haastattelemalla kolmea adoptioneuvontaa antavaa sosiaalityöntekijää yksilöhaastatteluin. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijät pystyvät tarjoamaan parhaan näkökulman tutkimukselleni, sillä he ovat adoptioneuvonnan asiantuntijoita. Tutkimushaastattelusta kerätty aineisto on haastattelutilanteessa tulkittu todellisuus koetuista kokemuksista ja käsityksistä (Vilkkä 2021). Tutkimushaastatteluni on teemahaastattelu, sillä tutkimukseni aineiston tulee tuottaa tietoa tietystä aihepiiristä, ja koska haastatteluun ja pro gradu -tutkielman tekemiseen annettu aika on rajallinen. Teemahaastattelun lisäksi haastattelussani on piirteitä asiantuntijahaastattelusta. Haastatteluni tulee olemaan vähän strukturoitu laadullinen haastattelu.

Olen valinnut haastatella sosiaalityöntekijöitä yksilöllisesti, sillä koen yksilöhaastattelujen tuottavan aiheelleni parhaan mahdollisen tiedon. Pelkästään asiantuntijuudesta keskustelu voisi tapahtua luontevammin ryhmähaastattelussa, mutta ajattelen tunteiden tutkimisen olevan perustellumpaa tehdä yksilöllisesti. Tunteet ovat jokaiselle yksilöllisiä, ja varsinkin vaikeista tunteista puhuminen saattaa olla hankalaa ja vaivaannuttavaa ryhmän läsnä ollessa.

Haastattelututkimukset ovat viime vuosina muuttuneet kysymys-vastaus-haastattelumallista kohti aktiivisempaa, tasa-arvoista keskustelua. Tällainen keskustelu vaatii haastattelun vuorovaikutukseen liittyvien asemointien, valtasuhteiden ja keskustelutilanteen monimuotoisuuden pohtimista. Haastattelutilanteeseen vaikuttaa useat motiivit, jotka nousevat niin haastattelijan kuin haastateltavien elämistä, ihmisten välisistä suhteista ja haastattelun vuorovaikutuksesta rakentuneista rooleista tai satunnaisista asioista haastatteluympäristöstä. (Mt. 2021.) Vaikka toteutin haastattelun teemahaastatteluna, on haastattelurungossani (Liite 3) nähtävillä apukysymykset, joita kysyin haastateltavilta haastattelujen aikana harkintani mukaan.

Tutkimushaastattelun tarkoituksena on tuottaa tietoa ja aineistoa tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Tutkimuskysymyksiä ei kuitenkaan kysytä sellaisinaan haastateltavilta, vaan tutkimuskysymyksiin vastaaminen on tutkimuksen tekijän tehtävä, jonka mahdollistamiseksi haastattelujakin kerätään. Haastattelijan määrittämällä kysymyksillä ja niiden rajauksilla, muotoiluilla ja tyylillä on suuri vaikutus siihen, millaisia keskusteluja ja vastauksia aineistoon päätyy. Haastattelutilanteessa ilmenevät asiat ovat osa aineistoa ja siten merkityksellisiä myös aineiston järjestämiselle, analyysille ja lopputulosten raportoinnille. Haastattelututkimusta tehdessä on pohdittava, millaista tietoa tavoitellaan ja missä saadun tiedon rajat kulkevat. Haastattelun suhteen tehdyt valinnat ovat myös tärkeä perustella. (Hyvärinen & Suoninen & Vuori 2021.)

Haastattelututkimuksessa tutkijana on tärkeää ymmärtää haastateltavien annetut ja otetut roolit eli konteksti. Haastattelijan rooliin asettuminen vaatii pohdintaa siitä, millainen aineisto kyseisestä roolista käsin muodostuu. (Vilka 2021.) Ollessani haastattelijana pro gradu -tutkielmaa tekevän opiskelijan roolissa ajattelen, että minuun on haastattelijana helpompi suhtautua rennosti. Myös se, että haastateltavat ovat siltä osin samoista lähtökohdista kuin minä, että hekin ovat suorittaneet sosiaalityön opinnot yliopistossa ja tehneet niihin liittyvän pro gradu -tutkielman, voivat he näin ollen samaistua minuun ja asemaani.

Haastatteluaineiston sitaatit ovat tutkimukseni kannalta erittäin olennaisia, jonka vuoksi tein tutkimuksellisen valinnan siitä, että sisällytän tuloslukuihin kaikki sitaatit, jotka käsittävät tuloksilleni olennaista tietoa. Olen poissulkenut vain ne sitaatit, jotka toistivat jo sanottua. Sitaatteja on paljon, koska pidän merkityksellisenä sosiaalityöntekijöiden äänen kuulumista tutkimuksessani.

4.3 Aineiston analyysi ja metodologia

Lähestyn tutkimustani fenomenologis-hermeneuttisesti. Kun tutkimusta tehdään fenomenologisesti, on ymmärtämisen kohteena ilmiön olemus sellaisena kuin se on ihmisen eletyssä ja koetussa todellisuudessa. Fenomenologisen lähestymistavalla keskitytään tutkimuksen kohteena olevan asian olemuksen kuvaamiseen ja sen ymmärtämiseen. Fenomenologinen tieto muodostuu yksilön mielessä välittömänä ymmärryksenä ja tämä tieto muodostuu koetuista asioista, aistikokemuksista, mielellisistä tulkinnoista, merkityssuhteista ja merkityskokonaisuuksista suhteessa tutkittavan elämismaailmaan. (Vilka 2021.)

Fenomenologisen lähestymistavan osalta on tärkeää ymmärtää, että haastateltavien omaama tieto tulee merkitykselliseksi suhteessa yhteisöllisesti elettyyn, inhimilliseen todellisuuteen. Koska tutkimukseni kohteena on yksilön eletty ja koettu todellisuus, tutkitaan myös intentioita, joilla maailma ilmenee kokemuksessa, ja miten kokemus ilmenee maailmassa. Ymmärtäminen on dynaamista toimintaa ja näin ollen haastateltavien kokemusten ymmärtäminen on hermeneuttinen prosessi, johon vaikuttaa se, mitä olen jo itse ymmärtänyt ja mitä tulen ymmärtämään. (Mt. 2021.) Tämän vuoksi minun on tiedostettava omien kokemusten vaikutus tutkimusprosessiini. Ymmärtämäni asiat, eli lopulliset tutkimustulokseni, ovat itseni tulkitsemia ja niiden tulee muodostua kriittisen reflektioni kautta.

Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus pyrkii nostamaan tietoiseksi ja näkyväksi sen, minkä tottumus on tehnyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi sekä toisaalta sen, mikä on koettu, mutta mitä ei olla vielä tietoisesti ajateltu. Kyseisellä tutkimuksella pyritään käsitteellistämään tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 41.) Tämän vuoksi koen perustelluksi valita tutkimuksen metodologiaksi fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan, sillä tutkin sosiaalityöntekijöiden kokemuksia heidän omasta asiantuntijuudestaan sekä siihen liittyvästä hiljaisesta tiedosta ja tunnetyöstä. Hiljainen tieto on huomaamatonta, itsestään selvää ja koettua tietoa, mutta sitä ei ole käsitteellistetty tai kirjoitettu. Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa antaa minulle näkökulman tutkia ja kirjoittaa auki sosiaalityöntekijöiden kokemuksista tämä kokemuksellinen tieto.

Laadullisen, aineistolähtöisen sisällönanalyysin tekeminen koostuu kahdesta vaiheesta: havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta, ja nämä vaiheet voidaan jakaa yhä pienempiin osiin. Havaintojen pelkistämisen osalta aineistoa tarkastellaan aina tietystä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta. Tämän näkökulman rajaaminen auttaa tutkijaa kiinnittämään huomiota vain siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja tutkimukseen tehdyn kysymyksenasettelun osalta olennaista. Teoreettis-metodologisen valinnan jälkeen havaintoja pelkistetään niitä yhdistämällä, havaintomäärän karsimiseksi. Tämä onnistuu etsimällä havaintojen yhteisiä piirteitä, nimittäjiä tai sääntöjä, jotka osin poikkeuksetta pätevät koko aineistoon. (Alasuutari 2011.)

Laadullisen tutkimuksen toinen vaihe, arvoituksen ratkaiseminen, voidaan käsittää myös tulosten tulkintana. Laadullisessa tutkimuksessa tuloksia tulkitaan tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta, ja niistä tehdään merkitystulkinta vastaamaan tutkittavaa ilmiötä. (Mt. 2011.) Aineistolähtöinen sisällönanalyysi pyrkii tuottamaan tutkimusaineistosta teoreettisen kokonaisuuden. Laadullisen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Ensin päätetään, mistä juuri tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Sitten vaiheessa kaksi tutkimukseen kerätty aineisto litteroidaan ja koodataan. Vaiheessa kolme aineistoa voidaan luokitella teemoitella tai tyypitellä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104–105, 108.)

Litteroin kolme haastattelunauhoitetta fontilla 12 ja rivivälillä 1,0. Haastattelunauhoitteet kestivät yhteensä noin 3,5 tuntia ja litteroitua tekstiä syntyi yhteensä 33 sivua. Lähestyin litteroitua haastatteluaineistoani etsimällä siitä haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden kokemuksia heidän asiantuntijuudestaan, adoptioneuvonnan tiedosta, tunteista ja tunnetyöstä. Alleviivasin asiantuntijuuteen ja tietoon liittyvät kokemukset keltaisella värillä ja tunteisiin sekä tunnetyöhön liittyvät kohdat sinisellä värillä. Taustamuuttujina toimi haastateltavien työkokemus ja muu adoptioneuvontatyötä tukeva kokemus. Haastateltavien työkokemuksista etsin keltaisella värillä kokemukset lastensuojelusta, sinisellä värillä kokemukset terveysosiaalityöstä ja muusta terveydenhuollollisesta työstä sekä kokemuksesta, vihreällä kokemukset adoptiotyöstä ja violetilla muun adoptiotyötä tukevan työkokemuksen. Seuraavaksi jaottelin alleviivaamani otteet teemahaastattelurungon otsikoiden alle, sillä vaikka haastattelussa pyrittiin keskustelemaan yhdestä teemasta kerrallaan, saattoi haastateltava vastata niin laajasti,

että lopulta ote sopi paremmin johonkin muuhun teemaan. Tässä vaiheessa otteita oli yhteensä 117.

Seuraavaksi tein kaksi taulukkoa, johon toiseen keräsin adoptioneuvonnan asiantuntijuuteen ja tietoon liittyvät otteet ja toiseen adoptioneuvonnan tunteisiin ja tunnetyöhön liittyvät otteet. Tein taulukkoon otteiden sarakkeen lisäksi kolme muuta saraketta: pelkistetty ilmaus, alaluokka ja pääluokka. Valitsin luokitella aineistostani tutkimus tuloksia aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Luokittelu on sitä, kun aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, monta kertaa yksittäinen luokka ilmenee aineistossa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105). Lähdin käymään otteita läpi yksi kerrallaan tehden niistä ensin pelkistetyn ilmauksen ja sitten määrittelemällä otteelle alaluokan ja pääluokan. Koin tämän vaiheen haasteelliseksi, sillä en ollut ennen tehnyt aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Kävin otteet läpi ja taulukoin ne määrittelemällä samalla niille kaikille pelkistetyt ilmaukset, alaluokat ja pääluokat, jonka jälkeen lähdin tekemään saman kertaalleen.

Kun katsoin ja tein määrittelyjä uudestaan aloin huomaamaan, minkälaisia alaluokkia ja pääluokkia otteista on nostettavissa esiin. Huomasin, että sosiaalityöntekijöiden kokemukset liittyivät heidän asiantuntijuuteensa, adoptioneuvonnan tietoon, adoptioneuvonnan tunteisiin ja tunnetyöhön. Tämän vuoksi aineistoni vastasikin lopulta kolmeen tutkimuskysymykseen kahden ennalta määrittelemäni tutkimuskysymyksen sijaan. Tunteisiin ja tunnetyöhön liittyvän taulukon osalta alaluokkien ja pääluokkien erittely oli huomattavasti haastavampaa kuin asiantuntijuuteen ja tietoon liittyvän taulukon osalta. Luulen tämän johtuvan siitä, että asiantuntijuus ja tieto ovat hahmotettavissa helpommin konkreettisesti kokonaisuuksiksi kuin tunteisiin ja tunnetyöhön liittyvät asiat. Tunteisiin ja tunnetyöhön liittyvät otteet olivat usein sopivia kumpaankin pääluokkaan, koska sosiaalityöntekijät kuvasivat niin tunteita kuin niiden kanssa työskentelyä samanaikaisesti.

Seuraavaksi loin jälleen uuden dokumentin, johon lähdin laskemaan muodostuneiden pääluokkien (adoptioneuvonnan asiantuntijuus, adoptioneuvonnan tieto, adoptioneuvonnan tunteet ja adoptioneuvonnan tunnetyö) alle, kuinka monta otetta vastaa yhtä alaluokkaa. Tätä tehdessä luin otteita läpi, määrittelin ja selkeytin osaa edelleen uudelleen. Adoptioneuvonnan asiantuntijuuden pääluokan alle alaluokkia muodostui neljä, adoptioneuvonnan tiedon alle kolme, adoptioneuvonnan tunteiden alle neljä ja

adoptioneuvonnan tunnetyön alle viisi. Jaan tuloslukuni yläluokkien mukaan ja esittelen löytämäni alaluokat kyseisissä tulosluvuissa tarkemmin.

Haastatteluote	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Päälouokka
H1: <i>Ja siihän tietty lautakunta voi päättää luvan, siin on se ongelma kaikki tietää, et kontaktit (luovuttajamaat) ei halua sellaista, jos sosiaalityöntekijä ei oo puoltanu, et siinä mielessä meidän valta on aikamoinen.</i>	Sosiaalityöntekijän valta on suuri adoptioluvan puoltamiseen tai puoltamatta jättämiseen liittyen, osana adoptioprosessia.	Valta	Adoptioneuvonnan asiantuntijuus
H2: <i>Toki ehkä vahvimmin siihen adoptioneuvontavaiheeseen liittyy se arviointityö, ja sehän on just sellain kaksteränenmiekkä, et samaa aikaa pitäis valmentaa ja neuvoo ja arvioida.</i>	Sosiaalityöntekijän kokemus arviointityöstä valmentamisen ja neuvonnan rinnalla.	Arviointi	Adoptioneuvonnan asiantuntijuus
H3: <i>Se vertailu, ehkä se avoimuus, mikä on toivottavasti syntynyt ja sillon siihen voi ainaki viitata, mutta sillon te sanoitte tai mä muistan, et koitte sen näin, et miten voi aina käyttää sitä yhteistä historiaa ja niitä tunteita, mitä ollaan silloin puhuttu tai näin, mutta jos sosiaalityöntekijä aina muuttuisi niin kyl siitä jää paljon paljon paljon infoa ja kaikkee sitä muutakin pois sitte.</i>	Sama sosiaalityöntekijä mahdollistaa kokemuksen muodostumisen asiakkaan henkilökohtaisesta adoptioneuvontaprosessista.	Kokemus	Adoptioneuvonnan asiantuntijuus

Taulukko 1. Esimerkki analyysitaulukosta.

Adoptioneuvonnan asiantuntijuus	Kokemukset
Vuorovaikutus ja kohtaaminen	12 kpl
Prosessin johtamisen ja terapeuttisen lähestymistavan työtöteet	14 kpl (7 kpl ja 7 kpl)
Kokemus	12 kpl
Arviointi ja valta	15 kpl
Adoptioneuvonnan tieto	Kokemukset
Kokemuksellinen tieto	10 kpl
Lapseen liittyvä ja konkreettinen tieto	10 kpl (5 kpl ja 5 kpl)
Tiedon lisäämisen tarpeet	6 kpl

Taulukko 2. Esimerkki kokemusten luokittelusta adoptioneuvonnan asiantuntijuuden ja adoptioneuvonnan tiedon osalta.

4.4 Tutkimusetiikka

Laadullisessa tutkimuksessa eettiset kysymykset liittyvät tutkimuksen toteutukseen sen kaikissa vaiheissa, aiheenvalinnasta tutkimustulosten julkaisuun ja lopulta mahdolliseen aineistojen arkistointiin. Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa eettisyys on hyvin konkreettista, ja se tulee käytäntöön tilanteissa, joissa tutkittavat kohdataan, ja lopulta kun heitä koskevia tutkimustuloksia kirjoitetaan. Etiikan osalta tutkimuksessa on kyse sellaisista toimintatavoista, joita tutkijan tulee noudattaa kohdellakseen tutkimiaan ihmisiä hyvin ja tuottaakseen kestäväää tietoa. (Vuori 2021.) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen osalta eettiset periaatteet liittyvät tutkittavien henkilöiden ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden, aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön sekä luonnon monimuotoisuuden kunnioittamiseen. Kyseisten eettisten periaatteiden mukaan tutkijan tulee toteuttaa tutkimuksensa niin, ettei tutkimuksesta aiheudu merkittäviä riskejä,

vahinkoja tai haittoja tutkittavina oleville ihmisille, yhteisöille tai muille tutkimuskohteille. (TENK 2019, 7.)

Eurooppalainen tutkimuseettinen ohjeistus määrittelee hyvän tieteellisen käytännön (*research integrity*) peruseriaateiksi luotettavuuden, rehellisyyden, arvostuksen ja vastuunkannon. Luotettavuuden periaate viittaa tieteellisen toiminnan laadun varmistamiseen sen suunnittelussa, menetelmissä, analyyseissä ja voimavarojen käytössä. Rehellisyyden periaate käsittää tieteellisen toiminnan suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin sekä siitä viestimisen avoimesti, oikeudenmukaisesti, puolueettomasti ja yksityiskohtia salaamatta. Arvostuksen periaate ohjaa tutkijaa osoittamaan arvostusta kollegoitaan, tieteellisen toiminnan osapuolia, yhteiskuntaa, ekosysteemejä, ympäristöä ja kulttuuriperintöä kohtaan. Vastuunkannon periaate käsittää koko tieteellisen toiminnan elinkaaren ideasta hallinnointiin, koulutukseen, ohjaukseen, toteutukseen, julkaisemiseen ja vaikutuksiin. (TENK 2023, 11–12.)

Hyvää tieteellistä käytäntöä toteutetaan hyvien tieteellisten menettelytapojen (*good research practices*) keinoin. Tutkimuksen eettisyyden osalta se tarkoittaa huolehtimista tieteelliseen toimintaan tarvittavista luvista, suostumuksista ja eettisestä ennakoarvioinnista ennen tutkimusaineiston keruun aloittamista. Eettisyyden osalta on myös varmistettava, ettei tieteellinen toiminta vaaranna tutkijoiden ja tutkittavien terveyttä ja turvallisuutta. Aineistojen osalta on tärkeää sopia niiden omistus- ja käyttöoikeuksista, käsittelystä, säilyttämisestä ja mahdollisesta avaamisesta. Voimassa oleva tietosuojalainsäädäntö sekä salassapitoon, luottamuksellisuuteen ja vaitioloon liittyvät velvoitteet ohjaavat myös aineistojen käyttöä. (Mt. 2023, 13–14.)

Tutkimuksen eettinen kestävyys on osa tutkimuksen luotettavuutta ja laatua. Tutkijan on huolehdittava laadullista tutkimusta tehdessä tutkimussuunnitelmasta, tutkimusasetelman sopivuudesta ja tutkimuksesta raportoinnista. Eettisyys liittyy kaikkiin tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikriteereihin, ja hyvää tutkimusta ohjaa tutkijan eettinen sitoutuneisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2018.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden voikin kiteyttää kolmen käsitteen avulla: uskottavuus, luotettavuus ja eettisyys. Uskottavuus viittaa siihen, että tutkimusta lukevien tahojen on hyväksyttävä tutkimuksen kohteet tosiksi ja luotettava siihen, että aineisto on kerätty asianmukaisesti ja analysoitu huolellisesti. Luotettavuudella tarkoitetaan tutkijan kykyä vakuuttaa lukija siitä, että hän on valinnut ja käyttänyt perusteltuja ja oikeanlaisia lähestymistapoja ja menetelmiä

ratkaistakseen tutkimusongelman ja toteuttaakseen lopullisen tutkimuksen. Eettisyydellä viitataan tutkijan noudattaneen eettisiä periaatteita tutkimusta tehdessään. Tutkimuksen tulee näyttävä hyvänä asiana sen kohteena oleville ihmisille, eikä sen tule koskaan aiheuttaa haittaa tai vaarantaa tutkimuksen kohteina olevia. (Juuti & Puusa 2020.)

Noudatan tutkimustani tehdessä tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksia hyvästä tieteellisestä käytännöstä, ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista ja ihmistieteiden eettisestä ennakoarvioinnista. Näiden lisäksi noudatan Lapin yliopiston omia ohjeistuksia tietosuojasta, tutkimuksen eettisen ennakoarvioinnin toteutuksesta ja hyvän tieteellisen käytännön loukkaustapausten selvittämisestä. Toimin pro gradu - tutkielmaani ohjaavan yliopiston lehtorin valvonnan alaisena, olen hakenut tutkimuslupaa ja saanut sen haastateltavieni organisaatiolta. Tutkimuslupaa hakiessa olen perehtynyt tietosuojaan liittyviin asioihin ja määritellyt, miten toteutan tutkimukseni tietoturvallisesti.

Kerään henkilötietoja kootessani haastateltavilta suostumuslomakkeet ja haastatteluista nauhoitteet. Nauhoitteesta litteroin kirjalliseen muotoon tutkimusaineiston viivytyksettä haastatteluiden jälkeen, jolloin nauhoitteet voidaan tuhota. Siihen asti säilytän niitä tietoturvallisesti kannettavalla tietokoneella ja muistitikulla, jotka ovat molemmat suojattu salasanoin. Suostumuslomakkeet ja litteroidun sekä anonymisoidun haastatteluaineiston tuhoan asianmukaisesti tutkimuksen päätyttyä. Tutkimukseen osallistuminen on haastateltaville vapaaehtoista ja siihen osallistumisen voi keskeyttää tai peruuttaa missä tutkimuksen vaiheessa tahansa ilman, että siitä koituisi haastateltavalle haittaa.

5 Adoptioneuvonnan asiantuntijuus

Analyysini pohjalta adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuus rakentuu: 1) vuorovaikutuksesta ja kohtaamisesta, 2) työ- ja elämäkokemuksesta, 3) arvioinnista ja vallasta sekä 4) työotteista, jotka sisältävät prosessin johtamisen ja terapeutin lähestymistavan työotteet.

Tutkimukseni taustamuuttujana toimii haastateltavieni työkokemus ja muu heidän määrittelemä, nykyistä adoptioneuvontatyötä tukeva kokemus. Kaikilla kolmella haastateltavalla oli työkokemusta lastensuojelusta, he kaikki olivat työskennelleet joko terveystieteissä tai käyneet psykologian alalle liittyvää koulutusta sekä he olivat kaikki tehneet ja tekevät pitkää, minimissään kymmenen vuoden, työuraa adoptiososiaalityössä. Kaksi haastateltavista oli aikaisemmin työskennelleet perusopetuksessa ja yksi lastenvalvojana.

5.1 Vuorovaikutus ja kohtaaminen

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden kokemukset korostivat vuorovaikutusta ja kohtaamista osana heidän asiantuntijuuttaan. Adoptioneuvontatyö tunnustetaan sosiaalityöntekijöiden toimesta vuorovaikutuksena. Kyseiseltä vuorovaikutukselta toivotaan ensisijaisesti avoimuutta. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijät purkavat esteitä vuorovaikutuksen tieltä, kuten stereotyyppioita. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijät ovat rehellisiä vuorovaikutuksessaan ja toivovat sitä myös asiakkailta. Sosiaalityöntekijän olettaessa avoimuutta asiakkaalta, tarvitsee hänen osoittaa samanlaista kunnioitusta, nöyryyttä, avoimuutta ja rehellisyyttä (Eriksson 2007, 75).

H2: Ja jotenki yritän muistutella siitä, että et hyödyimme siitä, jos tää pysyy tämmösenä avoimena tää vuorovaikutus.

H3: Siihen mä ilman muuta panostan, silloin mä ajattelen, et he myös saa tästä enempi irti, jos heidän ei tarvi jännittää sitä omaa suoritusta, mikä siis ei toivottavasti oo suoritus. Moni varmaan tietenkin toivoo, halua antaa itsestään mahdollisemman hyvän kuvan, ja tää on ei-ihanteellinen asetelma, että ymmärrän sen ja yritän ensin purkaa sitä stereotyyppiä. Tässä ollaan vuorovaikutuksessa. Mitä mä voin luvata, mä voin luvata rehellisyyttä ja rehellistä faktaa, ja se ei oo sitä, mitä sä haluat kuulla, täältä tulee myös semmosta infoa, mistä sä et oo tienny tai et halua, mutta sillä ei tarkota pahaa,

mut sä tarvit tän infon ja mä toivon et sä pystyt ottaa tän vastaan. Ja mä sanon aina asiakkaalle et avoin mieli ja rehellisyys on heidän tärkein työväline tähän hommaan ja tähän prosessiin, et kaikki muu se tulee kyl sielt, mä järjestän silleen, mut et he tarvii sitä avointa mieltä ja rehellisyyttä.

Vuorovaikutuksessa oleminen on asiakkaalle tasapainoilua aktiivisena olemisen ja pysähtymisen äärellä. Neuvonnan suorittaminen ja pinnallinen aktiivisuus esimerkiksi tiedon hankkimisessa, mutta samalla haluttomuus kyseisen tiedon prosessointiin, näyttäytyy sosiaalityöntekijälle paikkana pysähtyä. (Mt. 2007, 57.) Sosiaalityöntekijät pitivät tärkeänä osana adoptioneuvonnan aikaisessa vuorovaikutuksessa sitä, että asioita nostetaan esiin. He pyrkivät itse nostamaan asioita, esimerkiksi huolia, esiin ja toivoivat sitä myös asiakkailtaan neuvonnan aikana. Asioita esiin nostavalla vuorovaikutuksella nähdään myös tärkeä rooli osana kotiselvityksen tekemistä ja sen vastaanottamista asiakkaiden osalta. Kyky nostaa vaikeita asioita puheeksi pehmeällä tavalla, haavoittamatta asiakasta, on sosiaalityöntekijälle tärkeä, mutta myös vaikea tehtävä (Mt. 2007, 75).

H2: Ja sitä muistuttelen monesti, että mitä tahansa täs matkan varrella tulee, et jos minulla herää huoli, nii mä otan sen puheeksi heti ja toivon, et asiakkaat toimii samoin. Et se kotiselvitys on sellain dokumentti, et siel ei mitää yllätyksiä tule, et ne asiat on kyl käsitelty sitä ennen.

H3: Hirvee vaatimushan se on... siis olkaa innoissaan, mutta olkaa realistisia, älkää uskoko liikaa, mut uskokaa kuitenkin, et mä kuulen itekki ja yritän sanottaa asiakkaille, et mä kuulen, miten absurdilta tää kuulostaa. Siinäki jotenki nostaa kissa pöydälle, käytännössä sitä se on.

Aito ja henkilökohtainen kohtaaminen saa asiakkaan tuntemaan itsensä rauhallisemmaksi ja samalla uskomaan siihen, että hänen asiaansa hoidetaan parhaalla mahdollisella tavalla (Eriksson 2009, 45). Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus näyttäytyy asiakkaita kohdatessa. Kohtaaminen ja kohtaamiseen asennoituminen vaihtelee asiakkaan mukaan, esimerkiksi adoption lapsensa luovuttamista harkitsevan vanhemman kohtaamisessa sosiaalityöntekijä tarvitsee erityistä herkkyyttä. Sosiaalityöntekijä pyrkii asiakasta kohdatessa luomaan asiakkaalle kokemuksen luottamuksesta. Adoptionhakijan henkilökohtainen prosessi kohti adoptiovanhemmaksi kasvamista vaatii ammattilaisen ja asiakkaan välisen luottamuksellisen suhteen (Mt. 2009, 43).

H1: *Se on sellainen työ, mikä tarvitsee erityistä herkkyyttä, ja vaatii sitä sellasta lähestymistä, että kunnioitetaan sen syntymävanhemman tahtoa ja sitä, että se voi muuttua.*

H2: *No toki siis vinkkeli on ihan eri, et jos mä lähen vaik adoptionuoren kans juttelemaan siitä, et mitä hänelle tarkoittaa olla adoptoitu tai sitte adoptionhakijoin kans jutellaan siitä, et mitä se voi mahdollisesti tarkoittaa teidän nuorelle jonain päivänä, et hän on adoptoitu... Sit toki, jos tapaa ihmistä, joka pohtii lapsen luovuttamista adoptioon, sit on taas näkökulma ihan eri.*

H3: *Ehkä mä yritän antaa niille heidän ajatuksilleen sanat, et mä tiedän nää jo, ja et te varmaan luulette, et mul on semmonen... Kukaan ei oo strömsö, mä haluun et teil on virheitä, et teissä on virheitä, koska mussa ja tossa, ja tässä ja meissä, kaikissa on virheitä. Me ei täällä etsitä mitää strömsö-versioita auringon paisteesta, et näin tällä tylhillä jotenki... Et heil ois semmonen luottamus siihen, et me jotenki kuljetaan samaan suuntaan.*

Sosiaalityöntekijän on huomioitava asiakkaan kompleksinen rooli ja tämän toiminnan taustalla olevat tunteet kohtaamisessa sekä sallia näiden näyttäytyminen neuvonnan aikana (Eriksson 2016c, 119). Adoptionhakijat, jotka kokevat suhteensa sosiaalityöntekijään luottamuksellisena ja vuorovaikutteisena, kokevat myös saaneensa tukea henkilökohtaiseen adoptiovanhemmuuteen kasvamisen prosessiin. Sosiaalityöntekijän työskentelytapa, asenne, ammattitaito ja persoonallisuus vaikuttavat asiakkaan kohtaamiseen. Aidot kohtaamiset ovat toteutettavissa adoptioneuvonnan aikana, sillä tapaamisia on paljon ja ne toteutetaan henkilökohtaisesti. Mikäli adoptionhakija on kokenut adoptioneuvonnan aikaiset kohtaamiset hyviksi, toivoo hän usein, että samantyyppinen yhteydenpito jatkuisi adoptioprosessin seuraavissakin vaiheissa. (Eriksson 2009, 44.)

5.2 Työ- ja elämäkokemus

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa korostui kokemuksen luoma pohja asiantuntijuudelle. Sosiaalityöntekijät pitivät asiantuntijuutensa kannalta arvokkaana niin elämäkokemukseen kuin työkokemukseen perustuvaa kokemusta. Sosiaalityöntekijät näkevät asiakkaat oman tilanteensa asiantuntijoina, ja koska kaikki adoptionhakijat ovat erilaisia, sosiaalityöntekijän tulee tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Elämäkokemus on tärkeä osa sosiaalityöntekijän ymmärrystä, mutta samalla

sosiaalityöntekijän on hyvä olla sinut itsensä ja oman taustansa kanssa niin, että he voivat vaatia asiakkaaltaan adoptioneuvontaprosessin aikana samaa elämäntapahtumien käsittelyn osalta. (Eriksson 2007, 76.)

H3: Kun on kohdannu ihmisiä tosi eri elämänvaiheissa ja eri ikäsinä, ja ittekki on jo tämmöseks vanhaks viiskymppiseks saanut elää, niin toki se elämäkokemuskin on tosi vahvasti läsnä, uskallan sanoa niinkin, siis siit on hyötyy.

H2: Mulle tuo haastetta kyllä toi jälkipalvelutyö, ja mä hahmotan sen kyllä, et ku mä kuulen monesti, et miten vaikeeta on ollut, nii se ei pysty mitenkää olla vaikuttamatta siihen mun neuvontatyöhön ja yritän olla siit tietonen. Toki tiedostan sen, et aina jälkipalveluun varmasti keskimäärin hakeutuu semmosii adoptoituja, kenellä on tuen tarvetta, ja et kokee et tarvii saada sitä omaa kokemusta jakaa, et se ei oo koko totuus, mut silti mä ajattelen, et kyl se niinku väkisinkin näkyy siinä mun neuvontatyössä, et mul on aika kirikkaana mielessä ne mun adoptoidut asiakkaat ja paljon tuon myös esimerkkejä.

H3: Mä oon tosi ilonen itse henkilönä, et mä oon äiti jo siit äittydestä, mut jos tätä työtä mieltii, nii mä tiedän myös, mitä mä oon viemässä ihmisiltä. Et se on tärkein asia mun elämässä, niin mä myös tiedän, minkä asian kanssa he niin sanotusti kamppailee.

Adoptioneuvontatyön aikana kertynyt kokemus on erityisen merkityksellistä adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuudelle. Sosiaalityöntekijät kokivat adoptioneuvonnan kannalta merkittäväksi sen, että he ovat läpikäyneet useita adoptioneuvontoja eri asiakkaiden kanssa ja että he näkevät myös, miten neuvonnan läpikäyneillä adoptioperheillä arjessa sujuu. Kokemuksen karttuminen on auttanut sosiaalityöntekijöitä kysymään asiakkailta oikeita asioita, ja tämä on mahdollistanut asiakkaiden auttamisen parhaalla mahdollisella tavalla. Adoptioperheiden ja -lasten kuvailu adoptionhakijoille on osa adoptioneuvontaa, ja tämä kuvailu vaatii kokemusta adoptioperheistä sekä -prosesseista. Sosiaalityöntekijän oma kokemus auttaa häntä yhdistämään asiat suurempiin kokonaisuuksiin niin, ettei arvio perustu epäolennaisuuksiin (Mt. 2007, 75).

H1: Jos ajattelee teoreettisesti, sä et voi ottaa yhtä vaihetta adoptioneuvonnasta, kun sun pitää tietää mitä myöhemmin ja mitä aikasemmin on tapahtunut, mitä tulee tapahtumaan ja sen pohjalta tehdä sitä arvioita. Kun tiedetään, miten lapsella menee perheessä, se hyödyttää sitä adoptioneuvontaa, se on niin semmonen kokonaisuus. Mut mä näkisin, et kaikissa on se tietty asia läsnä, se adoptoidun kokemus siitä, mistä minä tulen ja miksi minut on hylätty niin sanotusti ja se identiteetin rakentaminen.

H2: *Et ne on sit enempi enemmän sen tyyppisii teemoja, mitä käsitellään ja rasismista me puhutaan ihan tosi paljon, et seki on ehkä sit sellain kokemuksen tuoma, et jossain vaihees mä huomasin, et nuoret ei ota sitä rasismia puheeks, jos mä en kysy ja sit mä päätin alkaa kysyy sitä kaikilta. Sit sen jälkee siit onki keskusteltu ihan tosi paljon.*

H3: *Yrittää niin sanotusti kuvailla niitä lapsia, sillä jossain tapauksissa ne voi olla täältä, joissa menee ikään kuin ihan ok tai sit niitä haasteita on huomattavasti enemmän kuin mitä kukaan ois missään nimessä toivonu, ja sit jotenki et tämän kaiken teidän olisi hyvä hyväksyä, kun te niin sanotusti teette tämän aktiivisen päätöksen, että te halutte adoptiovanhemmiksi. Ymmärrän, et se on vaikeaa, mut ku mä en tiedä missä teidän arki kulkee, onko se tässä ääripäässä tai tässä, tekään ette tiedä. Todnäk. jossain tässä keskivaiheilla, mut se voi olla tätä ja se voi olla tätä, mut jotenki teidän olisi hyvä tai pitäisi hyväksyä, et mä haluan tätä, vaikka on mahdollista et meidän arki on myös tätä hyvin hyvin hyvin haastavaa.*

Sosiaalityöntekijät pitivät merkittävänä myös kokemusta yhden asiakastapauksen kanssa tehdystä yhteistyöstä, sillä mikäli adoptio neuvonnassa olleella adoptio perheellä ilmenee myöhemmin haasteita, voi sosiaalityöntekijä turvautua heitä auttaessa kokemukseensa tehdyn neuvonnan ajalta. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus vaarantaisi tämän kokemukseen liittyvän asiantuntijuuden ylläpitämisen.

H3: *Se vertailu, ehkä se avoimuus, mikä on toivottavasti syntynyt ja silloin siihen voi ainaki viitata, mutta silloin te sanoitte tai mä muistan, et koitte sen näin, et miten voi aina käyttää sitä yhteistä historiaa ja niitä tunteita, mitä ollaan silloin puhuttu tai näin, mutta jos sosiaalityöntekijä aina muuttuisi niin kyl siitä jää paljon paljon paljon infoa ja kaikkee sitä muutakin pois sitte.*

Sosiaalityöntekijän voi asiantuntijuudestaan käsin tehdä huomioita, jotka vaikuttavat riskeiltä tulevan adoptiovanhemmuuden kannalta ja adoptionhakijat eivät välttämättä pidä näitä päätelmiä pätevinä. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus on valtaa, ja tätä valtaa vahvistaa adoptio neuvonnan institutionaalinen konteksti, jonka kohdetta, adoptionhakijoita, säätelee laki, ohjeistukset ja lähetettävien maiden säännökset. (Eriksson 2016b, 7.) Adoptio neuvonnan aikaiset, konkreettiset kysymykset koskevat esimerkiksi adoptionhakijoiden taloudellista tilannetta ja ikää, ja näiden kysymysten merkitys adoption kannalta on helposti ymmärrettävissä. Kun taas puhutaan parisuhteen laadusta, adoptiomotiivista ja hakijan henkilökohtaisesta soveltuvuudesta, voidaan todeta näiden asioiden kuulostavan vaikeasti mitattavilta ja arvioitavilta. Näihin vastaus löytyy pitkälti adoptio neuvonnan sosiaalityöntekijän ammatillisesta osaamisesta ja työkokemuksen

luomasta tuntumusta, jota voidaan kutsua kokemuspohjaiseksi tai hiljaiseksi tiedoksi. (Eriksson 2007, 8.)

5.3 Arviointi ja valta

Sosiaalityöntekijät kokevat neuvontavaiheeseen liittyvän arvioinnin tekemisen osaksi asiantuntijuuttaan. Arvioinnin tekemiseen liittyvä valta kulki arvioinnista puhuttaessa tiiviisti mukana. Viranomaisen omaama valta voidaan nähdä asiakkaan roolissa kohtaamattomuutena (Pietarila 2021, 157). Sosiaalityöntekijät purkavat arviointiin liittyvää valtaa tunnistamalla asiakkaiden arvioivan myös itseään adoptioneuvonnan aikana. Arviointi pyrkii myös mahdollisimman hyvään adoptiosijoitukseen, jonka vuoksi sen tekeminen on merkittävä osa adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuutta. Adoptionhakijasta kriittinen itsearviointiprosessi ja tämän kautta uuden oppiminen voi tuntua uhkaavalta, mutta lopulta kyseinen prosessi on virkistävä ja mahdollisuuksia avaava. Tämä edellyttää yhteistoimintaa, jossa hahmotetaan vaihtoehtoisia näkökulmia, saadaan tukea ja analysoidaan tulkintoja asiakkaan tavoista, ajatuksista sekä tilanteesta. (Eriksson 2007, 33.)

H2: Toki ehkä vahvimmin siihen adoptioneuvontavaiheeseen liittyy se arviointityö, ja sehän on just sellainen kaksteränenmiekkä, et samaa aikaa pitäis valmentaa ja neuvoa ja arvioida.

H3: Toki mä sanon, et mulla on se arvioijan rooli, mut mä käännän sen aina silleen, et mä arvioin sun omaa arvioita itsestä, koska meissä kaikissa on hyviä puolia ja vahvuuksia, mutta myös heikkouksia ja haurautta.

H1: Se et on niin paljon sitä valtaa, et miten sen niinku sitten... Sitä valtaa, ei sitä valtaa pidä ottaa pois, mut se pitää saada ymmärretyks se, et siinä on loppujen lopuks kyse sitte sekä heistä hakijoista, että sit siitä lapsesta, et heidän niinku kaikkien hyvinvoinnista.

Sosiaalityöntekijällä on kauaskantoinen tehtävä ja vastuu lapsen hyvinvoinnista, mutta samalla hän pyrkii aktiivisesti poistamaan vallan läsnäolon adoptioneuvonnassa (Mt. 2007, 60). Sosiaalityöntekijällä on kuitenkin valta päättää asiakkaan tulevaisuudesta (Eriksson 2009, 26). Arviointiin liittyvä valta nähdään sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa suurena, sillä esimerkiksi adoptiolapsia luovuttavat maat eivät suosi adoptiovanhempia, joiden adoptiolupaa sosiaalityöntekijä ei ole puoltanut, vaikka

adoptiolautakunta olisikin adoptioluvan myöntänyt. Sosiaalityöntekijät pitivät kokemuksissaan tärkeänä erottaa adoptioneuvontaan liittyvä valta mielivallasta, ja he korostivat sitä, että arvioinnin on perustuttava konkreettisiin asioihin.

H1: Ja siihen tietty lautakunta voi päättää luvan, siin on se ongelma kaikki tietää, et kontaktit (luovuttajamaat) ei halua sellaista, jos sosiaalityöntekijä ei oo puoltanu, et siinä mielessä mejän valta on aikamoinen.

H1: Sitä on sitä valtaa, mut se ei saa olla mielivaltaa, et sen pitää aina perustua johonki sen mejän arvion.

H3: Joo onhan meillä valtaa, se on ilman muuta, sitä ei saa käyttää väärin ja siinä mielessä just se, et pitääkin olla rima korkeella, et me ei vaan fiiliksen pohjalta tai pärstän, pärstälukeman mukaan tehdä sitä tai tätä, et siihen täytyy olla oikeesti niin sanotusti riittävät perusteet.

H1: Tai iso ongelma, isoin on se, et ei onnistu se vuorovaikutus, et miten sä selität sen. Sit me vaan jatketaan sitä prosessia, mejän täytyy vaan hakea sieltä ne konkretiat, koska se lautakunta ei näitä, ku nehän kuulostaa mutujutulta, et mä en oikein nyt tuu toimee tän asiakkaan kanssa. Ei tällee voi, se ei voi olla mielivaltaa tää mejän työ, ja sehän se on se ongelma, et se kuulostaa mielivallalta, jos me vaan sanotaan, että ne voi kokee, et se oli nii se ei tykänny meistä eli se on se ongelma, ja se niinku vaatii sen sen niinku ajan antamisen ja sen niinku, että kyllä niinku yleensä sitten se, jos se ei onnistu voi löytyy myös sitä konkretiaa, johon se sit perustuu.

Sosiaalityöntekijän omaama valta on asiantuntijavaltaa, sillä hän määrittelee asiantuntijuutensa kautta asiakkaan tilanteen ja tunnistaa selkeitä yhteyksiä asiakkaan aikaisempien kokemusten ja tämänhetkisen toiminnan välillä. Sosiaalityöntekijä näkee ilmiöiden todellisen luonteen ja pyrkii työskentelyssään saamaan asiakkaan tietoiseksi ilmiöiden suhteista ja niiden välisistä yhteyksistä. (Mt. 2009, 67.) Arviointityön tekeminen näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa osittain haastavana ja rohkeutta vaativana asiana. Myös eettinen pohdinta on osa sosiaalityöntekijän tekemää arviota ja adoptioneuvonnan antamista. Eettinen pohdinta haastaa sosiaalityöntekijää pohtimaan skenaarioita, joissa adoptiosijoitus ei ole onnistunut lapsen edun kannalta tarkasteltuna. Tällaiset tilanteet saattavat aiheuttaa sosiaalityöntekijälle ristiriitoja. Sosiaalityöntekijän kohdatessa työnsä kannalta vaikea tapaus, johon on otettava kantaa, käy hän läpi raskaan eettisen harkinnan prosessin. Tämä prosessi näkyy harvoin asiakkaalle. (Eriksson 2007, 86.)

H1: En tiedä löytyykö ikinä, et mikä se olis, et me saatais ne riittävän hyvät adoptiot. Ei tietenkää kenenkään tarvi olla täydellinen, mut se on sellanen, et sen kans me tehään koko ajan töitä ja tavallaa ei oo siinä niinku koskaan valmis.

H1: *Sillehän se on tietenkin tylsää, et pitäis muka rivien välistä lukee... Mun mielest sen voi myös laittaa rohkeesti, et tällä hetkellä, sehän on aina sillä hetkellä, et ei tuomita ihmisiä, ei koskaan voi, mut et tällä hetkellä en voi näistä ja näistä syistä puoltaa, mut sitä rohkeutta vaan tarvittais.*

H1: *Sillon me aatellaan, onks se nyt oikein tuua nää lapset tämmösee tilanteeseen. Se on mun mielest aina, ja mä sanon aina näille hakijoillekin, et miettikää tää eettinen puoli, et onks se oikein, et me tuodaan lapsi tänne toiselle puolelle, lapsi tilanteeseen, jossa hän ei ees voi esimerkiks kokea tulla hyväksytyks. Voi olla, et ei perheessä, mut varsinkaa ympäristössä. Nii, onko se oikein? Must se on hirveen tärkeä miettii, et vaikka päätyis siihen (adoptioon), et mehän ei koskaan voida tehdä testejä, et miten olis, jos lapsi ois jääny sinne lastenkotiin tai sit tänne, mut joskus mä aattelen, et on ollu ehk kauheimpia asioita se, että lapsi ei millään, ne vanhemmat ei hyväksy.*

Sosiaalityöntekijän arvio perustuu verbaaliseen, mutta myös ei-verbaaliseen tietoon, jota tuotetaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä vuorovaikutuksellisessa prosessissa. Sosiaalityöntekijä ei voi tehdä arvioita minkään muun tiedon perusteella kuin sen, mitä on käytettävissä. Mikäli tarvittavaa tietoa arvioin tueksi ei yrityksistä huolimatta saada, on sosiaalityöntekijän kirjattava kotiselvitykseen rehellisesti ne neuvonnan osa-alueet, joista asiakas ei ole ollut valmis keskustelemaan tai joita hän ei ole ollut valmis käsittelemään. (Mt. 2007, 51, 69.)

5.4 Prosessin johtamisen ja terapeutin lähestymistavan työotteet

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa näyttäytyy adoptio- ja neuvonnan terapeutin luonne. Sosiaalityöntekijät ohjaavat adoptionhakijoita pohtimaan elämän suuria kysymyksiä, kokemuksia ja tarpeita, joihin lapsihaave liittyy. Pohdinnan kautta tarkastellaan myös hakijoiden adoptiomotiivia. Adoptio- ja neuvonta ei ole terapiaa, mutta siinä voidaan nähdä olevan jonkin verran yhteistä terapiatyön kanssa, kun adoptio- ja neuvonnan tapaamiset keskittyvät asiakkaan menneisyyden ja tulevaisuuden käsittelyyn (Eriksson 2007, Pasanen 2003¹, 27 mukaan). Terapeutin lähestymistavan työote vaatii aikaa, ja sillä voidaan pureutua esimerkiksi lapsettomuuden, oman lapsuuden tai lasta koskevien asioiden käsittelyyn (Eriksson 2007, 80).

---

¹ Pasanen, Kaarina (2003) Elämäntarinan rakentaminen ja sukupuun tutkiminen adoptio- ja perhehoitotyössä. Perheterapia 1, 16–43.

H1: *Haluu jotain elämää sit semmosta, mut se ei oo se motiivi, se lapsi ei voi poistaa sitä yksinäisyyttä, sitä parisuhteen puutetta. Monien yksinhakijoiden kohdalla se korostuu, et se on sellaista terapeutista työtä siinä, et he miettii, mitä he elämältään haluaa, ja hyvin moni yksinhakija keskeyttää just sen takia, et he ehkä ymmärtää sen, et tää ei kuitenkaan oo se, mitä minulta puuttuu, vaan puuttuu ehkä jotain muuta. Se on tietenki hyvä tulos, et me halutaan auttaa ihmistä.*

H1: *Se, mitä me neuvonnassa huomataan on, et monet tarvii apua siihen tunnistamaan se, et mitä minulta puuttuu, mihin tarpeeseen se lapsi tulee. Sit se jossain kohas voi olla, et se on se (lapsi).*

H2: *Adoptioneuvonnassa ylipäätänsä lähetään pohtii, lähetää aika kaukaa liikkeelle, lähetää lapsitoiveesta, ja sit siit historiasta liittyen sit siihen lapsitoiveeseen, puhutaan siit adoptiomotiivista tosi paljon ja niist valmiuksista, mitä erityistä se edellyttää. Aika henkilökohtasia asioita ihmiset avaa adoptioneuvontavaiheessa.*

Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus näyttäytyy adoptioneuvonnassa reflektion tarjoamisena adoptionhakijoille. Vanhemman kapasiteetti ja kyky reflektoida on merkittävä tekijä vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen muodostumiselle (Mt. 2007, 71). Lapsettomuuden käsittely nähdään yhtenä isona käsiteltävänä teemana, jonka käsittelyn laajuus vaikuttaa myös tulevan adoptiosijoituksen toteutumiseen. Sosiaalityöntekijät kokevat, että mikäli neuvonnan aikana onnistutaan käymään läpi hakijoiden kipeitä asioita ja elämäntapahtumia, ovat ne pois myöhemmin lasta kohdatessa. Sosiaalityöntekijän tehtävä on myös tunnistaa neuvonnan aikana ne kohdat, joissa asiakas on hyvä ohjata käsittelemään elämäntapahtumiaan laajemmin terapeutin kanssa (Mt. 2007, 81).

H1: *Ja se on se mitä se asiantuntijuus siinä, et sä pystyt pysähtymään siihen ja tarjoamaan sen reflektion, et se on sitä varsinaista neuvontaa.*

H1: *Kylhän me sitä, hirveen keskeinen osa neuvontaa, et käydään niiden hakijoiden omaa... Jotku kertoo avoimesti ihan kauheita asioita, jotku ei muista mitään, se on aina huoli se. --- Niihin ei oo yhtä vastausta. Se et on ollu vaikee lapsuus, ei tarkota, etteikö sust tulis hyvää adoptiovanhempaa.*

H3: *Ainaki vähennetään tai poistetaan, jos on mahdollista, kaikki tämmöset hakijan omaan sielunmaailmaan ja tunteisiin liittyvät mahdolliset kolhut ja näin ennen ku lapsi tulee. Hän löytää ne kuitenkin, niin mä kannustan, et löytäkää ne ensiksi itse, ettei lapsi löydä niitä ennen teitä.*

H1: *Siihen on aina syynsä, et miksi he käyttäytyy, ja siksi me käydään sitä lapsettomuutta niin paljon ku voidaan. Et se on tullu osaks elämää, ei niin, että sitä enää olis vaan, et sille on jokin oma paikkansa. Et tää täällä on sit se biologinen lapsettomuus, ja se ei koskaan poistu elämästä, vaikka se tää adoptiolapsi tulee, et sen niinku tietyl taval hyväksyminen, mut et se on jääny taka-alalle ja sit se adoptio on se ensisijainen. Et se, että tota ”eihän meil oo sit mitään lapsettomuutta”, kyl se on, se tulee, ja sit se tulee just siinä*

kohtaamisessa sen lapsen kanssa, et tää ei ookkaan meidän ja se on niinku se, et siin ei välttämättä lähe sitä suhdetta kehittymää, ei edes sen pienen vauvan kohdalla. Et sillekin voi näkyä se, et tää on vieras, et tää ei oo se, mitä me alun perin haluttiin, eli se on niinku se yks kriittinen kohta ja nimenomaan sama kanssa adoption kanssa, ku viel tulee lapsi, jolla on repussa vaikka mitä ja käytös on ihan näin, ni se ajatus et näkee silmissä...

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa näyttäytyy adoptioneuvontaprosessin johtaminen. Sosiaalityöntekijät pitävät adoptioneuvonnan toteutumisen kannalta merkittävänä asiana sitä, että prosessin hallinta on sosiaalityöntekijällä. Toisaalta sosiaalityöntekijät kuvaavat, että neuvonnassa ei aina edetä toivotulla tavalla, mutta silti neuvonta voidaan sellaisenaan saattaa loppuun. Sosiaalityöntekijät hahmottavat rooliaan prosessissa esimerkiksi ajatuksella siitä, ettei adoptionhakijan tilanne ole heidän työnsä kohteena, vaikka he pyrkivätkin auttamaan ja ohjaamaan adoptionhakijoita. Sosiaalityöntekijöiden työn kohteena on onnistuneen adoptiosijoituksen mahdollistaminen ja adoptiolapsen edun ajaminen. Haastateltavieni yksikössä adoptioneuvontakertoja ei oltu rajattu, vaan sosiaalityöntekijät saivat harkinnallaan jatkaa neuvontaa niin kauan, kuin he kokivat sen olevan tarpeellista. Sosiaalityöntekijät pitivät tätä erittäin hyvänä asiana adoptioneuvonnan toteutumisen kannalta.

H1: Vaikee täsmentää, et miten se sosiaalityöntekijä siinä niinku sitä prosessia johtaa, vaan sen täytyy olla aina sen sosiaalityöntekijän hallussa se prosessi. Ja siin on muistettava se, et tää sen ihmisen elämä ei oo mejän vastuulla... kuitenkin pyritään kannattelemaan ja viemään sitä, ohjata eteenpäin sen mikä voidaan.

H3: Ollaan jatkettu neuvontaa tosi kauan... On ollu sitten ihan hyvä lopputulos.

H1: Se neuvonta sanakin on ihan hassu. Neuvonta, et miten teijän pitää olla vaan, että se lähtis, välillä se onnistuu tosi hyvin ja välillä se on hirveen vaikeeta. Ja meil ei oo välineitä estää sitä, et jos kaikki menee näin pinnallisesti hyvin ja lopulta päädytään puoltamaan, et se on hankala se tilanne. Mut aika monien kohdalla tapahtuu se kypsyminen, ja he voi todeta et tää oli hyvä.

Sosiaalityöntekijät kokivat, että keskeytynyt adoptioneuvonta oli myös onnistunut adoptioneuvonta. Adoptioneuvonnan tavoitteena on sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan se, että hakijat tekevät aktiivisen päätöksen adoptioprosessiin ryhtymisestä. Adoptioneuvonta näyttäytyy sosiaalityöntekijälle myös hakijoiden oppimisprosessina. Adoptioneuvonnan kannalta hyvänä merkinä voidaan pitää sitä, että asiakas uskaltaa epäröidä ja kyseenalaistaa tekemiään päätöksiä. Tämä näyttäytyy saadun tiedon suhteuttamisena itseensä ja tilanteeseensa sekä tiedon kyseenalaistamisena ja tarkasteluna

adoptioneuvonnan aikana. Adoptioneuvonta ei aina johda adoptioon, vaan hakijat voivat valita elämän ilman lasta, palata lapsettomuushoitoihin tai päätyä joissain tapauksissa avioeroon. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijä auttaa adoptionhakijaa näiden vaikeiden luopumisten äärellä. Toisinaan sosiaalityöntekijä voi nähdä merkkejä tilanteen päätyemisestä johonkin muuhun ratkaisuun kuin adoptioon jo ennen kuin adoptionhakijat oivaltavat sen itse, mikä voi aiheuttaa neuvonnassa konflikteja. (Mt. 2007, 53.)

H1: Monet keskeyttää jossain kohdassa ja saattaa todeta, et tää oli hyvä, et me käytiin tää ja todeta, et tää ei oo mejän juttu ja se on se, mikä meidän pitä saada. Päästä siihen, et tää on meidän juttu tai et tää ei oo, koska se ei oo ihan selvää, et ku et saa biologista lasta, et sitte se on niinku se vaihtoehto. Ei se oo välttämättä niin.

H2: Osa sit ehkä keskeytyy, ja sit mä ajattelen, et onnistunu adoptioneuvonta voi olla myös semmonen, et asiakkaat itse totee, et tää ei oo mejän juttu, nii sillon mä koen, et mä oon onnistunu mun työssä. Et se menee jotenki sille yhteisymmärryksessä enemmänki jotenki nii --- asiakkaat itse ymmärtää tai oppii itsestään jotain uutta.

Adoptioneuvontaa tehdään sosiaalityöntekijän ja adoptionhakijan tai -hakijoiden yhteistyössä, ja tämä prosessi on jokaisen neuvonnan kohdalla omanlaisensa. Sosiaalityöntekijät havainnoivat kokemuksissaan, että kaikki työtävät eivät palvele kaikkia adoptionhakijoita. Toisaalta neuvonnan luonne määrittää, mitä asioita neuvonnan aikana on käsiteltävä. Adoptioneuvonnan asiantuntijuutta on sosiaalityöntekijän pyrkimys toimintatavoillaan siihen, että neuvonta vastaa adoptionhakijan tarpeita samalla tuottaen arvioinnin kannalta oleellista tietoa. Sosiaalityöntekijän on keskityttävä toiminnassaan adoptionhakijoiden kapasiteetin ja voimavarojen etsimiseen sekä suhteutettava niitä tulevan adoptiolapsen tarpeisiin (Eriksson 2016b, 12).

H1: Mut ei meillä nyt semmosia, et kyl ihmiset niinku lähtökohtasesti kykenee, et joku jollekin vaa on niinku vaikeempi olla. Joskus kysytää, et ku tuntuu täs ei oikein oo päästy etenee, kysytää et onks tää niinku, koetteks, et tää ei oo niinku teijän tapa työskennellä. Et onks tää niinku vaikeeta ja sit päästää, mikä se olis se oikee. Toki meil oo hirveesti tarjota, mä en itte ainakaa oo semmone, et mä piirtämällä kuvaisin tai jotain. Mä ite kammoon niitä, mul on vaa tää suu, joka käy, nii tota mut et, jos jollain ihmisellä on joku muu tapa, ois hyvä kuulla, et onks joku tapa miten sä tätä asiaa voisit pohtia. Ei niinku pidetä semmosta, et vain tämä on nyt se oikee.

Adoptioneuvonta perustuu suurimmilta osin keskusteluun, ja taitoa keskustella pidetäänkin adoptionhakijoiden osalta merkityksellisenä, koska tulevan adoptiolapsen kanssa on pystyttävä keskustelemaan vaikeista asioista. Adoptioneuvonnassa voidaan kuitenkin hyödyntää menetelmiä ja työvälineitä, kuten sukupuun piirtämistä, jotka tukevat keskustelua. Adoptioneuvonnassa tehdään myös kirjallisia kotitehtäviä eri aiheisällöin. Neuvonnan kannalta hyödyllistä on myös adoptionhakijoiden osapuolten tapaaminen erikseen, jolloin keskustelu vanhemmuuteen ja parisuhteeseen liittyvistä teemoista on erilaisella pohjalla kuin kaikkien osapuolten yhteisessä tapaamisessa. (Eriksson 2007, 80.)

6 Adoptioneuvonnan tieto

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden kokemuksista oli havainnoitavissa adoptioneuvonnan tiedon merkitys heidän asiantuntijuudelleen. Adoptioneuvonnan tieto on analyysini pohjalta jaoteltavissa: 1) kokemukselliseen tietoon, 2) lapseen liittyvään ja konkreettiseen tietoon sekä 3) tiedon lisäämisen tarpeisiin. Adoptioneuvonnan tieto pohjautuu samaan kuin muu sosiaalityö lasten ja perheiden parissa. Adoptioneuvonta eroaa kuitenkin tästä siinä, millaista työtä adoptioneuvonta on ja mikä sen päämäärä on. Adoptio on lastensuojelutyötä ja kansainvälisten adoptioiden osalta tämä tarkoittaa globaalia lastensuojelutyötä, ja adoptioon sijoitettavat tulevat lapset samankaltaisista lähtökohdista kuin lastensuojelun sijaishuollon lapset. Hiljainen tieto, joka perustuu sekä teoriaan että kokemukseen, on vahvasti juurtunut ja muodostaa vakaan perustan adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuudelle. (Eriksson 2007, 76–77, 89.)

6.1 Kokemuksellinen tieto

Kaikkien haastateltavien yhteinen kokemus oli, että adoptioneuvonnan tieto kertyy kokemuksesta, niin elämäkokemuksesta kuin työkokemuksestakin. Lastensuojelun työkokemusta pidettiin erityisen tärkeänä adoptioneuvontatyön kannalta. Tiedon kerryttäminen näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa prosessina, johon kasvetaan työtä tehdessä. Sosiaalityöntekijät hyötyivät toisistaan työyhteisössä ja työhön liittyvistä kokemuksista tietoa kerrytettäessä. Suurin osa adoptioneuvontatyössä tarvittavasta tiedosta on käytännön antamaan kokemusperäistä tietoa, joka on adoptioneuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden hallussa. Kokemus on tietoa, tunnetta, intuitiota, uskoa ja näiden yhdistelmiä. (Eriksson 2009, 8, 13.)

H1: Tietenki se kokemus, et mitä se lapsi tarvii, se on se perusasia ja siitä lähdetään, ja mitä sit ku lapsi ei saa sitä, mitä siitä seuraa. Se on toki lastensuojelun kautta tullutta pitkälti. --- Ylipäätänsä se kokemus elämän moninaisuudesta tulee lastensuojelun kautta.

H1: Kyl siinä mä sanon, et tietty elämäkokemus, et sä luotat siihen, et sä voit sen tehdä, ja sen takii mä aattelen, et ihan tota yliopiston penkiltä tähän tulee, se on aika haastavaa, ja sit se et ne hakijatki kunnioittaa... On siinä sillä tavalla omat juttunsa.

H2: Mä aattelen, et se on varmaan semmost kokemusta ja toistuvuutta, et huomaa, et mul on käsil nyt tietty tilanne tai ilmiö, mikä on tapahtunu aikasemminkii, et mites siit selvittii tai et hei tää nyt mul on tämmönen ihmeellinen kohta, et nyt mä muistan, et kollega on puhunu, et hänel on kerran ollu ihan vastaava. Et mites se handlas sen. Niissä se tulee, näyttäytyy ja ehkä hyvin paljon just tossa adoptioneuvontatyössä nimenomaan, et kyl mä niinku nään, et se on tosi vaativaa sosiaalityötä.

Kokemuksellisen tiedon sanoittamisen vaikeus toistui sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa. Sosiaalityöntekijät tekevät merkittäviä päätöksiä erittäin henkilökohtaisten asioiden pohjalta (Eriksson 2016a, 216). Adoptionhakijoiden tilanteissa näyttäytyvät riskit olivat sosiaalityöntekijöiden kokemuksen kautta tunnistettavissa, mutta niiden auki sanoittaminen arvioon haasteellista, sillä konkreettiset työvälineet, adoptiolaki ja adoptioneuvonnan antajan opas, eivät tunnista kaikenlaisia tilanteita ja riskejä. Kokemuksellinen tiedon auki sanoittamisen vaikeus aiheuttaa sosiaalityöntekijöille haasteellisia tilanteita arvioinnin äärellä. Sosiaalityöntekijä joutuu tekemään tapauskohtaisen arvioinnin adoptionhakijoiden tilanteesta, ja tähän ennusteeseen liittyy aina epävarmuutta. Sosiaalityöntekijällä ei ole kapasiteettia tai mahdollisuutta havaita kaikkia riskitekijöitä adoptioneuvonnan aikana, joita adoptionhakijoiden taustalla voi olla. Sosiaalityöntekijän valmius havaita, onko tiettyjä asioita, kuten lapsettomuutta käsitelty riittävällä tavalla, kasvaa kokemuksen myötä. (Eriksson 2007, 68, 71, 74.)

H1: Se tieto kertyy tästä kaikesta, sitä on hirveen vaikee yksilöidä, mikä se sit niinku kaikki on. Me sitten niinku työryhmänä yhdessä näitä mietitään, että sillä tavalla se on niinku, sillä tavalla tieto koko ajan lisääntyy, ja ymmärrys ja kaikki muu, ja tätä ei voi mitenkään, että tätä tekis niinku yksin...

H2: Mä en tiää pystyyks niit jotenki irrottaa toisistaa, et sehän on niinku semmonen joku, et kyl mä aattelen, et se hiljanenkin tieto on merkityksellistä ja se kokemuksen tuoma tieto, ja sit se kaikki muu mikä siin on päällä, et vuorovaikutustyötähän tää on ihan kaikkien asiakkaiden kanssa, mut en mä tiää osaanks mä poimii, mikä se ois se kaikkein oleellisin (tieto).

H1: Se onkin vaikee tota siis sehän ny tietyl tavalla ihan niinku virallisestihan siis kaikkihan tulee siitä kokemuksesta loppujen lopuks, et sellasta faktatietoo ei niinku, mitä ny lainsäädäntö määrittää, et sellasta hyvin vähän on, et se kaikki oikeestaan tulee siitä, et viimeks ku ollaan tehty opas adoptioneuvonnan antajalle, et siihenhän on koottu niitä asioita ja niitä tavallaan, mitkä on koottu neuvonnasta, ja nyt pitäs uus tehä.

H3: *Jotenki, kun on kokemusta kuitenkin ja omasta mielestä tietämystä, ja on mihin nojata ja näkee sen arjen. Sitä ei ehkä tän hetkinen laki tai ohjeistus tai adoptioneuvonnan antajan opas anna oikein riittävästi. Tämän päivän ihminen osaa kyllä vaatia niin sanotusti, mitä hän haluaa, niin silloin meillä pitäis olla myös sanat, et tai jotenki konkreettisemmat tai jotain muuta. Ymmärrän myös sen, että sitä niin sanotusti vaikea taikoa, et hakija ei sais olla tälleen tai ei sais vastata tolleen, että mutta se on tän suurin harmitus, kun näkee ehkä ne riskit, mut ei oo sitten paitsi se, et jatketaan ja otetaan vaikka, vaihdetaan vaikka työparia, niin me harvemmin tehdään, mut tehdään nyt kuitenkin kaikkemme.*

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden kokemuksellinen tieto näyttäytyy adoptionhakijoita valmentaaessa, kun sosiaalityöntekijä kuvailee esimerkiksi adoption jälkeistä aikaa ja adoptiolapsia hakijoille. Lapseen liittyvä kokemuksellinen tieto näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa lapsen tilanteen ja tämän erityisyyden hahmottamisena. Adoptoidun koko elämänkaaren kanssa työskentelyä voidaan pitää neuvontatyön pohjana. Adoptiolasten seuranta ja myöhemmin työskentely aikuisten adoptoitujen kanssa jälkipalvelussa antaa työhön syvyyttä, joka ei mahdollistu kuin kokemuksen kautta. (Mt. 2007, 77.)

H1: *Lapsen kannalta ja se on osa hänen elämänsä se biologinen tausta, et sitä ei voi sivuuttaa, se kulkee kaikessa läpi sen koko puhutaan elämänkaari, meillähän on silleen niinku vauvasta vaariin, todellakin asiakaskunta on, tulee näkyville se koko elämän niinku kaikki taitteet ja kriisit ja vaiheet, et sillä tavalla se tuo siihen työhön sellasta...*

H3: *Avointa mieltä, et juttu on se, et saa toivoo sitä niin sanotusti, et kaikki menee äärimmäisen hyvin ja arki on melkeen ihan just semmosta, mistä te ootte haaveillu, mut sitte on tää toinen ääripää plussat ja näin... Et se on niinku ääritilanteessa se huostaanotto esimerkiksi, et vaikka hakijat on tehny ihan kaikkensa, niin se adoptiolapsen haava, mä puhun aina haavasta, jota me ei, jonne me ei päästä kurkistamaan. Sinne haavaan ei pääse kohdemaassa kurkistaa, et se on täysin mysteeri, et kuinka syvä ja kuinka se haava sitten reagoi täällä uudessa arjessa ja uudessa, niin monesti se on sitä kuvailua: ”ja voi olla näin ja näin, ja mitköhän niissä tilanteissa ja miten voimavarat näihin tilanteisiin, ja mitkä fiilikset.”*

H3: *Et nää ei oo keksittyjä juttuja ja siin on tosi hyvä, et me ollaan oikeesti näiden perheiden kans tekemisissä, mis menee ihan ok tai mis menee äärimmäisen ei niin hyvin syystä tai toisesta. Kukaan näistä hakijoista ei oo ollu tietenkään huono hakija, vaan silloin se on se haava joka, trauma, joka sit vaan näyttäytyy tällä tavalla. Ja sit mä sanon, et se on mysteeri myös minulle, että sanotaan vaikka kaksi nelivuotiaista tyttöä, vaikka samasta lastenkodista about sama niin sanotusti historia, et miksi näitten arki näyttää tältä ja miksi noitten arki näyttää tuolta. No ei oo muuta vastausta, ku se niin sanottu haava.*

Sosiaalityöntekijöiden tieto adoptioon liittyvistä asioista perustuu pitkälti heidän henkilökohtaiseen erikoistumiseensa ja kokemukseensa adoptiotyössä (Eriksson 2016c,

40). Adoptioneuvonnan kokemuksellinen tieto on jokaisen adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän oma henkilökohtainen työkalupakki, jonka sisältöä on heidän aikaisempi työ- ja elämäkokemuksensa sekä adoptioneuvonnan aikaisesta työstä kertynyt tieto niin adoptionhakijoiden kuin adoptioerheiden kanssa työskentelystä.

6.2 Lapseen liittyvä ja konkreettinen tieto

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa korostui heidän hahmottavan adoptiolapsen olevan heidän toimintansa kohteena, vaikka neuvontaa tehdään pitkälti adoptionhakijoiden kanssa. Lapseen liittyvä tieto kulkee adoptioneuvonnassa koko ajan mukana, niin konkreettisesti neuvonnassa kuin sosiaalityöntekijän oman toiminnan taustalla. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän onkin valvottava lapsen etua kaikissa adoptioon liittyvissä kysymyksissä (STM 2013, 3).

H1: Sitä ei oikein voi erottaa, siin on aina se lähtökohta se lapsi, se adoptoitu tai se nii... Kaikki on niinku sen ympärillä ja eri vaiheissa se näyttäytyy eri tavalla, sitä ei oikein voi erottaa.

H2: Mut et toki meidän työryhmäs vahvast ajatellaan, et lapsi on aina se meidän asiakas ja se adoptoitu on aina se meidän asiakas, ja hänen etu on keskiössä ihan kaikissa keskusteluissa ja kaikis tilanteissa.

H3: Mä oon hyvin tietonen myös, että se on hyvä tieto, mut mä oon lapsen asialla täällä, mutta lapsen kanssa en tee niinkään paljon, vaan hän on enemmänkin semmonen hiljainen, tuntematon, tärkeimmässä roolissa, mut tuntematon minulle, mut mä puolustan häntä siitä huolimatta.

H2: Mä ajattelen, et nää meidän, et jos mä ny pohdin sijaishuoltoon Suomessa, nii nää lapsethan on samoja lapsia, ketä kansainvälisen adoption kautta tulee sijoitettavaks. He on lastensuojelun lapsii siel omassa syntymämaassaan, ja tota sit nää kotimaan sijaishuollon kautta sijoitettavat huostaanotetut lapset, et me puhutaan samoist lapsist ja samoist ilmiöistä, et se on mun mielest tärkeä huomio. Et lasten oireilu on aika saman kaltasta ja sit ihan konkreettisesti hyödyntää se, että aika moni adoptioerhe on sit kuitenkin, ehkä moni on liioittelua, mut osa adoptioerheistä on lastensuojelun asiakkaita sit myöhemmissä vaiheissa ja adoptioerheet on aika erityinen ryhmä siel lastensuojelus myöskin.

Koska adoptiolapsi on adoptioneuvonnan hetkellä tuntematon, perustuu adoptiolapseen liittyvä tieto yleiseen tietopohjaan adoptoiduista lapsista (Eriksson 2016c, 32). Sosiaalityöntekijät kokevat adoptioneuvontaa hyödyttävää, konkreettista eli tutkittua

tietoa olevan adoptiolapsiin ja heidän erityistarpeisiinsa, traumataustaan ja kiintymyssuhteisiin, rasismiin ja antirasismiin, parisuhteisiin ja niiden dynamiikkaan, nuoriin ja murrosikään liittyvän tiedon. Adoptioneuvontatyötä palvelevan tiedon kerryttäminen vaatii sosiaalityöntekijöiltä jatkuvaa kouluttautumista kyseisten teemojen osalta. Myös menetyksiin, lapsettomuuteen ja suruprosesseihin liittyvää tietoa voidaan pitää adoptioneuvonnan kannalta tärkeänä (Eriksson 2007, 77).

H2: Toki paljon myös siis tarvii semmost erityistä tietoo adoptiolapsista ja erityistarpeista, traumataustasta ja kiintymyssuhteesta ja rasismista, ja parisuhteesta ja parisuhteen dynamiikasta, et kyl niinku paljon tarvii olla semmost erityistä tietotaitoo niihin liittyen. Tarkotus on toki niinku valmentaa hakijat siihen, et he ois tietosii näist asioita. Toki sitte ite on niihin perehtyny ja niinku paljonkin, tai tarkotus ainaki olis olla mahdollisimman paljon niist kartalla, niin eihän sit kaikkee tietoo pysty siirtää, mut tarkotus näitten teemojen ympärillä myös valmentaa ihmisiä, et he ois tietosia vähintäänkin. Me aina sanotaan asiakkaille, et ois tärkee tietää, mihin ootte ryhtymässä.

H2: Traumakoulutukset on tosi hyvii, niit niinku mä pyrin... Mä huomaan, et se trauma on ehk nyt semmoin ilmiö, mitä tutkitaa paljon ja mikä kehitty jatkuvasti, et sitä on mielenkiintosta seurata. Kiintymyssuhde, murrosikäasiat, nuoret ja nuorten asiat, parisuhdekoulutuksissa pyrin käymään kans säännöllisesti, et oikeestaan ja antirasismiin tällä hetkellä.

H1: Meil on koulutusta kokoaja, yllättävän hyvin on nykyää kaikkee... kiintymyssuhteista, parisuhteista, kaikista näistä... sisäisissä koulutuksissa, sit me ollaa voitu käydä myös näitä kiintymyssuhde, ihan maksullisissaki jonkin verran, et nii tähän on jatkuvaa kouluttautumista. Tunnekeskeinen perheterapia, semmonen koulutus oli vuos sitten...

Sosiaalityöntekijät tarvitsevat työssään monenlaista tietoa riippuen tapauskohtaisesti siitä, minkälaista tietoa adoptionhakijat tarvitsevat. Jotkut tarvitsevat tukea lapsettomuuden käsittelyyn, toiset konkreettista tietoa adoptiolapsista ja toiset tietoa foorumeista, joissa kohdata muita adoptiovanhempia vertaistuen merkeissä. (Eriksson 2016c, 110.) Sosiaalityöntekijät totesivat adoptiolain ja adoptioneuvonnan antajan oppaan konkreettisiksi, työtä ohjaaviksi tiedoiksi. Lainsäädäntö ja STM:n laatima opas adoptioneuvonnan antajalle mahdollistaa adoptionhakijoiden tasapuolisen ja tutkittuun tietoon pohjautuvan kohtelun. Perustiedot lastensuojelutyöstä ja adoptiotyöstä tarvitaan pätevän arvion tekemiseksi ja tietojen välittämiseksi asiakkaalle, ja jotta adoption kannalta merkitykselliset asiat tulevat käsittelyiksi (Eriksson 2007, 77). Sosiaalityöntekijät tarvitsevat adoptioneuvontatyössä myös tietoa adoptiosta historiallisessa kontekstissa kohdatessaan asiakkaita, jotka ovat adoptoitu Suomessa vuosikymmeniä sitten.

H3: *Mutta tietenki on adoptiolaki, mikä meitä sitten ohjaa ja adoptioeuvonnan opas joka niin sanotusti opastaa. Vois antaa meille enempi myös työkaluja ja vastata enempi kysymyksiin, mut onhan se ihan hyvä niin sanottu ohjeistus, mihin me nojataan, että asiakkaat jotenki sais saman kohtelun, mikä heidän on ilman muuta oikeus saada, mutta laki on aina laki, eihän sekään aina oo yksiselitteinen niin niin...*

H1: *Tullaan niitä juuria etsimään, se on kans semmonen, ---, niissä me autetaan sitten, pyritään auttamaan papereiden selvittämisessä, voi olla et ne on aika epäselviä, käännetään niitä ja selostetaan, et tähän aikaan esimerkiksi: ”Et tää, joka on tää elatusvelvollinen ei oo välttämättä isä, vaan sillon on kiinnostanu se, et se maksaa ne elatusmaksut.”*

Sosiaalityöntekijöiden lapsen liittyvä ja konkreettinen tieto perustuu tutkimustuloksiin ja kirjallisuuteen. Kuten muussakaan sosiaalityössä, eivät adoptioeuvonnankaan sosiaalityöntekijät ole koskaan täysin valmiita, vaan työn tekemistä voi aina parantaa syventämällä tietojaan. (Mt. 2007, 78.)

6.3 Tiedon lisäämisen tarpeet

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa näyttäytyy adoptioerityisen tiedon levittämisen tarve myös muihin palveluihin, kuin adoptioeuvontaa tarjoaviin palveluihin. Adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijöiden tulee olla tietoisia adoptioerityisten palveluiden tarvitsemista palveluista ja lisätä tietoa näissä toimiville ammattilaisille perheen erityisistä lähtökohdista. Palvelujärjestelmässä läsnä oleva sisäinen kohtaamattomuus johtaa siihen, ettei lapsen ja perheiden tarpeita tarkastella riittävästi kokonaisuutena. Kyseinen tilanne lisää kokemuksia vallasta ja kohtaamattomuudesta. Adoption erityisyys ja adoptioerityiset tarpeet ovat vielä omiaan lisäämään haasteita ja ongelmia palveluissa sekä kohtaamisissa. (Pietarila 2021, 157–158.) Peruspalvelujen ammattihenkilöstöllä on suuri adoptiotiedon tarve ja toisaalta ammattilaisten hyvät valmiudet yhdistää kyseinen tietous osaksi heillä jo olemassa olevaa osaamista tukemaan (Brantberg & Eriksson & Mäkipää 2009, 85).

H1: *Jotku taas haluaa et mennään koulupalaveriin mukaan, ku nää ei ymmärrä tätä lapsen tilannetta, ja se vaatii sitä, et oppii nää kaikki systeemit.*

H2: *On niit olemassa olevii yhteyksii sinne lastensuojeluun, se hyödyttää monesti. Mä oon aika usein mukana niis lastensuojelupalaverissa perheitten kanssa sitä adoption erityisyyttä tuomassa esiin.*

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijät kokevat, että adoptiotoiminnan kehittämiseen liittyvässä keskustelussa keskitytään paljon adoption jälkeiseen aikaan ja siihen, mitä adoptioerheet tarvitsevat haasteita kohdatessaan. Sosiaalityöntekijät kokevat, että huomiota olisi keskitettävä myös itse neuvontatyöhön ja sen ennaltaehkäisevään rooliin. Neuvontaa antavat sosiaalityöntekijät kaipaavat konkreettisia työkaluja, esimerkiksi adoptioneuvonnan antajan oppaalta riskien tarkempaa määrittelyä, työnsä tueksi. Sosiaalityöntekijät kokivat erittäin positiiviseksi, jopa neuvonnan kannalta elintärkeäksi sen, että sosiaalityöntekijä saa jatkaa adoptioneuvonnan antamista eikä neuvontakertoja ole määrällisesti rajattu. Arviointia ei voida tehdä yksittäisten tapaamisten perusteella, vaan se vaatii enemmän aikaa, sillä pidemmässä prosessissa asiakkaan persoonallisuuspiirteet tulevat todellisesti näkyviksi (Eriksson 2007, 87).

H1: *Valitettavasti tämmöne neuvonnan sisällön kehittäminen ei pääse, me yritetään sitä tuoda... Siel on hirvee huoli, et miten adoptioerheelle löytyy tukee, et mite niille kaikki järjestetään, mut me tuodaa aina sitä et se on tärkeä osa, mutta ku se kaikkein tärkein työ tehdään oikeestaa siinä vaiheessa, ku ne tulee neuvontaa ne hakijat. Ku me törmätää siihe, et sitten kun lapsi on tullu nii näkyä naamasta, et tää ei ollu sitte se, mitä me haluttii elikkä, et se lapsi ei koe olevansa hyväksyty siinä perheessä ja se on se isoin trauma melkee, et ei ole hyväksyty. Ensin on se hylätyksi tulemisen kokemus biologisilta vanhemmilta, ja toinen se, ettei koe olevansa hyväksyty adoptioerheessä ja näitä on ihan liikaa. Ja miten me siihen, et vaikka me kuinka tungetaa tukee sille perheelle nii se joku kokemus siitä, ja siihen ei oo mitään, en usko et ikinä päästäis siihen, et voitais poistaa se, mut et neuvontaa satsattais ja sitä ei rajattais.*

H3: *Ja me nähdään monesti adoptioneuvonnassa kuitenkin monesti ne riskit, mut meil ei oo oikein työkaluja, mä ymmärrän sen, et se on hyvä, et se rima on korkeella, jolloin ne jotenkin keskeytettäisiin tai et meil ois oikeus näin tehdä. Se on sinänsä hyvä ja kaunis ajatus, ja siitä mä saan kiinni, mut sitten kun meillä on se tunne tai ihan selkeet myös riskit, jos ei siit oo selkee, vaikka sanotaa nyt vaikka rikollinen tai joku tuomio tai poliisin tiedoissa selkeet näin... Nii se on konkreettaa ja sillo asioille voi tehdä jotain, mut sit jos on vaan yleishuoli tai näin... Et näkee, et hakija ei oo sisäistäny niitä asioita riittävän hyvin, niin se on se mihin mä haluisin niin sanotusti työkaluja, oppeja. Mä oon siitä ääriionnellinen, et on mun sinällään työkalu, mä voin jatkaa tätä neuvontaa meidän työryhmässä näin tehdään, mut aina se ei ja asiakkaalla on se oikeus myös saada kielteinen selvitys, jos he haluaa näin tehdä että on sillekin sitte ilman muuta aika tai mahdollisuus.*

Adoptio-osaamisen ja -tieto ovat jalostuneet erillään muusta sosiaalityön ja lastensuojelun osaamisesta, ja suurin syy tähän tiedontuotannon kuiluun on adoptioiden vähäinen määrä ja palvelujen keskittäminen (Eriksson 2014b).

H2: Aattelen et toi jälkipalvelu nii se on sit monesti niin, et ku meil on Suomes nii vähän ihmisii, ketä tehää tot jälkipalvelutyötä, et melkee, jos koulutus järjestetään nii se on sit me, joka sen koulutuksen järjestää.

H1: Et tavallaan se kertyy, et semmosta varsinaista täsmäkoulutusta adoptio-osaamiseen oli aikoinaan, mitä ollaan itse järjestetty, ku havahduttii siihen, et ei meille oo semmosta täsmäkoulutusta --- Sillon aikailla parisuhteesta ja niistä vuorovaikutusjutuista koostui semmonen sisällöllinen --- Siit on nyt muutama vuos aikaa harmittaa, et semmosta ois hyvä saada lisää. Siinä mentii kaikkien harjoittelujen, mitä nää on roolit, tämmösten kautta eläydyttii. Se oli semmone, et tarvittais enemmänki, mut me joudutaa vähän niinku ite sitä järjestää...

Adoptioon liittyvää kokemuksellista tietoa, tutkimustietoa tai osaamista ei ole kerätty yhteen ja systemaattisesti levitetty kuntien peruspalvelujen pariin esimerkiksi osaamiskeskusten muodossa (Brantberg & Eriksson & Mäkipää 2009, 89). Tilanne on edelleen 15 vuotta myöhemmin sama. Adoptio-osaamisen ry (2018) on muotoillut Adoptiovision 2035, jossa adoptio-osaamiskeskusten tarve nostetaan jälleen esiin.

7 Adoptioneuvonnan tunteet

Adoptioprosessissa kohtaavat julkinen ja yksityinen, kun lapsen ja adoptiovanhemman yhdistää viranomaisohjattu prosessi. Adoptioneuvonnassa ovat läsnä niin lait, kansainväliset sopimukset kuin vastaanottajamaan sekä luovuttavan maan käytännöt, mutta samalla neuvonta on adoptionhakijoille henkilökohtainen vanhemmaksi kasvamisen prosessi, joka sisältää paljon tunteita. Adoptiovanhemmuuden rakentuessa adoptioneuvonnan aikana, on neuvonnan aikaisilla tapahtumilla merkittävä rooli adoptioperheen tulevalle elämälle. (Eriksson 2014a, 31–32.) Adoptionhakijoiden stressaavat tunteet adoptioneuvonnan aikana nousevat hakijoiden henkilökohtaisesta historiasta ja tilanteesta, suhteesta ja vuorovaikutuksesta sosiaalityöntekijään, adoptioneuvonnan institutionaalista kontekstista ja asiakkaan asemasta sekä erilaisista käänneistä ja adoptioneuvontaprosessin ennalta-arvaamattomuudesta (Eriksson 2016c, 119).

7.1 Asiakkaiden tunteet

Adoptionhakijoiden ennakkokäsitykset adoptioneuvonnasta ovat vaihtelevia. Useimmilla niihin liittyy pelkoa tarkastelun kohteeksi joutumisesta ja epävarmuutta sosiaalityöntekijän kohtaamisesta. (Eriksson 2009, 18.) Adoptionhakijat sopeutuvat usein heille uuteen, sosiaalihuollon asiakkaan rooliin, koska päätöksenteko siirtyy viranomaisille ja koska he tarkastelevat heidän henkilökohtaisia asioitaan. Tämä voi aiheuttaa hakijoissa epävarmuuden ja voimattomuuden tunteita, joita on nähtävillä myös muilla sosiaalihuollon palveluiden asiakkailla. (Eriksson 2015, 72.) Näiden tunteiden voidaan nähdä johtuvan adoptionhakijoiden tiedon puutteesta, koska useat hakijat kokevat, etteivät he tiedä, miten heidän adoptioasiansa etenee, mitä heiltä asiakkaina odotetaan ja kuinka heidän tulisi toimia (Eriksson 2009, 18).

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksista oli tunnistettavissa niin adoptionhakijoiden, adoptioluvan saaneiden hakijoiden, adoptiovanhempien kuin adoptoitujen tunteita. Adoptionhakijoiden tunteiksi sosiaalityöntekijät sanoittivat kaikkiaan 23 erilaista tunnetta ja tunnekokemusta. Näitä tunteita olivat esimerkiksi jännitys, tuska, suru, ikävä,

pettymys, pelko, kiire, hätä, ärsytys, raivo, viha ja helpotus. Tunnekokemuksia taas olivat esimerkiksi toiveikkaus, epävarmuus, levottomuus ja rauhoittuminen adoptioprosessille. Aiemmassa tutkimuksessa asiakkaiden laajoiksi tunnetiloiksi on nimetty epävarmuus, levottomuus, haavoittuvuus ja kontrollin menetys (Eriksson 2014a, 37). Sosiaalityöntekijät kuvasivat adoptioeuvonnan tunteiden kirjon olevan laaja, ja adoptionhakijoissa heräävän miltei kaikkia mahdollisia tunteita. Tunteet vaihtelevat myös sen mukaan, missä vaiheessa neuvontaa ollaan. Adoptioeuvonnan aikana keskusteltavat asiat ovat tunnepitoisia, ja tämän vuoksi neuvonnassa koetaan monenlaisia tunteita.

H1: No varmaan kaikki tunteet, mitä ihmisellä nyt on, mä sanoisin. Että tota kyl semmonen niinku ärtymys on se, mikä niinku, jos ny negatiivinen, se on aika semmonen, mitä joutuu, minkä kans joutuu työskentelee, mut sitten on myös suru, mikä tulee niinku sieltä, et ihminen tulee vähän niinku hakee jotain...

H3: No asiakkaan tunteista, no varmaan se on ensinnäkin, jos miettii siitä, kun alkaa noin varmaan semmonen jännitys ja sen mä sanotan yleensä --- hätä, se toiveikkaus alusta, mut toivottavasti myös niin sanottu luottamus ja luotto siihen ja kiinnostus --- Jonkinlainen uteliaisuus ainakii ja kiinnostus ja se, että mä ja et te juttelette täällä mun kans joka kuudes viikko on aika köyhä neuvo, et te tarvitte kuitenkin lihaa luitten ympärille, käyttäkää niitä tunteita, et olkaa aktiivisia, riittävän aktiivisia, olkaa uteliaita, haastakaa itsenne niinku kuitenkin muualla, kun mun luonakin... Sit varmaan jonkin sortin turnausväsymys jossain kohtaa... Kyl se niinku semmonen vähä semmonen levoton fiilis, et he halua siihen seuraavaan vaiheeseen ja ymmärrän kaikki nää ja ne kuuluu siihen ja varmaan myös, jos ei ne neuvonta mee ehkä niinku he on ajatellu tai toivonu, nii kylhän se turhauttaakin ja suututtaa. Niin niitäkin tunteita saa sitte täällä kohdata kyllä...

H2: Mut myös ne teemat, joist puhutaan on kauheen henkilökohtasii ja usein asiakkaat sanottaaki, et en mä oo puhunu näist koskaan kenenkään kanssa ja se on kans semmosta, et sen näkee, et osalle se on tosi vaikeeta ja tosi vierasta ja lipipäätänsä jotenki reflektioiminen on uutta.

Erityisen tunnepitoisia tilanteita adoptioeuvonnan aikana ovat hetket, jolloin sosiaalityöntekijä joutuu nostamaan heränneitä huolia esiin, jotka adoptionhakijan kannalta pahimmassa tapauksessa tarkoittaa adoptioeuvonnan päättämistä ja adoptioluvan puoltamatta jättämistä. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksista tällaisista tilanteista adoptionhakijat suhtautuvat kahdelle mahdollisella tavalla joko suuttuen ja raivostuen tai romahtaen äärimmäisen surun vuoksi. Toisaalta joissakin tapauksissa adoptioeuvonnan keskeyttäminen sosiaalityöntekijän toimesta aiheuttaa adoptionhakijassa helpotuksen tunnetta, kun adoptioprosessista luopumisen ei tarvitse olla adoptionhakijasta itsestään lähtöisin.

H2: *On pääsääntöisesti minust asiakkaat suhtautuu niihin (huoliin/huolipuheeseen) hyvin ja on yhteistyössä ehkä niinku itekkii saattaa ajatella, et täs saattaa olla joku järki, et täst voi olla iha hyvä puhua jonku ulkopuolisen kanssa, ja toki niit yrittää sanottaa nii, et se oma ajatus siit tilanteest tulis mahdollisimman hyvin ymmärretyks ja sit on niitä jotka vastustaa, osa lähtee tosi vihasena, osa lähtee tosi surullisena ja tota on ne vaikeita tilanteita, et kyl mä hahmotan työntekijänä myös sen, et mistä he joutuu päästää irti ja luopuu siin hetkessä, et kyl se niinku jotenki hahmottaa, et miten isoista asioista on kyse.*

H1: *Joo kyl sen voi kyllä tuntee, et ihan käsin kosketeltava ja semmone raivo, raivo ehkä joo, ja kylhän meist valitetaa myös et kyllähän se on se, jos joutuu sanomaan, et me ei voida tästä nyt oikein jatkaa...*

H1: *Joistaki voi huomata myös sen, et on helpotus. On pariskunta, ja näkee et se mies on helpottunu, ku me sanottaa, et täs on niin paljon. Nii on hyvä, et joku muu sanoo selvästi, et se on hirveen tärkeä, et molemmat on siin mukana ja siin se mies ei ollu, ja varsinki semmosis tilanteis, missä toisella on jo ennestään lapsia. Niissä, et se on riski, et se toinen ei välttämättä oo ihan aidosti mukana, vaan toisen takia, et siit ei yleensä hyvää seuraa.*

Adoptionhakijoiden tunteisiin vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella myös hakijoiden suhde sosiaalityöntekijään. Adoptioneuvonnan aloittaminen saattaa olla adoptionhakijoille ennakkoluuloilla latautunut tilanne, koska esimerkiksi negatiiviset kokemukset adoptioneuvonnasta saattavat olla internetin keskustelupalstoilla enemmän valloillaan. Myös esimerkiksi mediassa näyttäytyvät adoptioperheet, joiden prosessi voi näennäisesti vaikuttaa jouhevammalta kuin muiden, voi aiheuttaa lukuisia negatiivisia tunteita adoptionhakijoiden omaa prosessia kohtaan. Negatiivisia tunteita voi herätä myös suomalaista adoptioprosessia kohtaan eri maiden välisistä prosesseista ja niiden käsittelynopeuksien eroista johtuen. Tällaiset pohdinnat voivat pahimmillaan aiheuttaa kateutta tai vihaa. (Eriksson 2009, 38–39.)

H3: *Jotenki kyl mäki realistisesti voin ajatella, että he ovat mahdollisesti myös kyllästyneitä sosiaalityöntekijään, ei tarvi olla kaveri, eikä se aina oo mutkatontakaa.*

H2: *Aattelen varmaa, et tuol keskustelupalstoilla ja missä tahansa elää ne kertomukset, missä se neuvonta ei ollu onnistunu ja missä asiakkaat kokee, ettei oo tullu ymmärretyksi tai nähdyksi tai jotain on menny rikki tai pielee, ja se on kurjaa, et valtaosa neuvonnoista menee kuitenkin aika onnistuneesti. Sit monesti ihmisil saattaa olla jotain takaraivos, jotain kertomuksii päässä, et tää on varmaa jotain ihan kauheeta ja tääl tapahtuu varmaa jotain ihan hirveetä ja mielivaltaista vallankäyttöä.*

Adoptioluvan puoltamisen jälkeisen adoptioneuvonnan tunteet näyttäytyvät sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa kahdenlaisina. Adoptiota odottavat asiakkaat saattavat näyttäytyä sosiaalityöntekijälle rentoina, helpottuneina ja tyyninä, kun taas osa adoptiota odottavista kokee ikävää, kaipuuta, pettymystä ja surua siitä, ettei lasta ole vielä saapunut perheeseen. Adoptioneuvonnan jälkeen adoptiota odottavat saattavat näyttäytyä myös väsyneinä adoptioprosessia kohtaan. Adoption jälkeen konkreettisiksi esiin nousevat kysymykset yhteydenpidosta lapsen biologisiin vanhempiin herättävät tunteita niin adoptiovanhemmissa kuin biologisissa vanhemmissa. Molemmat osapuolet pohtivat, tulevatko he hyväksytyiksi toisen osapuolen silmissä. Tämä pohdinta aiheuttaa jännitystä, häpeää ja jopa kiukkua.

H2: Must sekä että, et siel on kyl havaittavissa helpotusta ja rentoutta siitä, et nyt ollaa näin pitkällä. Osal rupee tuntuu kipuiluna se, et tää vieläki kestää ja vieläkaa meil ei oo sitä lasta, sellast niinku semmost ikävää ja kaipuuta voi tulla ihan semmost pettymystä, et iha suruaki siitä, et vielä edellee me ollaa vasta täs vaiheessa ja osa sit vaa ihan tyynenä odottaa.

H3: Sithän se niinku periaattees vähä lopahtaa se yhteistyö, koska ihan toki monesti ajattelenki ja kunnioitanki ehkä sitä, et nyt on kyl varmasti väsyneitä ja semmonen turnausväsymys siitä, et on saanu sit sen adoptioluvan ja siinä mä ajattelinki, et nyt niin sanotusti, eikä mul oo syytä olla heidän niin sanotusti niskassa, mut tietenki semmonen, et toivottavasti he oikeesti pysyy tässä niin sanotusti riittävän, mä rakastan sanaa riittävän, aktiivisena ja se mieli ei jotenki ainakaa jätä tätä tai et he ei mielessään poistu tästä prosessista.

H1: Ja tää yhteydenpito on semmonen, et kestää viikkoja ja joiltain ei millään saa, ja siinä taas pitää ymmärtää se, et siellä taustalla on se oma epävarmuus siitä, ku minä en oo, et tää ei ole minun lapseni ja et onko se lapsi enemmän, tai haluaisikin olla, tai siis tää sehän ongelma niissä on, et ku tapaaminen järjestetään, et molemmat osapuolet jännittää. Aikuiset aattelee, et mitä nää aattelee musta, ne häpee siitä, et mä annoin sen lapsen ja se mitä se aattelee meistä, et voidaako ottaa se lapsi meille, et siin on hirveesti sellaista epävarmuutta, et se kiukku tulee helposti, mut sitä pitää ymmärtää...

Adoptoitujen kokemat tunteet näyttäytyvät sosiaalityöntekijöille tuskana, pavana olona ja katkeruutena. Kyseiset tunteet kumpuavat sosiaalityöntekijän mukaan siitä kokemuksesta, ettei adoptoitu itse ole voinut vaikuttaa siihen, että hänet on adoptoitu. Adoptoituna kasvaminen saattaa luoda adoptoidulle erinäisiä haasteita, esimerkiksi kokemuksia kiusaamisesta ja rasismista, joka lisää pahan olon ja katkeruuden tunteita.

H2: Sit adoptoitujen kanssa, heidän kans monesti se lähtee jotenki siit tuskasta... Se keskustelu lähtee usein siitä, et mitä mulle tarkoittaa, et mä oon adoptoitu ja miks se tuntuu niin pahalta.

H2: Mun mielest yllättävän vähän se tulee, et enemmän niinku, et kylhän monil on esim. katkeruutta sitä kohtaan, et tälläsii ratkasuja on tehty mun puolesta kysymättä ja jotenki nähny, et se on semmonen, mikä koskettaa paljon ja mun mielest nää niinku linkittyy yhteen, et jotenki se kokemus siitä, et puolesta on tehty ratkasuja ja sit mulle viel tulee tämmösiä asioita sen myötä kannettavaksi.

Adoptioneuvonnassa adoptionhakijoilta odotetaan tunneprosessia. Adoptioneuvonnan institutionaalinen konteksti, jossa adoptiovanhemmuuteen soveltuvuutta arvioidaan, herättää asiakkaissa negatiivisia tunteita, vaikka tietoisella tasolla lapsen etua vaalivaa prosessia kunnioitettaisiinkin. Adoptioneuvonnan aikaiset negatiiviset tunteet ja tunnekokemukset voivat aiheuttaa psykologista stressiä, joka myöhemmin heijastuu adoptiovanhemmuuteen. Lapsen kaipuu tekee asiakkaat haavoittuvaisiksi, sillä he tarvitsevat apua lapsen saamiseen. Lapsen edun ensisijaisuuden korostaminen adoptionhakijoiden oikeuksien rinnalla luo adoptioneuvontaan tunnepitoisen jännitteen. (Eriksson 2014a, 48–49.)

7.2 Sosiaalityöntekijän tunteet

Kuten asiakkaassa, myös sosiaalityöntekijässä herää adoptioneuvonnan aikana monenlaisia tunteita. Sosiaalityöntekijät kokevat heissä heräävään samankaltaisia tunteita, kuin asiakkaissakin. Eroa tehdään kuitenkin suurten tunteiden kohdalla, kuten toiveikkuuden ja vihan kohdalla. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksista oli eriteltävissä yhteensä 18 erilaista tunnetta ja tunnekokemusta. Näitä tunteita olivat esimerkiksi harmitus, turhautuminen, ahdistus, ärsytys, suru, kiukku, myötätunto, ilo ja pettymys. Sosiaalityöntekijöiden tunnekokemuksia olivat esimerkiksi levottomuus, epävarmuus, epäaitous, uteliaisuus ja tunne siitä, ettei saa kiinni, mistä tilanteesta on kyse. Sosiaalityöntekijän tekemä kartoitus adoptionhakijoista on laaja ja ulottuu syvälle yksityisyyden alueelle, koska hakijoille ollaan sijoittamassa yhteiskunnan vastuulla olevaa lasta (Eriksson 2014a, 34). Tämä adoptionhakijoiden yksityisiin asioihin pureutuva kartoitus herättää yksiselitteisesti tunteita niin asiakkaassa kuin sosiaalityöntekijässäkkin.

H3: Niin on sitä uteliaisuutta, kun he tulee ja on sit ihan myös kiva saada se prosessi niin sanotusti päätökseen, et semmosta, osittain samoja fiiliksiä kuin

asiakkaallakin, paitsi ehkä se toiveikkaus ja nää, joka ehkä on tietenkin, ku he lähestyy asiaa siitä omasta historiasta ja näin. Ei meil samoja tunteita oo ja mun ei kuulu mennä mukaan, mutta elää siinä heidän, sallia ne niin sanotusti, jos nyt ei mennä ihan niinku asiattomuuksiin. Näin harvemmin tapahtuu.

H1: Et tota vois sanoo, et tunteiden kirjo se on kyllä. Viha nyt ei ehkä, et se ei ehkä oo niinku sellanen, minkä mä uskon yleensäkin sosiaalityössä, et jos semmost tuntee, nii se on menny jo ihan ytimeen.

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa näyttäytyy, että he hyötyvät koetuista tunteista osana neuvontaprosessia. He kuvaavat tunteiden tarttuvan asiakastilanteista ja näiden tunteiden olevan tärkeitä työvälineitä sosiaalityöntekijälle prosessin aikana. Tunteet kertovat sosiaalityöntekijälle, että tilanteessa on jotain, johon keskittyä tai jotain, mitä pitäisi tarkentaa taikka löytää. Tapauksissa, joissa sosiaalityöntekijän tunteet sanovat, että jokin on vialla, puuttuu usein työvälineitä tai menetelmiä ongelmasta otteen saamiseksi. Tunteisiin luottaminen ja intuitio on usein heijastus kokemuksellisesta tiedosta. (Eriksson 2007, 89.)

H2: Mä oon ite kauheen herkkä, mä liikutun helposti, se on niinku semmone asia, minkä kans mä oon joutunu tekee töitä toisaalt se on tärkeä viesti, et vaikka asiakkaan kyneleet, et niinku osa herättää semmosen vastaliikituksen, et itekki niinku liikuttuu ja osa sit ei lävistä mitää, et mitä se sit niinku kertoo. Et ehkä sen oman herkkyuden kanssa, sen kans joutuu tekee töitä ja kyl mä niinku, jos mä oon vaikka turhautunu, niinku monesti tuntuu, et se oma tunne on turhautunut, nii tota kyl mä yritän sitä peittää, ettei se välittyis sinne asiakkaille, toki se on mulle tärkeätä tietoo, et mua turhauttaa täs ny joku ja sit mä yritän selvittää, et mist on nyt niinku kyse.

H1: Suru, ja sit tietenkin no onhan se ilokin siinä, jos huomaa sitä, miten ihmiset oivaltaa ja lähtee menee eteenpäin, ja jotenki sillä tavalla. Tota ja sitten voi tulla ihan se, et tunteet tarttuu, että kun jää itelle semmonen ahdistunu, et silleen et työparille molemmille meillä voi jäädä, et mitäs me nyt sit kannetaan tästä ihmisestä, et meil on oikeesti todella paha olla, et se ihminen on tuottanut sen siihen ja se on niinku taas semmonen, mikä on hyvä taas tunnistaa, mitä niinku, mitä kaikkee se ihminen kantaa sisällään.

H2: Kyl mä huomaan niinku itsessäni, ja me ollaa paljo tät puhuttu, et se mikä fiilis on niinku tapaamisen jälkee, et sitä yrittää kuunnella ja se kyl kertoo paljon, että et jos on vaikka joskus on niinku iha tosi tosi väsyny jonku tapaamisen jälkee, et mistä on kyse, mitä se kertoo, mitä siin tapaamises tapahtu, miks mun keho reagoi nii, et mä oon jotenki ihan poikki tai joskus huomaa, et on niinku ärtyny tai et se tilanne on herättäny itessä jotain, et on semmonen ärtyny, levoton olo sen jälkee, nii kyl me niit puretaan paljo ja mietitää, et mitä täs ny tapahtuu ja mistä on kyse.

Sosiaalityöntekijät ovat ilmaisseet kokeneensa huolta ja epäonnistumisen tunnetta silloin, kun asiakas ei ole ollutkaan valmis adoptioprosessiin, jossa hän omia tunteita, tarpeita, toiveita ja pelkojaan avaamalla valmistautuu adoptiovanhemmuuteen. Asiakas saattaa

omata paljon tietoa adoptiosta, kuten sen odotusajoista ja matkajärjestelyistä, mutta lopulta tällaisella tiedolla ei ole merkitystä adoptiovanhemmuuteen soveltuvuutta arvioitaessa. Asiakas saattaa luoda vaikutelman siitä, että hän tietäisi adoptiosta enemmän kuin sosiaalityöntekijä, mikä voi aiheuttaa sosiaalityöntekijälle epävarmuuden tunteen. (Mt. 2007, 72, 78.) Sosiaalityöntekijöiden tunteet ovat läsnä myös adoptio- neuvonnan jälkeen, adoptiosijoituksen aikana ja adoptioperhettä kohdatessa. Sosiaalityöntekijät kuvaavat pettymyksen ja jopa romahtamisen kokemuksia adoptiosijoitusten kohdalla, joissa lopputulos ei ole ollut sosiaalityöntekijöiden mielestä onnistunut. Sosiaalityöntekijät kokevat olevansa vastuussa ja heidän kokemuksensa on, että neuvontaa antanut näkee työnsä jäljen adoptiosijoituksen tapahtuessa.

H2: Sit jollain perheellä, vaikka vanhemmat ei lähekään kiintymään lapseen, se pettymys, mitä ite tuntee niissä hetkissä, et ei hitsi mä luotin noihin ja mä uskoin tähän juttuun, ja nyt mä nään, et ne vanhemmat ei vaikka haluukaan luopua urasta, ei niinku pystykkää asettumaan sinne kotiin sen lapsen kanssa, et se kiintyminen ei vaan lähe, ja ne on kans hankalii kohtii, et tavallaan sen työnsä jälen näkee sit myöhemmin, et mitä tulikaan tehtyä.

H3: Ja kyl se on ilman muuta myös sekin totta, et vaikka on ollu hyvä fiilis, ei se aina oo ollukaan niin helppo se lopputulos, mutta tuota ihmisiä me vaan ollaan ja prosessit kestää pitkään, ja ihmiset muuttuukin ja näin, eikä meil oo kristallikuulaa.

H1: Semmonen vois sanoo ihan sellanen fyysinenki romahtaminen, et miten tämmööst voi käydä. Se siinä, et miten paljon meidän käsissä on, se on kyl jääny semmosena mieleen...

Adoption onnistumisesta ei ole takeita, vaikka sosiaalityöntekijä toteuttaisi adoptio- neuvontaa parhaaksi näkemällään tavalla. Adoption puoltamatta jättämiseen liittyy suuri vastuu ja vakavuus, ja tämän vuoksi se onkin yksi sosiaalityöntekijän vaikeimmista päätöksistä. (Mt. 2007, 72.) Mikäli taas sosiaalityöntekijä tuntee suurta varmuutta siitä, että hän tietää adoptionhakijan tarpeet paremmin kuin hakija itse, kyseinen tunne välittyy asiakkaalle, muttei välttämättä sosiaalityöntekijälle itselleen (Eriksson 2016b, 12).

Sosiaalityöntekijät kuvaavat osaltaan vaikeiksi ja tunnetasolla haastaviksi tilanteiksi niitä, kun he joutuvat keskeyttämään adoptio- neuvonnan ja jättämään puoltamatta adoptioluvan. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa näyttäytyy, että kyseenlaisessa tilanteessa asiakkaan raivo ja viha on helpompi vastaanottaa kuin asiakkaan romahduttaminen ja suuren surun vastaanottaminen. Näissä vaikeissa tilanteissa sosiaalityöntekijöiden

kokemuksissa nousee esiin empatia ja myötätunto asiakkaita kohtaan. He pyrkivät tekemään tilanteista mahdollisimman turvallisia asiakkaan näkökulmasta ja kantavat heistä huolta. Sosiaalityöntekijä saattaa kokea myös surua asiakkaan tilanteen puolesta. Sosiaalityöntekijöiden vaikeaa tehtävää asiakkaiden neuvonnan päättäessä ei-toivottuun lopputulokseen tukee ajatus siitä, että he toimivat lapsen edunmukaisesti.

H1: Mut sit, jos se itku on sitä oman elämän surkeutta, nii eihän se on niinku sanoin, ku täältä ei tuu sitä vastausta siihen. Kylhän ne hirveen tärkeitä on ja kylhän me aina todetaan, että se, jos joku on meille vihanen, se on helpompi käsitellä, ku se että, joku on, me joudutaan niinku romahduttamaan joku ihminen, et täst ei tuu nyt mitään ja hän niinku hajoo palasiks, nii sehän on ihan kauheeta sen sijaan, et joku on: "Hitsi vieköön", et senhän pystyy ottamaan helpommin vastaan, et hyvä, et hän meihin kohdistaa sen, et sitä ei voi ottaa henkilökohtaisesti. Paremmalt tuntuu tavallaan se ku sit, et me joudutaan joku niinku romahduttamaan. Senkin kestäminen, et mä niinku huomaan, et täs on nyt ollu muitakin täs matkan varrella näit työntekijöitä, et kylhän se usein on vähän nuoremmille vaikeeta se, et mä joudun sanomaan, et me ei vastata niide ihmisten elämistä sinällään, ja sit siel on aina se lapsi, se pitää koota, et me ei haluta, et se lapsi tulee kantaa sitä tota tuskaa.

H3: Ne on ehkä ne vaikeimmat hetket, kun mä oon viemässä joltain jotakin, et tän tärkeimmän asian, et ku mun pitää keskeyttää tai todeta, et mä en voi puoltaa ja sillonhan mä tiedän, et mä vien sen tärkeimmän toiveen, haaveen ihmiseltä, et kyllä siinä mä väitän, että mä niinku kovetan itteni mutta tota kyllä siin on kaikki voimavarat just siinä niin sanotusti, et tiedän, et kaikki mikä mun suust tulee... Itte "turpa kii" voisin vastaavas tilanteessa sanoa, et nyt ei sano liikaa, ei sano nii jotenki aina, mehän ollaan erilaisia, jotenki pyörittää sen, mitä mä itte toivoisin, et toi asia esitettäisiin mulle ja sit mä tiän, et tähän ei oo mitään oikeeta ratkasua, koska mä teen just sen, mitä he ei toivo multa. Jotenkin konkreettisesti, älä toista, älä sit lässytä ja oo niinku, pidä lauseet riittävän lyhyinä ja se sillon, koska muutenhan mä oon tämmönen pölöpö, älä päästä sitä puolta niin sanotusti tässä nyt esiin, se on ihan hyvä puoli jossain toises tilanteessa täs ammatissa tai näissä prosesseissa, mut tos tilanteessa itse haluais vaan pois tilasta, "okei kiitti nyt"...

H1: Me ollaa vastattu semmosiin kanteluihin monta sivuu yhden asiakkaan kohdalla, moneen kertaan, ja siinä niinku tavallaan tulee, ja siinä on kyl monenlaisii kiukun tunteita. Menee niinku aika ja energia tähän siinäki tavallaan. --- Se herätti kasvokkain sellaista myötätuntoa ja surua, et hänen elämä on aika... --- Et jotenki sielt löytää, et se ihminen ja sen ymmärtäminen, et se ei ole meihin henkilökohtaisesti, et se on niinku se tietenki tärkein, mikä on hyvä tunnistaa, mut hän purkaa sen meihin ja se päätös on se.

H1: Se suru, et ei hän ei niinku, et se tunne, et hän ei saa täältä sitä, mitä hän nyt hakee nii, miten mä auttaisin, semmonen tietty suru sen ihmisen puolesta, et tääkään ei nyt ollu se.

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa korostuu vaikeiden tunteiden liittyminen arvioinnin tekemiseen, ja siihen, että neuvonnan aikana on tilanteita, joissa sosiaalityöntekijällä on tunne, josta hän ei saa kiinni. Sosiaalityöntekijät kokevat myös painetta arvioivasta

roolistaan ja siitä, että heidän on pystyttävä pitämään lapsen puolia esimerkiksi adoptiolautakunnassa. Tähän liittyvä sosiaalityöntekijöiden kokema voimattomuuden tunne tuntemattoman lapsen puolien pitämisestä aikuiskeskeisessä päätöksenteossa, on tunnistettu myös aiemmassa tutkimuksessa (Eriksson 2016b, 13). Näitä tunteita helpotti adoptioneuvonnan jatkaminen sosiaalityöntekijän arvion mukaan niin kauan, että sosiaalityöntekijän ei tarvitse kirjoittaa kotiselvitystä epävarmasta tunteesta käsin. Tässä korostuu se, kuinka yksilöllinen prosessi adoptioneuvonta on jokaisen asiakkaan kohdalla ja kuinka sosiaalityöntekijän harkinta on adoptioneuvonnan toteutumisen kannalta merkittävässä roolissa.

H1: Nii et tää on vaa nii, en tiedä löytyykö ikinä, et mikä se olis, et me saatais ne riittävän hyvät adoptiot. Ei tietenkään kenenkään tarvi olla täydellinen, mut se on sellanen, et sen kans me tehään koko ajan töitä ja tavallaa ei oo siinä niinku koskaan valmis. Että tota ja se on tietenki ihana nähdä ne, just kuuli aamulla oli käyny noi sosiaalihoajaajat, miten se sano hyvin: ”Asettaa rajat ystävällisesti”, joku tällanen, et se tuntu niinku hyvältä ja se et siel kotoon näkee, et se tuntu niinku hyvältä.

H2: Vaikeimpia tilanteita on mulle itelleni ne, et mul on joku tunne, mut sit mä en tavota tai sit saa kiinni, et mä niinku aattelen, et nyt tää tunne mikä mus nyt herää on semmonen, et täl on merkitystä ja tää kertoo jostain, mut sit mä en saa kiinni, et mist on kyse ni ne on kaikkein hankalimpia tilanteita. Mä toivoisin, et mun ei tarvis kirjottaa kotiselvitystä semmoses tilantees, et mul on itelläni epävarma filis. Meil on hyvä tilanne täällä, et me voidaan jatkaa adoptioneuvontaa, et jos on sellain tunne, et täst asiast mejän on vaa puhuttava lisää nii sit me puhutaan siit lisää. Aika harvinaisii on semmoset tilanteet, et mä lähtisin kirjottaa kotiselvitystä itse epävarmana, et kyl mä niinku lähen siitä, et siinä vaiheessa pitää olla itellä varma olo siitä, et mä voin tän laittaa eteenpäin.

H1: Tota se on ihan totta, että lautakunnas konkretia on se, mikä puhuu, et välillä vähä harmittaa. Ku mä oon ite ollu aikoinaa useemman vuoden sillo, ku viel voi olla, ku oli ite näis mukana, ei tietenkään omissa, mut se on muuttunu tai tuntuu, et se on muuttunu enemmän sellaseks aikuislähtöseks, et aikuisten oikeudet, et tavallaan, et: ”Me ei vaan voida tehdä tätä, ettei asiakkaan oikeusturva kärsi” ja se on semmonen, mikä syö täältä... --- Meijän toi *kollegan nimi* on mukana siel lautakunnassa, niin tota hän yrittää, nii siel on monta, yks on vaa, joka edustaa neuvontaa, mut ei se yks välttämättä riitä, et yritetään pitää enemmän sen lapsen puolta.

Onnistuneen adoptioneuvonnan osalta sosiaalityöntekijät näkevät onnistumisen usein asiakkaan ansiona. Neuvontojen osalta, jotka ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan päättyneet epäonnistuneesti, sosiaalityöntekijät miettivät paljon, kuinka he olisivat itse voineet toimia toisin. Sosiaalityöntekijät ovat valmiita etsimään syitä yhteistyössä olleisiin ongelmiin itsestään ja pohtivat vuorovaikutuksessa olevan aina kaksi puolta. (Eriksson 2007, 76.) Sosiaalityöntekijät ovat valmiita luottamaan tunteisiinsa, mutta samalla kyseenalaistamaan niitä adoptioneuvontaprosessin eri vaiheissa.

8 Adoptioneuvonnan tunnetyö

Adoptioneuvonnan tunnetyö on jaoteltavissa sosiaalityöntekijöiden kokemuksien mukaan: 1) adoptioneuvonnan ilmapiiriin, 2) arvioinnin kohteena olemisen vaikutuksiin, 3) tunteisiin työvälineenä, 4) asiakkaiden strategiaan adoptioneuvonnassa ja 5) sosiaalityöntekijän reflektion merkitykseen. Kuten todettu, adoptioneuvonnassa kohtaa niin asiakkaiden kuin sosiaalityöntekijöiden tunteet, joiden hyödyntäminen on neuvonnan kannalta merkityksellistä. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijät odottavat asiakkaiden näyttävän tunteita, jotta neuvonnassa päästään olennaisen työskentelyn äärelle. Adoptioneuvonnan tunnetyö liittyy erityisesti adoptionhakijan henkisen valmistautumisen prosessiin, jonka onnistuminen nähdään hyvänä ja kognitiivisesti kasvattavana asiana adoptionhakijoille (Eriksson 2014a, 48). Ilman henkisen valmistautumisen prosessia adoptioneuvonta jää soveltuvuuden arvioinnin ja valmentamisen tasolle, jotka ovat sosiaalityöntekijän tehtäviä, henkisen valmistautumisen ollessa adoptionhakijan tehtävä.

8.1 Adoptioneuvonnan ilmapiiri

Adoptioneuvonnassa sosiaalityöntekijän ensimmäinen tehtävä on luoda kontakti asiakkaisiinsa sekä avoin ja luottamuksellinen ilmapiiri. Kyseinen ilmapiiri mahdollistaa yhteistyön. (Eriksson 2007, 53.) Myös haastateltavien sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa korostui adoptioneuvonnan kannalta oikeanlaisen tunneilmapiirin luominen. Ilmapiirin on oltava riittävän turvallinen, uskottava ja selkeä, jotta asiakkaat voivat valmistautua adoptiovanhemmuuteen ja käydä neuvonnan aikana läpi omia, adoptioneuvonnan kannalta merkityksellisiä asioita. Luottamuksellinen ilmapiiri on tärkeä prosessin kannalta, jossa asiakas uskaltaa puhua tunteistaan, peloistaan ja heikkouksistaan (Mt. 2007, 53).

H3: Ku kannustetaan, nii heidän koti pitää olla riittävän turvallinen, et lapsi pääsee niin sanotusti käymään läpi niitä omia juttuja. Ehkä ajattelen osittain sillee, et tää prosessiki pitää olla tarpeeks uskottava ja selkee ja jotain, että he ainaki ymmärtää ja uskaltaa, viitsii, mikä sana siin nyt on se oikee, niin jotenkin käydä läpi niitä omia tunteita ja omaa historiaa tässä ja nyt, vaikka on heillä on yleensä aina hoppu jotenki, jonkin sortin hätä tietenki siitä, et tää ei toteudu, niin

semmonen löytyis se niinku rauha tälle prosessille. Joskus se onnistuu paremmin, joskus vähemmän.

H2: Ja et kylhän sen näkee ihmisist monist, et heidän on tosi vaikee asettuu siihen käymään sitä adoptioneuvontaa tai jotenki unohtaa ja jättää pois sen, et täs on tää arviointiaspekti ja siitä puhutaan kyl aika paljon ja se vaatii alus semmost turvallisuuden tunteen vahvistamista, et vaikka tähän liittyy se, et tarkoitus on myös se, et he samalla valmentautuis siihen erityisee vanhemmuuteen.

Ilmapiirin kannalta parhaana tilanteena koetaan rennon ja avoimen ilmapiirin saavuttaminen. Ilmapiirin luominen vaatii sosiaalityöntekijältä sanoittamista, esimerkkien antoa ja tilanteen lukua, mutta myös asiakkailta vastaanottavaisuutta ja joustavuutta. Erityisesti neuvonnan aikana ilmenevät haasteelliset tilanteet, kuten adoptioneuvonnan keskeytymiseen johtava keskustelu vaatii sosiaalityöntekijältä ilmapiiriin panostamista. Yhteistyöhalukkuuden, tasa-arvon ja rehellisyyden olisi hyvä olla läsnä adoptioneuvonnan ilmapiirissä, vallitsevasta valtarakenteesta riippumatta (Mt. 2007, 57).

H3: Kyl mä panostan tosi paljon alussa siihen tunnelmaan ja rentouteen, jotta siis ihan itsekkästäkin, mutta enemmänki tietenki heidän kannalta, koska sitä kautta se helpottaa mun työskentelyä myös, että heillä ois jotenki, löytäs semmosen sanotaa, vaikka rentouden ja tietenki luottamuksen, että uskaltaa niinku sanoa, enemmänki esimerkkeinä nostan heille semmosina niinku puolihassuina, et: ”Joo mul ei oo mitää papukaijamerkkii, ruksi miinus plussaa...”

H1: Niin avoin se, ehkä se avoimuus, ja semmonen niinku vastaanottavaisuus, ja se joustavuushan on sellanen keskeinen, mitä aatellaan, et semmonen, et ei kaikki aina mee niinku suunnittelee, et kestää sen, et tämmösii tiettyjä asioit on vuosien aikana oppinu, et mitä ne on ne jutut.

H3: Tai sit mä haastasin, mikä on joskus helpompi, jos ne suuttuu sit niinku päästään, jos se tilanne on vaan se, et tietenki pettymys ja romahdus ja sit osittain myös se huoli, me monesti kysytäänkin, et onks sul nyt joku tärke kenen... Ymmärrän, et ei halua mejän kans välttämät just siitä asiat keskustella, mut semmone huoli näistä seuraavista tunneista hänen elämässään tai muuta. Siinä on selkeesti vähän eri ote kuitenkin, semmonen tasapaino sille, että varmaan se juuri se henkilö, joka tuo sen ei-toivotun tiedon, mut pitää kuitenkin olla jotenkin, otti hän sen vastaan tai ei, mut empaattinen ja selkee ja asiallinen, ja vastaanottaja sitte poimii siitä. Tietää jotenki, et se hetki jää ihmisen mieleen ihan varmaan loppuelämäks, niin niin sen takii tietenkin panostaa siihen vielä jotenki paremmin ja nyt konkreettisesti.

Ilmapiirin aistiminen tarjoaa sosiaalityöntekijälle tärkeää tietoa adoptioneuvontaprosessin kannalta. Ilmapiiristä on sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan aistittavissa esimerkiksi epäaitous ja mikäli neuvonta on kohtaamassa jonkin

käänteeseen. Vuorovaikutuksesta puuttuva aitous voi näyttäytyä liioiteltuna haluna olla sosiaalityöntekijälle mieliksi tai, jos asiakas antaa selkeästi valmiiksi mietittyjä vastauksia sosiaalityöntekijän esittämiin kysymyksiin (Mt. 2007, 58). Sosiaalityöntekijät tunnistavat, että myös heistä on aistittavissa etukäteen, mikäli neuvonnassa ollaan tulossa käänteeseen. Ilmapiiri muodostuu esimerkiksi kehonkielen tulkinnasta.

H1: Mut et sen tunki siinä, sen epäaitouden, et mä väitän, et mitä pidempää sä työskentelet, ei 100 prosenttia, mut kyl sieltä se näkyy helposti, et sä pystyt kaks kolme kertaa pitää jotain roolia ja se vaatii just sitä ammattilaisuutta, et sä löydät niitä asioita, missä niinku tavalla, et sä tavallaan pystyt niitä asioita ja toivon, et se tavallaan tulee niinku haluna olla aito, kyl mä sitä aina korostan näille hakijoille.

H3: Se on hiljasta, et tota ehk sellasta tietämätöntä, et asiakas ei itse tiedosta, ehkä minäkään ihminen ei välttisi tiedosta kaikkee, mut kyllä se kehonkieli kertoo hyvin jotenki. Mä, miettimättä liikaa, se tulee siinä ensimmäisenä tota kaikki se energia täs huoneessa, se miten ihmiset, onks se sit hermostuneisuutta tai jotain muuta kaikilla meillä on jotain, mitä me räplätään tai näprätään, ja joskus se on vaan joku tapa tai näin, mutta kyllä siitä saa kuitenkin semmosta tosi arvokasta faktaa ihan mun mielestä niinku siitä energiasta tai fiiliksestä, nyt mä kuulostan ihan poppanaiselta, mutta anyways kyl ne niinku vibat siinä, mut joskus okei täs on nyt, kohta tulee pienoinen myrsky jotenki, et tunnistaa sen pettymyksen asiakkaassa tai kun itse joutuu sanomaan asiakkaalle jotain, et mä ajattelen kyl se niinku viesti varmaan jo huokuu meistä jo vähän etukäteen ja näin pois päin, et suuntaan ja toiseen, et sen pitääkin saada olla, mut kyl kaikki nää niin sanotut tiedostamattomat, kehonkieli.

Adoptioneuvonnan ilmapiiriin vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden ihmis- ja vuorovaikutussuhteet, jotka rakennetaan neuvontaprosessin aikana. Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet heihin suhtauduttavan varautuneesti esimerkiksi iäkkäämpien mieshenkilöiden toimesta. Tähän saattaa vaikuttaa sosiaalityöntekijöihin liittyvät ennakkoluulot, joita on tosin pystytty ansiokkaasti vuosien varrella purkamaan. Sosiaalityöntekijän pitää itse työstää ilmapiiriä, jotta asiakkaat voivat saavuttaa rentouden ja tätä kautta he pystyvät esimerkiksi haastamaan sosiaalityöntekijän heille esittämiä asioita. Jännittyneisyyttä adoptioneuvontaan kuin myös adoption odotusaikaan lisää poikkeuksetta aina tiedon ja kommunikaation puute. Kaikki adoptiohakijoiden adoptioneuvonnan aikana kokemat positiiviset tunteet syntyvät vuorovaikutuksessa sosiaalityöntekijän kanssa. (Eriksson 2014a, 47.) Adoptioneuvonnan asiakkaista vain pieni osa on sellaisia, jotka eivät kykene rakentamaan vuorovaikutukseen ja ilmapiiriin luomiseen, vaikka erilaisia ratkaisuja tilanteeseen olisikin etsitty (Eriksson 2007, 89).

H1: *Meki ollaa tässä kaikki naisia ja semmosia oikein, et nyt pitäis täytyy edelleen todeta, et nuoressa polvessa on paljon toivoo, ettei samalla tavalla jakaudu, mut miehet on niitä, jotka istuu sen näkösinä, et: ”Mähän en tolle ämmälle puhu mitään”, sitte se asetelma on hirvee, et miten siihen sais semmosta, et oikeesti...*

H3: *Mut sit me ollaan, sit me ollaan ihmisiä ja toisten kaa on niinkun todella mukava tehdä töitä, siin ehkä tapahtuu selkee prosessi heidän mielessä ja sen näkee, nii siinä on ilonen heidän puolesta, ilonen itsensä puolesta, et jotenki ei välttisti sillee, et vau et mä osaan, vaan ihanaa, et noi on ymmärtäny jonku asian tärkeyden tai mitä tahansa. Tietenki ilonen myös sen lapsen puolesta. Se vaihe sit ehkä toteutuu odotettua paremmin...*

H3: *Tai näin tai just se, et mä tiedän, et näin on ja niin tekin tuutte tuntemaan tai te varmaan koette, et mä oon tosi, et eiks tää koskaan lopu tai miks tää on näin helkkarin pitkä tää adoptioneuvonta tai näin, mut yritän toki sillä omalla niinkun minänä, on se sit rentous tai mikä se sit on. Varmaan se sopii toisille paremmin ja toisille huonommin, mutta jotenki sitä kautta mun, minun on lähestyttävä jotenkin, ja toki huomaa sit aika nopeesti, onks esimerkiks asiakkaatki huomaa, et täällä voi heittää vähä ronskii huumorii ja varmaan niinku testaa minua, et mikäs nainen mä täällä, mikäs tyyppi toi on ja sit se on vaan niin sanotusti kiva ja minä näen, et he sanookin, et kylhän tähänkin suuntaan saatte olla eri mieltä, ja ootte ihan mielelläänkin, ootte eri mieltä tai et haastakaa mut jonku asian tiimoilta. Että tota ite saatte enempi irti ja ei teidän tarvi olla mun kans samaa mieltä...*

Adoptioprosessin tunneilmapiirin määrittelee lopulta adoptioprosessin tulos. Prosessin aikana koetut tunteet tiivistyvät siihen, kun lapsi joko saadaan ja hänen kanssaan eletään tai kun lasta ei saada perheeseen. Epäedullinen prosessin lopputulos kytkeytyy katkeruuden ja pettymyksen tunteisiin, kun taas lapsen saaminen johtaa ilon, onnen ja hämmennyksen kokemuksiin. (Eriksson 2014a, 37–38.)

8.2 Arvioinnin kohteena olemisen vaikutukset

Adoptioneuvonnassa arvioitavana oleminen voi aiheuttaa tunteen epäoikeudenmukaisuudesta, vaikka arvioinnin tärkeys ja julkisen vallan tehtävä lapsen edun varmistajana ymmärrettäisiinkin kognitiivisella tasolla. Epäoikeudenmukaisuuden tunteet voivat herätä myös adoptionhakijan verratessa itseään ihmisiin, jotka saavat biologisia lapsia ja joilta ei vaadita lupaa tai etukäteishyväksyntää tulla vanhemmiksi. (Eriksson 2009, 38–39.)

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa näyttäytyy, että adoptioneuvonnan toteutumiseen vaikuttaa asiakkaiden vaikeus asettua neuvonnan kohteeksi. Sosiaalityöntekijät kokevat,

että adoptioneuvonnan arvioinnillinen puoli saa asiakkaat pyrkimään kontrolloimaan, haastamaan ja asettumaan neuvonnan yläpuolelle. Arvioinnin kohteena oleminen saattaa aiheuttaa sosiaalityöntekijälle kokemuksen, että neuvonnan toteuttamisessa on jotakin vaikeaa ja jähmeää sekä, että neuvonta ei suju luontevasti, vaan tilanne vaikuttaa sosiaalityöntekijästä haastattelutilanteelta. Arvioinnin kohteena oleminen saattaa sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan aiheuttaa asiakkaassa pohdintaa liittyen siihen, kelpaako ja hyväksytäänkö hänet neuvonnan kontekstissa. Sosiaalityöntekijät kokevat myös, että vaikeus arvioinnin ja neuvonnan kohteeksi asettumisesta voi johtua siitä, ettei asiakkaan roolissa oleminen ole adoptionhakijoille ennestään tuttua.

H2: Tota siin oli siis kyse just siitä, et sen asiakkaan oli hyvin vaikeeta asettuu siihen niinku tilanteeseen ja meille tuli semmone tunne, et hänen tarvis saada kontrolloida ja tavallaan vetää sitä adoptioneuvontaa, ja varmaa tän kaltasii tilanteita ne sit usein on, et jotenki siin vuorovaikutukses on jotain jähmeitä tai hankalaa.

H1: Siinä oli jotain sellasta ongelmaa, et ne ei yhtään siihe asettunu ja semmosta yläpuolelle asettumista, jos kokoaja yrittää haastaa, ei lähe siihen aidosti...

H2: Osalle varmaa, just se arvioitavana oleminen on vaikeeta itsessään, ja jotenki se, et kelpaanko, minä hyväksytäänkö minut ja miten voi silloin jotenki asettuu siihen työskentelyy, jos se päällimmäinen fiilis on, et kelpaanko hyväksyykö toi ihminen minut ja joskus mulle herää semmonen tunne, et asiakkaat on ihan ku työhaastattelussa, et sit mä mietin, et tää varmaan liittyy siihen, et he ei pysty päästä siit ajatuksesta, et he on täällä arvioitavana nii irti ja tota toi on niinku, toi valta-asetelma yks...

H2: Mutta jos ihmiset vastustelee kauheesti tai heidän on tosi vaikeeta asettuu siihen neuvontaa syystä tai toisesta, kylhän se tekee sen työskentelyn mahdottomaks. Sit se on monesti, se on joku pien juttu, et mä vaik näen, et he ei oo ny läsnä tai tota he ei vastaa kysymyksee, vaa lähtee puhuu jostain muusta tai joku semmoin, mikä tuo sen vaikeuden ja jähmeyden siihen työskentelyy.

H1: Koska niinku pärjänneet hyvin, elämässään pärjänneet, et he ei niinku kestä sitä, et jokin asia ei oo heidän hallussaan, et nyt on eka kerta ku heidän pitäis asettua siihen, et joku muu määrittää sen, et miten tässä mennään.

Adoptioneuvonnan aikainen, arvioinnin kohteena olemisesta johtuva vaikeus asettua neuvonnan kohteeksi on sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan purettavissa. Adoptioneuvontaan asettuminen saattaa tapahtua sosiaalityöntekijän tai asiakkaan omasta työskentelystä käsin. Asiakas voi itse helpottaa asettumistaan neuvontaan esimerkiksi avaamalla keskustelua siitä, että adoptiolautakunnan käsittely jännittää häntä. Sosiaalityöntekijät kokevat, että keskustelu ja asioiden sanoittaminen helpottaa asiakkaan neuvontaan asettumista. Sanoittamista vaatii erityisesti neuvonnan tarkoituksen

avaaminen asiakkaille ja suora keskustelu arvioinnin kohteena olemisesta. Toisaalta sosiaalityöntekijät kokevat, että neuvontaan asettuminen vaatii aikaa ja luottamusta, mitkä mahdollistuvat neuvonnan edetessä. Neuvontaan asettuminen näyttäytyy luottamuksen ja rentouden saavuttamisena sekä asiakkaiden kiireen loppumisena. Arvioinnin kohteena olemisen vaikeus saattaa poistua myös asiakkaan ymmärtäessä, mihin neuvonnalla todellisuudessa tähdätään, eli onnistuneeseen adoptiosijoitukseen.

H3: Kyl heist tosi vahvasti huomaa, kun asiakas ei syystä tai toisesta niin sanotusti laskeudu, puhutaan monesti et laskeudu tähän prosessiin. On vähän semmost pinnallista tai jännittyneisyyttä, ei ne varmaan sitä tahallaan tietenkään tee, mutta monest just ajattelee, et sanottaa sitä tai jos he pystyy, et: ”Mä jännitän niin sitä adoptiolautakunnan päätöstä”, no sit päästään, se on jo paljon, että tota sit päästään keskustelemaan siit asiasta, mutta että päästään sinne, nii pitää olla se luotto ja näin...

H3: Se, että monesti ongelma on se, et jos heil hakijoil on hirvee kiire, nii se ei niinku toimi. Tosi monella se tapahtuu jossain kohdassa yhtäkkii me pysähtää ja et me ohjataa heidät esimerkiks pariterapiaan tai käsittelemään lapsuutta. Jotenki sen huomaa, et ne ihmiset niinku, et se kiire vaan loppuu, et he ehk jollain tavalla ymmärtää et hei, he rauhoittuu, ja et hei et se lapsi ei tuu niinku meille (sosiaalityöntekijöille) vaan heille, eli se, että ne ymmärtää, et ei tää oo mitään kiusantekoon, vaan oikeesti me halutaan myös heidän parastaan.

H2: Nää on vaikeita, meil on ollu joskus semmosii tilanteita, et meidän täytyy sanottaa se heti siinä, et nyt täs tapahtuu jotain semmost jähmeitä, mist ei saa ihan kiinni, et pystytykö auttaa, et mitä aattelet, mitä täs tapahtuu, mut aina se ei auta. Sit me ollaan kyl huomattu, et se on vaan se aika, et tavataan ja jutellaan niist aiheista, nii sit ne jotenki ne solmut aukee vähän niinku itestä.

H2: Kylhän niinku ihmisistä aistii, et on tilanteita, et mä niinku aistin, et he ois mielummin ihan missä tahansa muualla, ku täällä, ja sitte toki ku mulle tulee niinku, mä jotenki heijastan sitä tunnetta, mä sanotan jotenki viel enempi sitä, et mitä adoptioneuvonta tarkoittaa ja miltä teist tuntuu olla arvioitavana, onks se teille vaikeeta, miten sitä vois helpottaa...

H3: Mutta niit on sitte ehkä joo just enempi, jotka on semmost, et mikä tässä niin sanotusti tai et se on vähä nihkeetä... vähä semmost niinku väkinäistä... Ja sitte ihmiset on joskus ujoja, kyl saa tulla omana itsenään, mutta toki pyrkii siihen niinku omaan tunteeseen sitä kautta, sitte voiks tää olla tätä tai näin... Tietenki aika tuo myös tiettyjä vastauksia, et okei nyt ku me puhutaan tästä, niin tää ihminen rentoutuu, et nyt me ollaan selkeesti mukavuusalueella, vaikka jonku ihmisen vaikka työpaikasta sitte, ku he on niin sanotusti omalla mukavuusalueella, niin sit sielt voi tulla ihan eri tavalla tai jotain muuta... Mutta tota harvemmin ihan niinku semmosta niin sanottua semmost niinku kontrollii tai niinku räikeetä ohjaamista, et siinä et se on aika semmosta konkreettista, et siihenki pystyy sitten puuttumaan ehkä erilaila, ku siihen epämääräseen nihkeyteen tai miten sitä... ei-laskeutumiseen tai näin.

Arvioinnin kohteena olemisen vaikeudesta johtuvat haasteet adoptioeuvonnalle saattavat näyttäytyä sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan myös adoptiosijoituksen jälkeen. Adoptioeuvonnan ammattilaisia ei välttämättä koeta adoptioeuvonnan jälkeen tahoina, joihin olla yhteydessä haasteita kohdatessa, sillä adoptioeuvonnan aikainen arviointi kantaa adoptiovanhempien ajatuksissa adoption jälkeiseenkin aikaan. Adoptioeuvonnasta saatava tuki saattaa näyttäytyä kaukaisena, sillä adoption jälkeistä neuvontaa ohjaa lapsen luovuttajamaan viranomaisten vaatimukset adoptioon sijoitetun lapsen seurannasta. Seurannan vaatimukset tekevät adoption jälkeisestä neuvonnasta prosessimaisen tilanteen. Tämä saattaa luoda tuki- ja seurantatapaamisista sellaisia, etteivät ne olekaan todellisia tuen paikkoja. Sosiaalityöntekijän rooli voi olla adoptioseurantaraportin tekemiseen kytkeytyvä perheen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin selvittämisen sijaan. Näin ollen sosiaalityön luonne haavoittuvimmissa asemissa olevien tukemisena ei näyttäydy adoptioeuvonnan jälkipuolella erityisenä tukena. (Pietarila 2021, 142–144.)

H2: Välilä tuntuu ihan, et harmi, et voi vitsi he sais nii paljo tukee täält meiltä. Eivät sit syystä tai toisesta ota yhteyttä, mut osa kyllä ottaa ja voi ottaa pitkän ajan päästäki yhteyttä. Me ollaan pohdittu tota ja no onks se sit nii, et se meidän arvioiva rooli kantaa sit sinne hamaan ikuisuuteen saakka, et kokeeks ihmiset sit nii, et me ollaan sit niit jotka "kriittisin" silmin katsotaan heitä ja heidän vanhemmuutta. Et me ollaan niit, jotka kirjottaa niit raportteja sinne lapsen syntymämaahan, et: "Hienosti menee" ja tota he varmaan kokee, et he on meille varmaan joutuneet todistelee paljon, voiks se olla yks juttu tai yks syy, et sit jos on haasteita nii kokee, et ei nyt tänne, kun ollaan just todisteltu tänne vuoskausi, miten hienosti pärjätää, miten hyvin menee ja voiks toinen syy olla se, et se on kuitenkin aika harvakseltaa, mitä toi adoption jälkeisen tuen tapaamiset on, et onks sit nii, et ei sit synny semmost luontevaa yhteyttä tai ei tuu vaa mieleen, et tonnekki voi ottaa yhteyttä.

Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen luottamuksellinen ja avoin suhde mahdollistaa asiakkaan itsearvioinnin ja omien tunteiden käsittelyn adoptioeuvonnan aikana. Luottamuksellisesta suhteesta huolimatta, asiakkaat saattavat olla epävarmoja siitä, kuinka avoin neuvonnassa uskaltaa olla. Adoptionhakijat, jotka eivät arvioi itseään rehellisesti eivätkä uskalla puhua tunteistaan, kokevat usein itsensä uhatuiksi ja pelkäävät. Sosiaalityöntekijä voi omalla toiminnallaan tai toimimatta jättämisellään lievittää tai vahvistaa tätä kokemusta ja siten adoptioeuvonnan tavoitteiden saavuttamista. (Eriksson 2014a, 45, 47.) Sosiaalityöntekijän ei pidä ainoastaan huomioida ja hyväksyä adoptionhakijoiden negatiivisia tunteita, vaan hänen pitää pyrkiä lieventämään niitä (Eriksson 2016c, 199).

8.3 Tunteet työvälineenä adoptioneuvonnassa

Tunteet syntyvät vuorovaikutuksessa ja niihin vaikuttaa henkilön oma persoona sekä aikaisemmat kokemukset. Myös vuorovaikutustilanteella ja laajemmalla sosiaalisella kontekstilla on vaikutuksensa tunteisiin. (Eriksson 2014a, 32.) Tunteet näyttäytyvät adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöille merkityksellisinä heidän työnsä tekemisen kannalta. Sosiaalityöntekijät kokevat sekä tunteiden tulevan sanoitetuiksi, että niitä ei myöskään aina sanoiteta. Tunteet ovat kuitenkin läsnä koko neuvontaprosessin ajan, ja mikäli asiakas ei lähde tunnepitoiseen työskentelyyn mukaan, näyttäytyy se sosiaalityöntekijälle huolena. Sosiaalityöntekijät käyttävät omia tunteitaan työvälineinään ja ne ohjaavat työn tekemistä. Vanhemmuuden arviointiin liittyvät negatiiviset tunteet, emotionaalisen kypsyyden osoittavien tunteiden ilmaisu ja tunteiden kätkeyminen näyttäytyvät kaikki adoptioneuvonnan vuorovaikutussuhteessa (Mt. 2014a, 47).

H2: Niit ehkä tulee aika vähän sanotettua asiakkaitten osalta (tunteita). Monesti tosin sit ku nää on pitkiä yhteistyöprosesseja, et adoptioneuvonta kestää aina vähintää sen vuoden, niin usein aina alotan tapaamisen silleen, et kysyn kuulumiset ja sit kysyn, että millä fiiliksellä tulitte tänää ja jäiks viime kerrasta joku asia mietityttämään. Et se on sit semmosta tunteiden sanottamista konkreettisesti liittyen tähän prosessiin. Hyvin usein ne tunteet on ehkä sit jotenki aistittavissa, mutta ei tuu sit välttämättä niinku ääneen puhuttua. --- Mutta monesti ne on semmosii, mitä ei välttäämättä tuu sit niin sanotettuukkaa. Aika niinku hienoa tunnetyötä sillee tavallaan ja ihan älyttömän vaikeeta, et kyl mä aattelen, et tää adoptioneuvontatyö on tosi vaativaa työtä.

H3: Sit mä myös sanotan, et sit teidän tunteet menee ylös ja alas, te näätte tän tosi toiveikkaana, ja sit te ootte ihan tuolla aallonpohjalla jossain kohtaa nähtävästi. Et sallikaa ne kaikki tunteet kuitenkin, et mä ymmärrän ja uskon, et näin tapahtuu kuitenkin kaikilla, niin varmaan sit on yksilöitä ja enhän mä kaikkia tietenkään tiedä, mut uskon...

H1: Ensinnäki se on hyvä, et nää hakijat itse niinku niitä tunteita tuottaa, et se on hyvä ja se jotenki se semmonen tavallaan, et se elää siinä. Se on sit semmonen, jos ei näy mitään on aivan jotenki... Siit tulee se huoli, koska me aina aatellaan, et tää on yks tilanne olla vuorovaikutuksessa, et miten se lapsi, jos meistä tuntuu tältä, nii miten se mahtaa tuntua siitä lapsesta, et jos meitä ahdistaa joku tapa olla ja sanoa, et mitä se tarkoittaa sille lapselle, et sen takii se on hirveen tärkeä.

H3: Mä siihen haluan ja panostan just, et niinku tunteisiin, koska muu tulee sitte siinä niin sanotusti jatkeena, että se on aina helpompi työskennellä, jos on joku selkee tunne, voi olla myös tunne, et mikä täs on, mut sillen sekin on tunne, et täs niinku joku päättää tai täs on nyt jotain näitten puolisoitten välillä, mut tätä ei sanota ääneen ja sillen se, mut sit siihen kannattaa kuitenkin niin sanotusti luottaa ja et siihen omaan, mikä tässä, mikä tässä on...

Asiakkaiden ilmentämät tunteet ovat neuvonnan kannalta erityisen tärkeitä. Osaa tunteista, kuten myötätuntoa pidetään tietyissä tilanteissa myönteisenä asiana, kun taas toisenlaisia, kuten liian syvää surua, voidaan pitää neuvontaa estävinä tunteina. Adoptioneuvonta toteutuu sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan parhaalla mahdollisella tavalla, mikäli asiakas pystyy ilmentämään tunteita ja työstämään niitä neuvonnan aikana. Sosiaalityöntekijät kokevat, että tiettyjen, tunnepitoisten elämäntapahtumien on oltava käsitelty riittävällä tavalla, jotta lapsi, jolla on omat erityistarpeensa ja traumataustansa saa käsitellä kyseisiä asioita perheessä ilman, että vanhempien omat elämäntapahtumat ja niistä kumpuavat tunnekokemukset estävät tätä.

H3: Ja uskon jotenki, et ne tunteetkin antaa asiakkaille, sanoin et se avoin mieli ja se rehellisyys on ne työkalut, mitä mä toivon, et asiakas tuo omaan... Niin joo, jos on lukutoukka ja rakastaa teoriaa ja faktaa ja näin, nii nekin on hyviä juttuja ja voi olla toisille tärkeempi osa prosessia ja näin, mutta se että henkilö uskaltaa haastaa itsensä oikeesti miettimään, et mikä se mun isäsuhde on tai miten toi äidin kuolema on oikeesti minuun vaikuttanu, nehän on pelottavia, jos niihin ei oo... Jotta he uskaltaa nii varmaan tää tila pitää olla riittävän mitä kannustava tai turvallinen tai uskottava, että he niin sanotusti ymmärtää, et en mä vaa uteliaisuuttani kysele, et mikä sun filis tohon sun äidin kuolemaan oli, et mun pitää myös osata selittää, et miks se pitää olla läpikäytyä ja jotenki surtu ja purtu ja riittävän etäällä ennenkun lapsi, jolla on oikeus tulla sen oma traumareppunsa kanssa, siel ei voi olla vastassa sit niinku kriisiytyvä vanhempi.

H1: Joskus meillä on niitä, jotka joka ikisessä tapaamisessa itkee, et kyl siinä tulee semmone, et päästäkö me tästä niinku mihinkää. Muistan yhen äidin, siin oli pariskunta, se purskahti aina, ku mainitsi sen biologisen äidin. Hän oli niin myötäelävä, et häntä rupes itkettämää se ja sehän oli hirveen myönteinen, et hän eläytyy siihen ja sitähan me pyritäänkin, et miettikää, et semmonen meidän yks tehtävä, et kirjojetaan kirje sille biologiselle, ei tietenkää lähetetä, mut et jotenki ymmärtää sen, mitä ajatuksia, et ymmärtää sen tuskan, mikä sillä, useimmiten äidillä, on, ku joutuu luopumaan lapsesta, se että pystyy myötäelämään sitä...

H2: Sit vaikeit on semmoset, et vaikka lapsettomuus on semmonen teema, et se on monille hirvittävän kipee ja siit voi olla tosi vaikee puhuu ja sitte mä pohdin sitä, et onks tää nyt nii kipee asia heille vieläki, et onks he valmiita siirtymää adoptiovanhemmuutee, missä he menee tän kanssa, ja puhutaan tosi henkilökohtasista yksityisistä asioista, niin ne on sellasii hankalii kohtii tai sitte joku ei pysty omast lapsuudestaan puhuu mitään tai ei muista mitään tai lähe niinku, jotenki pysty lähtee niit asioit miettii, mitkä niinku tulis kuitenkin yhteisesti käsitellä.

H3: Yks oli tullu nopeesti lapsettomuushoidoista adoptioneuvontaan meille... Meille ei aina kerrota sitä ihan totta, et koska se viimeinen hoitokerta on ollu ja vaikka tiedettäisiinki nii se niin sanottu surun syvyys ja se pettymyksen määrä nii sehän on henkilökohtasta, mutta anyways niin hän oli varmaan ihan sumussa siitä surusta vielä molemmat, mut varsinki tää rouva, niin tota hän totes sitte neuvonnan lopussa, että hän ei muista neuvonnan alusta mitään, koska hän oli sen verran sumussa. Ihana, et hän sanoi, se niinku lisää sitä luottamusta minussa, että tota se ei ollu hyvä asia tietenkää, et hän ei sitten muistanu, mut

anyways, että hän sen osas ilmasta jälkeinpäin, niin se on kuitenkin hyvä asia, silloin asioihin voi myös palata ja niin pois päin.

Sosiaalityöntekijässä itsessään prosessin aikana ilmenevät tunteet voivat kertoa hänelle monia asioita. Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet, että jotkin neuvontaprosessit ovat heidän kannaltaan helppoja ja antoisia sekä sellaisia, että sosiaalityöntekijä voi itsekin oppia niistä. Sosiaalityöntekijät luottavat tunteisiinsa neuvonnan aikana, mutta toisaalta sosiaalityöntekijöillä on kokemuksia siitä, ettei tunteisiin ole aina ollut luottamista. Sosiaalityöntekijän tekemä arviointi ei voi perustua intuitioon, mutta sen merkitystä ei tule aliarvioida (Eriksson 2007, 83). Sosiaalityöntekijät pitävät työnsä toteuttamisen kannalta merkittävänä sitä, että he toimivat rehellisesti sanoittaen tunteitaan asiakkaille. Toisaalta tämä samainen asia saattaa näyttäytyä siinä, että sosiaalityöntekijät kokevat tekevänsä työtään omana itsenään eikä niinkään ammatillisesta minästä käsin. Toisaalta sosiaalityöntekijät saattavat säädellä itseään ja tunteitaan, sillä he ovat todenneet asioiden ratkeavan myös ilman, että he lähtevät niitä heti sanoittamaan.

H2: On paljon asiakkaita, kenen kans nää on jotenki hirveen antosii ja vastavuorosii nää neuvontaprosessit, ja parhaimmillaa jotenki koen, et itsekin saan niistä paljon ja opin uutta, ja tota en mä tiedä, voi niissä olla se sudenkuoppa, et sit jää jotain huomaamatta, koska on nii jotenki itellä hyvä olla siin tilanteessa tai helppo olla, ja sitte toisaalt mä aattelen, et mä oon niin pitkään tehny tät työtä, et mä pikkasen uskallan jo luottaa siihen, et jos mun on helppo olla siin tilanteessa, et sit mä voin vaa uskoo siihen, et varmaa täs on jotain hyvää.

H1: Se tärkeä, et on myös rehellinen asiakkaalle siinä, et jos joku asia hämmentää nii sanoo sen äänee, ettei asetu sellaseen kaikkietävään asemaan, vaan nii ku aidosti sen, että tai myöntää, et mä nyt ehkä väärin, mä en ehkä osannu oikein sanoo tätä asiaa, et sellanen, mikä ny kuuluu aina kaikkeen tällaseen ihmisten kanssa työskentely.

H3: Kyl mä niinku oon, sanotaan ittenäni, toki mulla se ammattiminä, mutta ehkä toisilla en vertaa enkä tarkota nyt kollegoja, mut yleistän, et ehkä toisilla on vielä selkeempi työminä ja yksityisminä, että oon mä täs niin sanotusti kuitenkin tosi paljon myös * haastateltavan nimi* ja jotenki ehkä sitä kautta tai esimerkkien kautta tai just sitä, että sanotan sitä tai käytän itseäni tai muita asiakkaita, ei sillee et he on tunnistettavia, mutta näin, että normalisoin asioita heille, jos he ajattelee, et he on ainoot.

H2: Mullaki on ollu eri vaiheita, et joissain vaiheessa mä aattelin, et toi mun intuitio ei kerro yhtää mitää, et mä en voi luottaa siihen ollenkaa, et jotenki ne hakijat, kenest mä ajattelin, et nää on varmaa tosi hyvii adoptiovanhempii, nii sit mä oon joutunu jotenki pettymää tai ne kenest mul on jääny sellane fiilis, et mitähän täst tulee yikes, nii ne onki ollu ihan tosi tosi taitavia ja kaikki on menny hyvin. Jossai vaihees must tuntu, et mä en luota itseeni ollenkaa ja sit taas nyt tällä hetkellä mä aattelen, et just se intuitio tai se tunne kertoo mulle jotain tosi tärkeätä, mihin on vähintäänkin aiheellista pysähtyä ja mä uskallan luottaa

siihen, että se on niinku semmosta merkityksellistä tietoa, vaikka mä en siinä hetkessä tiää, mitä se tarkoittaa nii mä ehkä luotan siihen, et tää asia mulle ratkee. Ja sitte mä oon ehkä oppinu, et mä oon nopee ja sähäkkä, nii mä oon myös oppinu, et nää asiat ratkee parmemin, kun mä annan niille aikaa, et se et sanotanks mä suoraan, et täs tilanteessa joku hämmentää mua vai katonks mä pari tapaamista eteenpäin ja luotan siihen, et mä uskon, et mä saan siihe vastauksen, nii mä nykysin kallistun enemmän tähän jälkimmäisee.

Adoptioneuvonnan jälkipalvelussa adoptoitujen kohtaaminen vaatii erityisesti tunnetyön tekemistä. Sosiaalityöntekijät kokevat, että adoptoidut lähtevät sanoittamaan omia kokemuksia adoptiosta tunteiden kautta ja näiden työstäminen on merkityksellisessä roolissa adoptioneuvonnan jälkipalvelussa.

H2: Sit me lähetään sitä kuorii, mutta ei mun tarvi tietää sit välttämättä henkilökohtaisia asioita, vaikka hänen parisuhteeseen tai jonku verran toki puhutaan siit lapsuudesta ja millasta on ollu kasvaa just siinä perheessä, mutta eri tavalla sit lähestytään just enemmän sen tunteen kautta ja niinku niitten merkitysten, mitä sille omalle adoptiokokemukselle antaa.

Adoptioneuvonnassa syntyvät, adoptionhakijoiden negatiiviset tunteet, eivät saa riittävästi tilaa neuvonnan aikana, vaan asiakkaat joutuvat kätkemään niitä. Negatiivisten tunteiden ilmaisemisen vaikeus voi johtua kahdesta jännitteestä. Ensimmäinen jännite liittyy asiakkailta odotettavaan avoimuuteen, luottavaisuuteen ja vastaanottavaisuuteen, kun samalla heidän soveltuvuuttaan adoptiovanhemmuuteen arvioidaan. Asiakkaan emotionaalinen tila vaikuttaa valmennuksen ja informaation vastaanottamiseen. Toinen jännite on adoptioneuvontaan sisäänrakennettu, kun neuvonta pyrkii samalla ratkaisemaan hakijoiden lapsettomuuden ja tuntemattoman lapsen sijoituksen. (Mt. 2014a, 48–49.)

8.4 Asiakkaan strategia adoptioneuvonnassa

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa näyttäytyy asiakkaan strategia osana adoptioneuvonnan aikana tehtävää tunnetyötä. Adoptionhakijat voivat olla tunteidensa vuoksi varuillaan sosiaalityöntekijää kohdatessa, ja alkaa tämän vuoksi käyttämään erilaisia strategioita luoviakseen institutionaalisella tasolla. Strategisen vuorovaikutuksen käyttäminen on uhka luottamuksellisen vuorovaikutuksen ja palveluiden toteutumiselle. Strategian mukaan toimiminen on myös uhka adoptionhakijan henkilökohtaiselle

prosessille sekä myöhemmin adoptiovanhemmuudelle (Eriksson 2016c, 17, 119). Asiakkaat saattavat olettaa, että sosiaalityöntekijä haluaa kuulla heiltä tietynlaisia asioita, joka voi johtaa siihen, että adoptionhakija valehtelee neuvonnan aikana. Asiakkaan strategian syntymiseen vaikuttaa suuri halu saada lapsi, ja adoptioneuvonnassa luoviminen tietyllä strategialla voi antaa adoptionhakijalle hallinnan tunteen neuvonnasta ja näin ollen lapsihaaveen toteuttamisesta. Sosiaalityöntekijät kokevat adoptioneuvonnan aikana strategioimisen haasteellisena asiana, sillä tärkeää adoption kannalta olisi, että adoptionhakijat ovat aidosti pohtineet, onko adoptio heidän kohdallaan oikea ratkaisu.

H1: No kyllähän se joittenkin kohdalla se voi näkyä selvästi, josta toki tykätää semmosta, jotka oikeesti aidosti itsekkin voi sanoo ihan ääne: ”Kyl me vähän mietittii, et onks musta...” ja se on aina se, se on todella plussa, ku miettii, et se ei oo mikää automaatio, et suin päin pusketaa, että tuli mitä vaa muuta tietoo. Mut se mitä me niinku valittettavasti kuullaan, että joku muuta kautta, et ku nää on nii pienet piirit, että joku sanoo: ”Joo mä siellä neuvonnassa sanoin näin ja näin, mut ei...” ja se on se kammo se, että et täällä sanotaan asioita niinku oletetaan, mitä me halutaan kuulla.

H1: Et tää on teidän asia ja se avoimuus niinku auttaa, et semmone sanonta et lääkärille ja juristille ei kannata valehdella --- nii täs on niinku vähä se sama, mut se on vaa vaikeempi nähdä, ku sä et nää sitä tulevaisuutta, missä sä sit niinku oot. Mut et kyllä ja uskomattomii valeheitahan me nähdään ihan semmosii, mitkä paljastuu meille sit jostain tiedoista, siis ihan käsittämättömiä, mitä voi ihmisil olla, mut se et se halu saada lapsi voi olla nii valtava, et sitte yrittää peitellä. Eihän kaikista niin sanotusti jää kiinni, mutta se aitous, kyllä se tunne, et se ihminen on aidosti, kyllä siinä pitäs luottaa vaan siihen omaa...

Pelko muuten kontrolloidussa kohtaamisessa saa adoptionhakijan peittelemään negatiivisia tunteitaan ja välttelemään näyttämästä tyytymättömyyttään palveluun. Tämä saattaa ajaa adoptionhakijan toimimaan strategian mukaan, joka näennäisesti kasvattaa hänen onnistumistaan tavoitteensa saavuttamiseksi, mutta myös pienentää reflektiota ja rehellisyyttä. Asiakkaan oikeanlainen osallistuminen, rehellisyys ja emotionaalinen avoimuus tarvitaan sosiaalityöntekijän arvioinnin tueksi. Asiakkaiden tasapainottelu tuen ja kontrollin kanssa saa heidät esittämään parasta versiota itsestään, samalla peittäen heidän ahdistuksensa. Asiakkailta odotetaan myös luottamuksellisen suhteen luomista ammattilaiseen, mikä voi lisätä ahdistuksen peittämisen tarvetta. (Eriksson 2016a, 216–217.) Asiakkaan strategia voi näyttäytyä adoptioneuvonnan aikana tilanteissa, joissa adoptionhakija herkistyy pohtiessaan hänen elämänsä kannalta merkityksellisiä asioita. Adoptionhakijalla saattaa olla neuvontaan tullessaan tiettyjä rajauksia, joita hän pyrkii pitämään neuvonnan aikana käsiteltävien asioiden osalta kiinni. Näiden rajojen rikkoutumista pidetään neuvonnan kannalta tärkeänä, jotta neuvonnassa keskustellaan

aidosti ja oikeista asioista. Tämä vaatii asiakkaalta rohkeutta, luottamusta ja pelkojen kohtaamista.

H2: Joskus asiakkaalle voi tulla, et heil tulee voimakaskin tunteenpurkaus siin tapaamisessa, sit he niinku saattaa kauheest sitä pahotella, et mites mä nyt näin reagoinkaan ja sit voidaa yhes pohtii, et onks nii, sä et oookkaa kauheest näit käsitelly, puhutaa vaik jostai ala-asteen koulukiusaamisesta tai jostai tosi henkilökohtasesta ja hankalasta. Must se on aina voitto, et se auttaa myös minuu ymmärtää, et mist on kyse ja mitä tapahtuu.

H3: Mä sanotan sitä, mitä mä uskon ja luulen, et heidän ne pelot on, ne ajatukset, mut ”mitäs sitte, eikai nyt noin ja ja...”, oli se sit niist kyynelistä tai monesti he harmittelee äänee, et mä olin päättänyt, et mä en itke täällä. Ei noi kyynelät niin sanotusti, sehän on ”Haloo?”, et siel monesti, heil on alussa sitä jännitystä ja sitte ku vieraan siinä kohtaa... Vieraan ihmisen kanssa lähtee availee jotain lapsettomuus tuskaa, se on mun mielestä vaan inhimillistä.

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän tehtävä adoptiolapsen etujen puolustajana ja hyvän perheen kartoittajana painottaa neuvontaa riskien etsimiseen (Pietarila 2021, 91). Aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että adoptioneuvonnassa tulisi siirtyä riskikeskeisestä työskentelystä kohti vahvuusorientoitunutta työskentelyä, jotta adoptionhakijat pääsevät jakamaan saman tavoitteen sosiaalityöntekijän kanssa (Eriksson 2016c, 121).

8.5 Työparityön ja reflektion merkitys sosiaalityöntekijän tunnetyölle

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden kokemus on, että reflektio niin itsensä, työparin, työyhteisön tai työnohjauksen merkeissä on tärkeää tunnetyön kannalta. Työparin mukaanotto yksittäiseen adoptioneuvontaprosessiin nähtiin ratkaisuna tilanteisiin, joissa sosiaalityöntekijä koki itse haasteellisia ja vaikeasti sanoitettavia tunteita. Työpari saattoi vahvistaa sosiaalityöntekijän omaa tunnekokemusta tai tuoda siihen uutta näkökulmaa. Työparin mukaanotto on sosiaalityöntekijöiden mukaan myös asiakkaan oikeus, jotta tilanne, joka herättää yksittäisessä sosiaalityöntekijässä haastavia tunteita, ei jää vain hänen arviointinsa varaan.

H1: Me tehdään paljon myös parityönä, et me saadaan siihen, koska tähän tulee ne omat tunteet. Joku voi tuntee jostain niin älyttömästi ärsytystä, se toinen vähän lieventää sitä ja tuo niitä näkökulmia.

H1: *Ja sit se parityö, kylhän se niinku just tää, et joku voi herättää niin paljon ja se on tärkeä tunnistaa, et nää on nyt minussa nää tunteet, et nyt toi tuottaa, mikä tos ihmises on, et minussa tuottaa, et se on tietyl taval sitä niinku tämmönen terapeutin aspekti tässä, et nyt joki niinku enemmän aiheuttaa jotain ja siin pitää tutkiskella itseään ja niit omia tuntemuksia. Sit jos siin on pari, nii se voi helpottaa, toki voi mennä niin, et molemmat on silleen: ”Aaah mitä ton kanssa tekee...”*

H2: *Ja me tehhä kyl paljo täs työryhmässä sitä, et jos on niinku sellain fiilis, et mä en saa kiinni, mist on kyse, nii sit mä pyydän työparin, et en rupee montaa tapaamista ite sitä ihmettelee, et sit se on aina helpompi, et pystyy kahestaa sitä pohtii ja refleктоimaa.*

H2: *Me työryhmässä puhutaa aika paljo kans niist tunteista ja mitä ne herättää, ja mitä jotku yksittäiset tapaamiset herättää ja mitä se vois tarkoittaa, ja työnohjauksessa puhutaa paljo näistä. Mietitää yhdessä ja tuetaan toisiamme ja refleктоidaan, et tää työyhteisön tuki on kyl tosi tärkeä näitä miettiessä. Mä teen kyl tosi herkästi sitä, et jos must tuntuu, et mä en oo nyt tilanteen päällä nii kyl mä otan aina työparin, ja sit mä aattelen, et se on myös asiakkaan oikeus, et parempi sitte, et on useemmat silmät sitä miettimässä.*

H3: *Siinäki sitten hyvä myös peilata kollegaan: ”Ai sussa on tämmösiä ja ai ei, ei sulla?”, et okei no joo, et se antaa siihen myös siihen niinku omaan prosessiin asiakkaiden kans. Kollegat ja fiilikset ja näkemykset, ja mitä hän on kuullu ja tuntenu ja näin pois päin, et jos on ollu samoja, nii se toki vahvistaa niitä, et: ”Nyt uff pitää varmaa tehdä jotain” tai ”Sul on hyvä fiilis, mul on hyvä fiilis”, nii sekin vahvistaa, et tällä mennään niin sanotusti eteenpäin.*

Työparin kanssa reflektointi auttaa sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijä kokee arvioinnin kannalta oleelliset työkalut puutteellisiksi. Reflektio on myös merkityksellistä niiden tilanteiden tunnistamisen kannalta, joissa sosiaalityöntekijän omat tunteet tai elämäkokemukset ovat tulossa arviointi- ja neuvontatyön tielle. Reflektion mahdollistaa työryhmän oikeanlainen ilmapiiri, jossa sosiaalityöntekijä voi kokea olonsa hyväksi ja omana itsenään näyttäytymisen turvalliseksi. Jotta sosiaalityöntekijä voi reflektoida työtään, on työyhteisön oltava myös kyvykäs reflektioon ja halukas oppimaan uutta (Eriksson 2007, 90).

H3: *Itsellä ne tunteet, ehkä semmonen niinku toi mistä äskeki puhuttiin, ehkä se turhautuu siihen, et ei oo sitten niin sanotusti niitä oikeen niitä työkaluja, paitsi se aika, jonka voi ottaa ja näi... Me tehhän työpareittain nyt onneks melkein 100 prosenttia niinku kaikista neuvonnoista, mikä on ääritärkeetä niin niin...*

H1: *Mutta kieltämättä mä tiedän, et varmasti sosiaalityöntekijä ei vaan tykkää jostain, et siihe tulee jotain tai sit toisin päin, et joku tykkää, et nähää, et oikeesti toi on nyt niin tykästyne noihin hakijoihin, et se niinku kaikki käy. Se on vaan, et jos sä teet yksin nii näin voi käydä, varsinki sit jos ei oo ketään, kenen kans*

niinku peilata niitä asioita, et se voi tapahtuu, et se on inhimillistä, et joku on nii ihana...

H1: On jouduttu miettimää työntekijän vaihtoo, et jos itse on niin, ettei kykene siihen se on tietenki tärke tunnistaa, et mus tapahtuu jotain semmost, etten pysty jatkaa tän kanssa, et sielt voi tulla jotain, mikä liittyy omaan elämään, tulee liian lähelle, et silloin jo alkuvaiheessa, et joku asia, mist niinku aattelee, et mä en voi ehkä täs olla, et siin on semmosii asioita, mitkä tulee sitte, et ne on tärke tunnistaa, et tota semmonen vastuullisuus siinä.

H2: Meil on kauheen pysyvä työryhmä ollu, meil on hyvä ilmapiiri täällä ja tääl on helppo olla ja jotenki oma itsensä, ja tehä omalla kädenjäljellä tätä työtä, ja minust meil niinku pääsääntösesi parityö toimii hyvin.

Sosiaalityöntekijän oman ammatillisen kehittymisen kannalta on tärkeää, että hän asettaa jatkuvasti omat näkökantansa ja asenteensa sekä asiakkaita että tietoa kohtaan pohdinnan kohteeksi. Tämä toteutuu järjestelmällisen reflektoinnin kautta. (Eriksson 2009, 73.) Reflektiolla voidaan tiedostaa oma toiminta ja hiljainen tieto, joka toimintaa ohjaa. Reflektiota odotetaan myös asiakkailta, ja tässä sosiaalityöntekijän roolina on auttaa heitä eteenpäin. Reflektio vaatii aikaa ja kärsivällisyyttä, mikä voi toisinaan sopia huonosti yhteen tehokkuusvaatimusten kanssa. (Eriksson 2007, 36, 86, 90.)

9 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimukseni perehtyi adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuteen, tietoon ja tunnetyöhön. Adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden kannalta olennaista on adoptioeuvonnan tieto ja tunnetyön osalta adoptioeuvonnan tunteet, joihin tutkimukseni myös keskittyy. Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, miten adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijät kokevat oman asiantuntijuutensa ja adoptioeuvonnan aikana tehtävän tunnetyön. Tutkimuksen aikana totesin, että adoptioeuvonnan tieto ja tunteet ovat yhtä olennaisia tutkimukseni kokonaisuuden kannalta. Tavoitteenani oli lisätä omaa, sosiaalityöntekijöiden, sosiaalityön opiskelijoiden ja muiden adoptioerheiden sekä adoptoitujen kanssa kohtaavien ammattilaisten ja ihmisten ymmärrystä adoption erityisistä teemoista ja siitä prosessista, joka adoptioon johtaa. Seuraavaksi esitän tutkimukseni kannalta keskeiset johtopäätökset ja pohdin, mitä tietoa tutkielmani on tuottanut adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudesta, tiedosta ja tunnetyöstä.

Lähdin muodostamaan tutkimukseni teoreettista viitekehystä adoption lähtökohdista, ja näin ollen avasin, millainen adoptioprosessi Suomessa on, millainen adoptioeuvonnan rooli siinä on ja millaiset lait sekä ohjenuorat tätä prosessia ohjaavat. Seuraavaksi muodostin oman käsitykseni siitä, millaista adoptioeuvonnan asiantuntijuus on tarkastelemalla sosiaalityön asiantuntijuutta ja adoptioerityistä asiantuntijuutta. Käsitteellistin myös sosiaalityön tiedon ja hiljaisen tiedon tukemaan käsitystäni siitä, millaista tietoa haluan haastateltavien sosiaalityöntekijöiden kokemuksista nostaa esiin. Tämän jälkeen muodostin käsityksen adoptioeuvonnan tunteista ja tunnetyöstä perehtymällä tunnetyöhön liittyvään tutkimukseen. Muodostin myös adoptioeuvonnan tunteisiin liittyvästä kirjallisuudesta kokonaisuuden, joka tuki käsitystäni tunteiden läsnäolosta ja niiden kanssa työskentelemisestä adoptioeuvonnassa.

Adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijöiden kanssa käydyt keskustelut haastattelutilanteessa ja aineiston analyysin kautta muodostuneiden tutkimustulosten perusteella käsitykseni siitä, että adoptioeuvonnan sosiaalityö sisältää erityistä asiantuntijuutta ja tunnetyötä, vahvistui. Myös käsitykseni siitä, että erityisesti adoptioeuvonnan tunnetyöhön liittyvä asiantuntijuus on pitkälti hiljaisen tiedon varassa,

sai tutkielmani edetessä vahvistusta. Aikaisempi adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudesta tehty tutkimus (Eriksson 2007) on todennut adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden paikantuvan muussakin lastensuojelutyössä tarvittavan tiedon äärelle ja pitkälti rakentuvan sosiaalityöntekijän oman työ- ja elämäkokemuksen pohjalle. Sain itse todeta oman tutkimukseni osalta päätyneeni samaan päätelmään. Aikaisempi tutkimus oli myös tuottanut samankaltaista tietoa siitä, mistä asioista adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuus ja tieto muodostuu kuin oma tutkimukseni.

Tutkielmani perusteella adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijä on vuorovaikutuksen ja kohtaamisen ammattilainen. Koko adoptioneuvonnan prosessi perustuu vuorovaikutuksen onnistumiselle, ja tämän prosessin kannalta tärkeää on, että adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijä panostaa vuorovaikutussuhteen muodostamiseen asiakkaaseensa. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuden painotus vaihtelee sen perusteella, ketä hän neuvonnassa kohtaa. Adoptioneuvonnan asiantuntijuus kertyy sosiaalityöntekijän työ- ja elämäkokemuksesta. Sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan tule adoptioneuvontaan ”valmiina pakettina”, vaan suuri osa kokemuksesta kertyy adoptionhakijoiden ja adoptioperheiden kanssa läpikäydyistä adoptioneuvontaprosesseista. Useiden neuvontaprosessien läpikäyminen muodostaa sosiaalityöntekijälle näkemyksen ja varmuuden tukemaan hänen neuvonta- ja arviointityötään.

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän tehtävä on arvioida adoptionhakijoiden soveltuvuutta adoptiovanhemmiksi. Sosiaalityöntekijöille arvioiva rooli ja siihen liittyvä valta näyttäytyy luonnollisena osana asiantuntijuutta, eivätkä he koe, että kyseistä valtaa pitäisi ottaa heiltä pois. Adoptioneuvonnan valta on tärkeää erottaa mielivallasta, ja tätä erotusta tehdään arvioinnissa, joka perustuu konkreettisiin, neuvonnan aikana esiin tulleisiin asioihin. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan valta-asetelma on neuvonnan aikana pitkälti läsnä, mutta se voi häivyttää pois sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen työskentelyn kautta. Ennaltaehkäisevän arvioinnin tekeminen on adoptiolapsen edun valvomista ja vielä tuntemattoman lapsen puolustamista, ja tällä myös sosiaalityöntekijät perustelevat vallan läsnäoloa. Toisaalta arviointiin liittyy paljon tilanteita, jotka haastavat sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta ja vaativat eettistä pohdintaa.

Adoptioneuvonnan aikana arvioinnin kannalta tärkeiden asioiden käsittely, kuten lapsettomuuden käsittely, vaatii sosiaalityöntekijältä terapeutista lähestymistapaa asiakkaita kohdatessa. Adoptioneuvonta ei kuitenkaan ole terapiaa, vaan sosiaalityöntekijä tarjoaa asiakkaalle alustan elämäntapahtumien, adoptiomotiivin, lapsihaaveen ja muiden pohdintojen reflektoinnille. Sosiaalityöntekijän tulee asiantuntijuutensa perusteella tunnistaa tilanteet, joissa asiakas on hyvä ohjata terapeutin tuen äärelle. Sosiaalityöntekijä näyttäytyy adoptioneuvontaprosessin johtajana, kun hän kuljettaa adoptionhakijat neuvonnan läpi tarjoten tietoa, tukea ja reflektiota, samalla arvioiden hakijoiden soveltuvuutta adoptiovanhemmuuteen. Sosiaalityöntekijän harkinta on olennaista siinä, kuinka pitkään adoptioneuvontaa tulee kunkin asiakkaan tapauksessa kestämaan.

Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijän asiantuntijuus sisältää adoptioneuvonnassa tarvittavat tiedot. Adoptioneuvonnan hiljaisen tiedon rooli näyttäytyy erityisesti adoptioneuvontaan kokemuksen kautta muodostuneen tiedon osalta, sillä sen sanoittaminen on sosiaalityöntekijöistä haasteellista, mutta silti heidän asiantuntijuudessaan merkittävästi läsnä. Adoptioneuvonnan kokemuksellinen tieto kertyy yksittäisen sosiaalityöntekijän henkilökohtaisesta työ- ja elämäkokemuksesta. Adoptioneuvonnan kannalta merkittäviä tietoja ovat erityisesti lastensuojelussa kerrytetty tieto ja kokemus. Kokemuksellinen tieto on läsnä niin asiakkaita kohdatessa ja johdattaessa adoptioneuvontaprosessin läpi, mutta myös jokaisen adoptionhakijan osalta tehtävässä tapauskohtaisessa arvioinnissa.

Kokemuksellisen tiedon rinnalla merkittävää tietoa on lapseen liittyvä ja konkreettinen tieto, joka muotoutuu lapsen rooliin ja adoptiolasten erityisyyteen liittyvistä tiedoista sekä lain ja muiden adoptioneuvonnan kannalta olennaisien ohjeistuksien pohjalta. Adoptioneuvonnan tieto on tietoa kiintymyssuhteista, parisuhteista ja niiden dynamiikasta, traumataustasta, adoptiolapsista ja heidän erityistarpeistaan, rasismista ja antirasismista, nuorista ja murrosikäisistä. Myös menetyksiin, lapsettomuuteen ja suruprosesseihin liittyvä tieto on adoptioneuvonnan asiantuntijuuden kannalta tärkeää (Eriksson 2007, 77).

Adoptioneuvonnan tietoon liittyy myös sosiaalityöntekijöiden kokemus siitä, että tietoa adoptioneuvonnasta on lisättävä niin adoptioiperheiden kanssa työskenteleville palveluille ja niiden ammattilaisille, kuin myös itse adoptioneuvonnan antajille. Adoptioneuvonnan

sosiaalityöntekijät ovat motivoituneita lisäämään niin omaa kuin muiden tietoa adoptioneuvonnasta ja adoptiososiaalityön asiakkaiden erityisyydestä. Tämä tiedon jakaminen näyttäytyy sosiaalityöntekijöiden arkipäiväisessä työssä esimerkiksi lastensuojelun verkostoneuvotteluihin osallistumisena. Adoptioneuvonnan tieto näyttäytyy rajautuneen pienelle ryhmälle, jotka työskentelevät adoptioneuvonnan parissa.

Adoptioneuvontaan tarvittaisiin vakiintuneita käytänteitä tiedon levittämiseksi ja uusien työntekijöiden perehdyttämiseksi, ettei tieto jää hiljaiseksi ja pahimmassa tapauksessa katoa pitkän työuran päättävien sosiaalityöntekijöiden mukana. Adoptioneuvonnan tiedon kertymistä haastaa adoptioneuvonnan jopa piilossa oleva rooli palvelujärjestelmässämme. Adoptioneuvonnan tieto voisi kuitenkin hyödyttää muutakin sosiaalityötä, erityisesti lastensuojelun ja lasten sekä perheiden kanssa tehtävää sosiaalityötä. Jos adoptioneuvonta tuotaisiin osaksi isompia palvelukokonaisuuksia, voisi adoptioerityinen tieto päästä kumuloitumaan. Samalla adoptioneuvontatietoa voitaisiin tuoda osaksi muuta lasten hyvinvointia koskevaa koulutusta, tutkimusta ja käytäntöä. (Eriksson 2016c, 122.)

Adoptioneuvonnassa esiintyvä tunteiden kirjo on laaja niin adoptionhakijoiden kuin sosiaalityöntekijöiden kokemien tunteiden osalta. Sosiaalityöntekijän tunteet eivät kuitenkaan ole yhtä äärimmäisiä surun, vihan, toiveikkuuden tai pettymyksen tunteita, kuin adoptioneuvonnan asiakkaiden osalta voidaan havaita. Niin adoptioluvan puoltamisen jälkeinen adoption odotusaika kuin se hetki, jolloin sosiaalityöntekijä joutuu keskeyttämään adoptioneuvonnan, herättää asiakkaissa kahdenlaisen eri ääripään tunteita. Odotusajan aikana, adoptioluvan puoltamisen jälkeen, asiakkaat kokevat joko helpotusta ja muita positiivisia tunteita tai tuskaa ja rauhattomuutta. Adoptioneuvonnan keskeyttämisen ja sosiaalityöntekijän adoptioluvan puoltamatta jättämisen hetkellä adoptionhakijat näyttävät joko äärimmäisen vihaisina tai surullisina. Adoptoitujen tunteiden osalta sosiaalityöntekijät kohtaavat rajoittuneemman määrän tunteita, kun adoptioneuvonnan jälkipalveluun hakeutuvat asiakkaat kokevat usein tarpeelliseksi käsitellä pahaa oloa, tuskaa ja katkeruutta, jotka liittyvät heidän adoptiokokemukseensa.

Adoptioneuvonnan tunnetyö on sosiaalityöntekijän kykyä ja adoptionhakijoiden valmiuksia muodostaa adoptioneuvontaan ilmapiiri, joka tukee asiakkaan henkilökohtaista prosessia kohti adoptiovanhemmuutta. Adoptioneuvonnan ilmapiiri mahdollistaa tunteiden kanssa työskentelyn parhaalla mahdollisella tavalla. Ilmapiiriä

haastaa adoptionhakijoiden kokemus arvioinnin kohteena olemisesta, ja tämä kokemus näyttäytyy adoptioneuvonnan aikana sosiaalityöntekijälle neuvontatilanteen epämääräisenä jähmeytenä ja epäaitoutena. Neuvontatilanne on palautettavissa oikeanlaisen kohtaamisen paikaksi, mutta se vaatii niin sosiaalityöntekijän kuin asiakkaan tunteiden ja ajatuksien sanoittamista. Toisaalta asiakkaan laskeutumista neuvontaan tukee luottamuksellisen suhteen muodostuminen sosiaalityöntekijään, joka mahdollistuu ajan ja sosiaalityöntekijän pitkäjänteisen työskentelyn kautta.

Tunteet näyttäytyvät adoptioneuvonnan kannalta elintärkeänä työvälineenä niin adoptioneuvonnan aikana asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä vuorovaikutuksessa, kuin sosiaalityöntekijän oman työn tukena. Asiakkaiden ilmentämät tunteet voivat joko estää tai edistää adoptioneuvontaa, mutta niiden ilmeneminen on kaikissa tapauksissa neuvonnan toteutumisen kannalta tärkeää. Tunteiden kanssa työskentely on kahden ihmisen välistä kauppaa, ja sosiaalityöntekijän on itse ilmennettävä yhtä lailla tunteitaan neuvonnan aikana. Tunteet kertovat sosiaalityöntekijälle tärkeitä asioita siitä, mihin suuntaan neuvonnassa tulisi edetä ja minkä asioiden parissa työskennellä.

Tunnetyön osalta esittelemäni käsitteet pintapuolisesta näyttelemisestä ja syvä näyttelemisestä ovat tunnistettavissa adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden toiminnassa. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan sanoittaneet suoraan toimivansa tunteita peittäen tai korostaen adoptioneuvontaa edistääkseen kuin muutamassa haastatteluluotteessa. Sosiaalityöntekijät ovat erittäin tietoisia heissä heräävistä tunteista adoptioneuvonnan aikana, mutta adoptioneuvonnan aidon ilmapiirin saavuttamiseksi niiden näyttäminen on tärkeää sellaisenaan. Adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijät kokivatkin tekevän työtään omana itsenään, ei niinkään ammatillisesta minästä käsin. Toisaalta aineistossa tuli todetuksi, että sosiaalityöntekijän ei tarvitse sanoittaa jokaista tunnettaan asiakkaille, vaikka ne olisivatkin merkityksellisiä, sillä asioiden tila saattaa ratketa ajan kanssa myös ilman tunteiden korostamista.

Tunteiden kanssa työskentely saattaa tuntua adoptioneuvonnan asiakkaasta vieraalta ja pelottavalta, jonka vuoksi asiakkaan voidaan nähdä joissain tapauksissa toimivan strategian mukaan. Strategian mukaan toimiminen luo asiakkaalle tunteen hallinnasta muuten kontrolloidusta tilanteesta (Eriksson 2016a, 216). Asiakkaan strategia paljastuu tilanteissa, joissa käsitellään esimerkiksi tunnepitoisia elämäntapahtumia, ja asiakas antautuu tunteelle. Strategiasta poistuminen on neuvonnan toteutumisen kannalta

merkityksellinen onnistuminen, sillä silloin asiakas on avoimempi omalle henkilökohtaiselle prosessilleen.

Tunnetyölle tyypillistä on, että asiakkaat kamppailevat emotionaalisen hyväksytyksi tulemisen kokemuksen kanssa kokien joko mukavuutta tai epämukavuutta palveluissa. (Sang Yoo & Back & Park 2019, 4.) Tämä säännönmukaisuus on nähtävillä adoptio- ja neuvonnan sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa liittyen asiakkaiden laskeutumiseen adoptio- ja neuvonnan prosessiin. On adoptionhakijakohtaista, kuinka paljon hakija lähtee toimimaan esimerkiksi strategian mukaan, ja milloin neuvontaprosessille rauhoittuminen tapahtuu. Sosiaalityöntekijän työskentely ja luottamuksellisen ilmapiirin vahvistaminen ovat asiakkaiden epämukavien tunteiden poistamisen kannalta avainasemassa.

Sosiaalityöntekijät kokivat olevan poikkeuksellista, että neuvonnan läpi mentäisiin jähmeään ja epäaidon tunneilmapiiriin vallitessa. Tunneilmapiiriin muutos näyttäytyy usein luonnollisena tapahtumana. Jos kuitenkin neuvontaan laskeutumista ei tapahdu, joutuu sosiaalityöntekijä pohtimaan, auttaisiko tilanteeseen työparin mukaanotto tai jotkin muut keinot. Asiakkaalla on oikeus saada kotiselvitys, oli neuvonta sosiaalityöntekijän mielestä onnistunut tai ei. Joskus sosiaalityöntekijä saattaa puoltaa adoptiolupaa, vaikka hänellä olisikin neuvonnan toteutumisesta epämääräinen tunne, sillä kotiselvityksen on pohjaututtava konkreettisiin asioihin eikä sosiaalityöntekijän tunteisiin. Näiden konkreettisten riskien tunnistamisen vaikeus ja sen vaikutus adoptio- ja neuvonnan tekemiselle on tutkimukseni kannalta merkittävä tulos. Sosiaalityöntekijät kaipaavat yhä jalostuneempaa tietoa niistä riskeistä, mitkä ovat merkittäviä adoptiosijoituksen onnistumiselle.

Sosiaalityöntekijän tulee olla herkkä reflektoimaan omia tunteitaan neuvonnan aikana. Mikäli sosiaalityöntekijässä herää häntä itseään hämmentäviä tunteita, työparityö on näissä neuvonnan vaiheissa poikkeuksetta ratkaisu tunteiden hahmottamiseen ja niiden merkityksien sanoittamiseen. Neuvontatyötä tukevaa reflektiota ei tapahdu ainoastaan neuvonnan solmukohdissa, vaan se on olennainen osa työntekoa. Reflektiota tapahtuu niin sosiaalityöntekijän henkilökohtaisella tasolla, työyhteisössä, työparityössä ja työnohjauksessa. Pohdinnan arvoista on, kuinka merkityksellisessä asemassa työyhteisön jäsenten pysyvyys työssä on reflektion kannalta, ja näin ollen parhaan mahdollisen adoptio- ja neuvonnan tuloksen saavuttamiseksi.

Haastateltavieni työyhteisö oli erittäin vakiintunut, ja sosiaalityöntekijät kuvasivatkin tuntevansa niin omansa kuin kollegoidensa asiakkaat. Kyseinen tilanne kuulostaa poikkeukselliselta muihin sosiaalihuollon sektoreihin nähden, joissa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Ajattelen, että adoptioneuvonnan työntekijöiden pysyvyydestä on varmasti opittavaa muuhun sosiaalialan vaihtuvuuteen peilaten. Toisaalta adoptioneuvonnan toteutumista haastaa yhä enenevässä määrin tehokkuuden vaateet, jotka herättivät huolta adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöissä. Neuvontakertojen rajaamista kaikkien asiakkaiden osalta yhdeksi tietyksi lukumääräksi, pidettiin sosiaalityöntekijöiden osalta uhkana adoptioneuvonnan toteutumiselle ja adoptiosijoitusten onnistumiselle.

Tutkielmani tuo uutta näkökulmaa adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudesta ja tiedosta suhteessa adoptioneuvonnan tunnettyöhön, ja tuo näkyväksi näiden asioiden kokonaisuuden. Aiemmassa tutkimuksessa on todettu, että adoptioneuvonnassa tulisi siirtyä riskikeskeisestä työskentelystä kohti vahvuusorientoitunutta työskentelyä, jotta adoptionhakijat pääsevät jakamaan saman tavoitteen sosiaalityöntekijän kanssa (Eriksson 2016c, 121). Pohdin omien tutkimustulosteni pohjalta samaista asiaa, että mahdollistaisiko riskeistä vahvuuksien kartoittamiseen siirtyminen nopeammin adoptioneuvonnan kannalta olennaisen, turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin syntymisen. Toisaalta adoptioneuvonnassa oleva valta-asetelma ja adoptioneuvonnan kotiselvityksen pohjautuminen osittain riskien arvioimiseen haastaa kyseisen tilanteen saavuttamista.

Onko adoptioneuvonnan kehittämisen ja mahdollisesti neuvonnan rakenteen muuttamisen kautta saavutettavissa tilanne, jossa neuvontaa ei voisi läpikäydä jähmeän ja työhaastattelumaisen ilmapiirin vallitessa? Helpottaisiko adoptionhakijoiden vahvuuksien kartoittaminen ja niiden vahvistaminen neuvonnan aikana sosiaalityöntekijöiden tunnekuormaa liittyen adoptiosijoituksen onnistumiseen lapsen edun mukaisesti? Kuten haastatellut sosiaalityöntekijät totesivat, voin myös itse tutkimukseni päättyessä todeta adoptioneuvonnan olevan erityislaatuista sosiaalityötä, joka perustuu vaativalle tunnetyölle.

Lähteet

- Adoptioerheet ry (2018) Adoptiovisio 2035. Taustamuistio 2: Adoptiopalvelujärjestelmä ja muut adoptioerheiden palvelut. https://adoptioerheet.fi/wp-content/uploads/2018/05/adoptiovisio2035_tautamuistio2.pdf.
- Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Ellibs. E-kirja.
- Brantberg, Bettina & Eriksson, Pia & Mäkipää, Sanna (2009) Pohdinta. Teoksessa Brantberg, Bettina & Eriksson, Pia & Haimi-Kaikkonen, Aulikki & Montonen, Mia & Mäkipää, Sanna & Uimonen, Elise (toim.) Valtakunnallisen adoptio-osaamisen hyvien käytäntöjen kehittämis- ja levittämishanke (Vahke). Loppuraportti. FSKC Rapport 7/2009. Helsinki. 89–90. https://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/RP_07_2009_Vahke%20loppuraportti%20221209ra7acf.pdf.
- Brantberg, Bettina & Eriksson, Pia & Mäkipää, Sanna (2009) Suositukset adoptio-osaamisen turvaamisesta ja adoptioerheille suunnatusta tuesta. Teoksessa Brantberg, Bettina & Eriksson, Pia & Haimi-Kaikkonen, Aulikki & Montonen, Mia & Mäkipää, Sanna & Uimonen, Elise Valtakunnallisen adoptio-osaamisen hyvien käytäntöjen kehittämis- ja levittämishanke (VAHKE). Loppuraportti. FSKC Rapport 7/2009. Helsinki. 63–85. https://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/RP_07_2009_Vahke%20loppuraportti%20221209ra7acf.pdf.
- Collins, Harry (2010) Tacit and Explicit Knowledge. University of Chicago Press.
- Eriksson, Pia (2007) Prosessiluontoinen adoptioeruvonta. FSKC Rapport 1/2007. Helsinki. https://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/PUBL_FORSK_01_2007_FI_pia%20eriksson%2C%20FSKC_1-2007_FIN27d9.pdf.
- Eriksson, Pia (2009) ”Adoptiossa mikään ei ole varmaa ennen kuin lapsen saa syyliinsä” – asiakkaiden kokemuksia kansainvälisestä adoptioerossista. FSKC Rapport 9/2009. Helsinki. https://www.fskc.fi/Site/Data/2067/Files/PUBL_FORSK_10_2009_ErikssonFinska1203104e5e.pdf.
- Eriksson, Pia (2014a) Tunteet adoptioeruvonnassa. Teoksessa Koskinen, Maarit & Sarkkinen, Sara-Maaria & Svala, Marjaana (toim.) Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House, 31–52.
- Eriksson, Pia (2014b) Sosiaalitieellistä adoptiotutkimusta paikantamassa. Kuukauden kolumni 10/2014. Sosiaalityön tutkimuksen seura. http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/Arkisto_2014. Viitattu 9.5.2024.
- Eriksson, Pia (2015) Adoptiovanhempien tyytyväisyys adoptioeruvontaan ja adoptiopalveluun. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim, 70–81.
- Eriksson, Pia (2016a) Fear of loss of a wanted child: emotional accounts of Finnish prospective adoptive parents in pre-adoption services. *Adoption & Fostering*. Vol. 40 (3).

Sage. 209-218.
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0308575916661270?icid=int.sj-abstract.similar-articles>.

- Eriksson, Pia (2016b) Losing control in pre-adoption services: Finnish prospective adoptive parents' emotional experiences of vulnerability. *Social Work & Society. International Online Journal*. Vol. 14, Issue 1. 1-17. <https://ejournals.bib.uni-wuppertal.de/index.php/sws/article/view/460/968>.
- Eriksson, Pia (2016c) Prospective Adoptive Parents within Pre-Adoption Services. An interplay of emotions and power in social interaction. Helsinki: University of Helsinki <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/167886/prospect.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Eriksson, Pia & Pösö, Tarja (2021) Adoption from care in Finland: currently an uncommon alternative to foster care. Teoksessa Pösö, Tarja & Skivens, Marit & Thoburn, June (toim.) *Adoption from Care. International Perspectives on Children's Rights, Family Preservation and State Intervention*. Research in social work. Bristol University Press. <https://library.oapen.org/bitstream/20.500.12657/47833/1/9781447351054.pdf>.
- Forsman, Sinikka (2012) Sosiaalityöntekijän jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa. Henkilökohtaisen ja muodollisen uran rajapinnoilla. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/65571/978-951-44-8155-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Hyvärinen, Matti & Suoninen, Eero & Vuori, Jaana (2021) Haastattelut. Teoksessa: Vuori, Jaana (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>. Viitattu 18.3.2024.
- Interpedia (2023) Adoption historiaa. Kotimaisista kansainvälisiin adoptioihin. <https://interpedia.fi/kansainvalinen-adoptio/adoptio/adoption-historiaa/>. Viitattu 15.11.2023.
- Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Sanna (2017) Tutkiminen ja kehittäminen sosiaalialalla. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma. 4. uudistettu painos. Ellibs. E-kirja.
- Karttunen, Teija & Hietämäki, Johanna (2014) Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakastyössä. Teoksessa Haverinen, Riitta & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.) *Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus*. Tampere: Vastapaino. 320–336.
- Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen (2005) Hiljaisen tiedon vallasta näkyvän tiedon valtaan – puheenvuoro tiedon näkyväksi tekemisen puolesta. *Janus* vol. 13 (4).
- Kärki, Jarmo & Väinälä, Anna & Räsänen, Jenni-Mari & Väyrynen, Riikka (2008) Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista lasten päivähoidossa, lastenvalvojan tehtävissä, adoptioeuvonnassa ja sosiaalipäivystyksessä. Helsinki. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76156/R39-2008-VERKKO.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Lindh, Jari & Hautala, Sanna & Romakkaniemi, Marjo (2018) Sosiaalityönasiantuntijuus heikommassa asemassa olevien kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa Juvonen,

Tarja & Lindh, Jari & Pohjola, Anneli & Romakkaniemi, Marjo (toim.)
Sosiaalityön muuttuva asiantuntijuus. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2018.
EU: UNIpress, 59–62.

- Mäkipää, Sanna (2014) Toivottuja lapsia ja hyviä äitejä – adoptioäitien lapsen saamisen jälkeinen masennus. Teoksessa Koskinen, Maarit & Sarkkinen, Sara-Maaria & Svala, Marjaana (toim.) Kansainvälinen adoptio Suomessa. Tutkimusnäkökulmia adoptioon. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Mäkipää, Sanna (2018) Adoptioperheen asiakkuus lastensuojelussa: joitain näkökulmia erityispiirteistä ja yhteistyöstä. Teoksessa Adoptioperheet ry (toim.) Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana. Opas adoptiovanhemmille ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Lehti 1/2018, 9–13.
https://adoptioperheet.fi/wpcontent/uploads/2018/05/adoptioperhe_lastensuojelun_asiakk_aana_nakoispainos.pdf.
- Pasanen, Kaarina & Tervonen-Arnkil, Kaisa (2013) Avoimuutta adoptioon – yhteys voi säilyä. Teoksessa Piritta Timonen (toim.) Adoptio – lapsen etu? Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 53–55.
- Pietarila, Päivi (2021) Erityistarpeisen lapsen adoptoiminen vanhempien kokemana. Tutkimus vanhemmuuden rakentumisesta ja erityistarpeisuuden merkityksistä. Lapin yliopisto.
https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64867/Pietarila_Paivi.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Poikonen, Seija (2018) Ammattilaisnäkemys vertaistukiryhmätoiminnasta. Teoksessa Adoptioperheet ry (toim.) Adoptioperhe lastensuojelun asiakkaana. Opas adoptiovanhemmille ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Lehti 1/2018, 31–33.
https://adoptioperheet.fi/wpcontent/uploads/2018/05/adoptioperhe_lastensuojelun_asiakk_aana_nakoispainos.pdf.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. Ellibs E-kirja.
- Sang Yoo, Weon & Back, Ki-Joon & Park, Jungkun (2019) Editorial: Analysing Emotional Labor in the Service Industries: Consumer and Business Perspectives. Teoksessa: Park, Jungkun & Sang Yoo, Weon & Back, Ki-Joon (toim.) Analysing Emotional Labor in the Service Industries: Consumer and Business Perspectives. Frontiers in Psychology.
- Savela, Hanna (2022) Kaikki tunteet sallittu. Adoptioperheet ry. 1/2022 Tunne.
<https://adoptioperheet.fi/lehti/kaikki-tunteet-sallittu/>. Viitattu 30.1.2024.
- Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (2015) Adoptoidut lapset ja nuoret. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Helsinki: Duodecim.
- Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Sukula, Seija (2009) Matka äidiksi. Tarinoita adoptiosta ja yksinvanhemmuudesta. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66540/978-951-44-7888-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

- Talentia ry Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Punamusta Oy.
- Tervonen-Arnkil, Kaisa (2015) Adoption avoimuus. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.): Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta. Duodecim. Helsinki.
- Tilastokeskus (2023) Adoptioita hieman edellisvuotta enemmän vuonna 2022 – pidemmällä aikavälillä laskua. Helsinki.
<https://www.stat.fi/julkaisu/cl8mvtoa80w280dutko17n7c5>.
Viitattu 30.1.2024.
- Toom, Auli (2008) Hiljaista tietoa vai tietämistä? Näkökulmia hiljaisen tiedon käsitteen tarkasteluun. Teoksessa: Toom, Auli & Onnismaa, Jussi & Kajanto, Anneli (toim.) Hiljainen tieto. Tietämistä, toimimista, taitavuutta. Aikuiskasvatuksen 47. vuosikirja. Gummeruksen kirjapaino Oy, 33–52.
- Toom, Auli (2016) Hiljainen tieto ja asiantuntijuus. Teoksessa: Kallio, Eeva (toim.) Ajattelun kehitys aikuisuudessa – Kohti moninäkökulmaisuuutta. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 71. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 262–264.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 2. uudistettu painos. 1. painos 2002.
- Vaininen, Satu (2011) Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina: sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Tampere: Tampere University Press.
- Vilka, Hanna (2021) Tutki ja kehitä. PS-kustannus. Ellibs. E-kirja.
- Vilka, Hanna & Airaksinen, Tiina (2004) Toiminnallisen opinnäytetyön ohjaajan käsikirja. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vuori, Jaana (2021) Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa: Vuori, Jaana (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>. Viitattu 12.3.2024.
- Zhang, Hui & Zhou, Zhiqing E. & Zhan, Yan & Liu, Chengbin & Zhang, Li (2018) Surface Acting, Emotional Exhaustion, and Employee Sobotage to Customers: Moderating Roles of Quality of Social Exchanges. Teoksessa: Park, Jungkun & Sang Yoo, Weon & Back, Ki-Joon (toim.) Analysing Emotional Labor in the Service Industries: Consumer and Business Perspectives. Frontiers in Psychology.

Muut lähteet

Adoptiolaki (22/2012). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120022>.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.

Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015).
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150817>.

Liitteet

Liite 1 Haastattelukutsu

Osallistumispyyntö pro gradu -tutkielmaan

Hyvä adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijä,

Olen Jenni Matilainen ja teen sosiaalityön pro gradu -tutkielmaa Lapin yliopistossa. Tutkimukseni tavoitteena on hahmottaa kokonaisuudeksi sosiaalityöntekijän asiantuntijuus adoptioeuvonnassa. Tutkimukselleni merkityksellisiä käsitteitä ovat asiantuntijuuden lisäksi hiljainen tieto ja tunnettyö, joiden avulla ajattelen saavani asiantuntijuudesta vielä syvempää tietoa. Pidän aiheitani merkittävänä adoptiotiedon ja -osaamisen lisäämisen vuoksi. Ajattelen myös, että adoptioeuvonta on erityistä sosiaalityötä, joka ansaitsee tulla alamme tutkimuksen osalta kuulluksi.

Haluaisinkin nyt tuoda näkyväksi Teidän asiantuntijuutenne adoptioeuvonnan ammattilaisina. Etsin adoptioeuvonnan sosiaalityöntekijöitä, jotka ovat valmiita keskustelemaan adoptioeuvonnan asiantuntijuudesta hiljaisen tiedon ja tunnettyön teemoista käsin yksilöhaastattelun merkeissä.

Olen tutkinut adoptioeuvonnan asiantuntijuutta ja tunteita aiemmin kandidaatintutkielmassani, jonka toteutin kirjallisuuskatsauksena. Sain huomata, että adoptiotutkimuksessa adoptioeuvonnan ja sen asiakaskunnan erityisyys on tunnistettu ja sitä on tutkittu. Sain myös todeta adoptioeuvontaan liittyvien tunteiden ja neuvonnan aikana läsnäolevien valta-asetelmien olevan merkityksellisiä asioita adoptioeuvonnan vaikuttavuudelle, erityisesti adoption jälkeisen tuen näkökulmasta. Eräs tutkimustuloksistani oli, ettei adoptioeuvontaa koeta tällä hetkellä palveluna, jonka puoleen kääntyttäisiin herkästi adoption jälkeen. Tukea haetaan peruspalveluista, joissa adoptio-osaaminen ei tiedettävästi ole jalostunutta, jonka vuoksi adoptioerheiden kohtaaminen jää vaillinaiseksi ja eivätkä palvelut kohdennu adoptioerheitä ja heidän erityisyyttään aidosti palvellen. Toiveenani olisi löytää kanssani keskustelemaan ja tekemään tutkimusta sosiaalityöntekijöitä, jotka haluavat tuoda näkyväksi oman henkilökohtaisen kokemuksensa adoptioeuvonnasta tekemisestä.

Tutkimuksessani adoptioeuvontaa käsitellään asiantuntijuuden, hiljaisen tiedon ja tunnettyön näkökulmista. Haluaisin pystyä rakentamaan näiden käsitteiden välille

yhteyden, joka näyttäytyisi lopulta yhtenä, vankkana ja määriteltynä adoptioeuvonnan asiantuntijuutena. Pyrin ensisijaisesti haastattelemaan osallistujat kasvotusten, heille mieluisassa ja rauhallisessa tilassa, esimerkiksi osallistujan työpaikalla/tilassa. Myös etänä, esimerkiksi Teams-yhteydellä, haastatteleminen onnistuu, mikäli haastattelun toteutuminen olisi muuten haasteellista. Haastattelu kestäisi noin tunnin ajan. Haastattelut nauhoitetaan ja ne pyritään litteroimaan mahdollisimman pian haastattelun tekemisen jälkeen. Haastattelun aikana kertomasi asiat ovat ehdottoman luottamuksellisia ja niitä ei hyödynnetä mihinkään muuhun, kuin kyseiseen tutkimukseen. Kaikki nauhoitukset sekä litteroidut tekstit hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Haastatteluista kerrytettyä aineistoa käsitellään niin, että anonymiteettiä säilyy.

Haastattelu ja tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista, ja tutkimukseen osallistumisen voi keskeyttää missä tahansa vaiheessa omalla ilmoituksella. Haastattelun pääteemat liittyvät adoptioeuvonnan asiantuntijuuteen, hiljaiseen tietoon, adoptioeuvonnan tunteisiin ja tunteiden kanssa työskentelemiseen sekä näiden kokonaisuuteen. Kerätyt tiedot säilytetään tietoturvallisesti ja haastateltavia ei voi tunnistaa valmiista tutkimuksesta. Luottamuksellisuus on tutkimukseni ehdoton vaade ja aineistoa käytetään, käsitellään ja säilytetään täysin tietoturvallisesti.

Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni ja antamaan haastattelun aiheeseen liittyen, voit vastata minulle tähän sähköpostiin (***) tai ottaa yhteyttä puhelimitse numeroon *** ***. Tämän jälkeen voimme sopia ajankohdan haastattelulle. Mikäli haluat lisätietoja tutkimuksestani tai sen toteutuksesta, voit olla yhteydessä edellä mainittuihin yhteystietoihin.

Kiitos jo tässä vaiheessa ajastasi!

Liite 2 Informoitu suostumus

Hei,

Olen Jenni Matilainen ja teen sosiaalityön pro gradu -opinnäytetyötäni Lapin yliopistossa. Haluan tutkielmallani tuoda esiin adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta ja siihen liittyvää hiljaista tietoa sekä tunnettyötä. Haluan luoda näiden asioiden välille yhteyden ja sanoittaa adoptioneuvonnan asiantuntijuuden yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Tämänhetkisessä adoptiotutkimuksessa käsitellään adoptioneuvonnan asiantuntijuutta, kuin myös tunteita, mutta juuri molempiin teemoihin pureutumista samanaikaisesti pidän mielenkiintoisena tutkimuskohteena. Tunnettyön läsnäoloa adoptioneuvonnassa on suomalaisessa adoptiotutkimuksessa sanoitettu olemattoman vähän. Koen, että tutkimukseni voi tuottaa adoptiotutkimukselle uutta ja merkityksellistä tietoa.

Osallistutte tutkimukseen omasta vapaasta tahdostanne. Voitte keskeyttää tai peruuttaa osallistumisenne tutkimukseen minulle ilmoittamalla, milloin vain niin halutessanne, ilman, että siitä seuraa teille haittaa. Kertomanne asiat jäävät tutkijan ja haastateltavien välisiksi, eivätkä haastattelutilanteessa kerrotut asiat vaikuta haastateltavien asemaan työyhteisössä. Tietojanne ei luovuteta tutkijan lisäksi muille ulkopuolisille henkilöille. Tietoja käytetään vain tämän pro gradu -tutkimuksen tekoon. Olette valikoituneet tutkimukseen, sillä sovitte sen kohderyhmään ollessanne adoptioneuvontaa tekeviä sosiaalityöntekijöitä samassa organisaatiossa, jossa tutkimukseni yhteyshenkilö työskentelee.

Suoritan aineiston keräämisen yksilohaastatteluina adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöille. Teiltä tullaan kysymään vain tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja, eikä muita tietoja esimerkiksi henkilökunnalta tai asiakastietojärjestelmästä tulla hankkimaan. Voitte halutessanne jättää vastaamatta mihin tahansa kysymykseen. Nauhoitan haastattelut, jonka jälkeen kirjoitan ne tekstimuotoon. Säilytän haastatteluaineiston omalla kannettavalla tietokoneellani ja varmuuskopion muistitikullani, joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Tietokone sekä muistitikku ovat suojattu salasanoin. Aineiston tekstimuodosta poistan tunnistetiedot anonymiteetin varmistamiseksi, eikä teitä pystytä tunnistamaan lopullisesta tutkimuksesta vastaustenne perusteella. Poistan haastatteluaineiston laitteiltani heti tutkimuksen päätyttyä.

Tutkimuksen tulokset ovat luettavissa lopullisessa pro gradu -työssäni, jonka pyrin saamaan valmiiksi toukokuun 2024 loppuun mennessä.

Vakuutan ja toivon, että pystytte luottavaisin mielin ja avoimesti kertomaan kokemuksistanne, jotta tieto tutkittavasta ilmiöstä lisääntyisi. Haluan korostaa sitä, että en ole arvioimassa tai ottamassa kantaa työnne tekemiseen, vaan olen tutkijana kiinnostunut adoptioeuvonnan sosiaalityöstä ja siihen liittyvästä moniulotteisesta asiantuntijuudesta.

Kiitos kun osallistutte tutkimukseni toteuttamiseen!

Olen ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja suostun osallistumaan kyseiseen tutkimushaastatteluun:

Paikka ja aika

Haastateltavan allekirjoitus

Haastateltavan nimenselvennys

Tutkijan allekirjoitus

Tutkijan nimenselvennys

Liite 3 Haastattelurunko

Taustamuuttajat:

- Työkokemus adoptioeuvonnan sosiaalityöstä ja siihen valmistaneesta muusta sosiaalityöstä

Adoptioeuvonnan asiantuntijuus:

- Adoptioeuvonnan asiantuntijuus eri asiakasryhmien kanssa: adoptionhakijat, adoptiovanhemmat, adoptiolapsi, lapsi, biologiset vanhemmat

Millaisena adoptioeuvonta näyttäytyy eri asiakasryhmien kanssa tehtävässä työssä? Missä määrin kohtaat kutakin asiakasryhmää? Kuinka pitkiä asiakassuhteet ovat? Asiakasmäärä?

- Adoptioeuvonnan asiantuntijuus adoptioprosessin eri vaiheissa: ennen adoptiota, adoption aikana ja adoption jälkeen

Millaista adoptioeuvonta on adoption eri vaiheissa? Arviointivaihe, seurantavaihe, adoption jälkeinen tuki?

- Adoptioeuvonnan tieto

Millaista tietoa adoptioeuvonnan tieto mielestäsi on ja mitä elementtejä se sisältää? Mikä on mielestäsi keskeisintä adoptioeuvonnan tietoa? Tutkimuksesta: Minkälaisia kehittämisalueita/tutkimuskohteita näet työssäsi olevan? Millä tavalla adoptioeuvonnan sosiaalityö on erityistä suhteessa muuhun sosiaalityöhön? Miten hahmotat adoptioeuvonnan osaksi yhteiskuntaa ja palvelujärjestelmäämme?

- Hiljainen tieto

Koetko, että adoptioeuvontaan liittyy hiljaista tietoa? Miten kouluttauduit työtehtävääsi? Millaista perehdytys adoptioeuvonnan tekemiseen on?

Adoptioeuvonnan ja tunnetyö:

- Adoptioeuvonnan aikana yleisesti ilmeneviä tunteita

Millaisia ovat adoptioeuvonnan aikana yleisimmin ilmenevät tunteet eri asiakasryhmien kanssa? Millaisia tunteita sosiaalityöntekijässä itsessään ilmenee?

- Tunteiden merkitys adoptioneuvonnassa

Miten tunteiden läsnäolo näyttäytyy adoptioneuvontaa edistävänä ja estävänä asiana?

- Vuorovaikutussuhteen rakentuminen ja hakijoiden kanssa tehtävä yhteistyö adoptiota kohti

Mistä tunnistaa onnistuneen vuorovaikutussuhteen? Onko hyvä vuorovaikutussuhde edellytys adoptioneuvonnan toivotulle lopputulokselle eli adoptioluvan puoltamiselle?

- Adoption eri tasoilla toimiminen

Institutionaalinen taso, vuorovaikutuksellinen taso ja adoptiovanhemmuuteen kasvamisen taso. Miten valta-asetelmat näyttäytyvät adoptioneuvonnan aikana ja sen jälkeen? Ajatteletko, että adoptioperheet kääntyvät adoptioneuvonnan sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden puoleen adoption jälkeisissä haasteissa?

- Tunnetyö

Koetko adoptioneuvonnan arvioinnin vaativan tunnetyön tekemistä? Koetko tekeväsi työtä tunteiden parissa? Huomaatko sääteleväsi omia tunteita parhaan mahdollisen yhteistyön tekemiseksi adoptionhakijoiden kanssa, ulkoisten ja sisäisten tunteiden säätely? Koetko etäännyttäneesi itseäsi emotionaalisesti työtehtävistäsi, jotta pystyt työskentelemään arvioijan roolissa?

Vapaa sana adoptioneuvonnan asiantuntijuudesta, hiljaisesta tiedosta ja tunnetyöstä